GUTNISKA URKUNDER:
GUTA LAG, GUTA SAGA
OCH
GOTLANDS RUNINSKRIFTER

SPRÅKLIGT BEHANDLADE

ACADEMISK AFHANDLING,
SOM, MED TILLSTÅND AF
den Vidtber. Philosoph. Faculteten i Upsala,
TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AF
CARL SÄVE,
Ph. M., Docent i Fornnordiska Språket,

å den Gustavianska Lärosalen den 30 April 1859.
p. v. t. f. m.

STOCKHOLM, 1859.
P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

Förord till den elektroniska utgåvan

Boken scannades i september 2007 av Google vid University of California. Den finns sedan maj 2009 även **hos Internet Archive** och kopierades i maj 2012 till Projekt Runeberg. Några sidor är lite suddiga och på några ställen finns anteckningar och korrektur införda på sidorna, men förhoppningsvis går all text ändå att läsa. Någon gång i framtiden kanske vi får tillfälle att ersätta de inscannade bilderna med andra av högre kvalitet. Google har även digitaliserat **ett exemplar från Oxford University i augusti 2007** och **ett exemplar från Bayerska statsbiblioteket i september 2008**.

INLEDNING.

*

Gotländskan är det enda bland alla Sveriges landskapsmål, som kan sägas ega en historia. Om man nämnligen granskar våra äldsta språkqvarlefvor, såsom runstenar och landskapslagar, så hafva vi utan tvifvel äfven i dessa oförkastliga prof på hvarje landskaps tungomål för de olika tiderna; men man finner tillika snart, att de skiljaktigheter, som dem emellan visserligen icke helt och hållet saknas, dock jämnförelsevis äro så obetydliga och föga stadiga, att man på grund af dem fåfängt skulle söka att uppställa verkliga och sjelfständiga landskapsspråk eller munarter. Runstensåldern ligger dessutom så långt tillbaka i tiden, att sannolikt inga betydande skiljaktigheter då ännu hunnit utveckla sig inom folkspråket i landets olika egnder, ja, kanske icke ens inom hela Norden. Härom vittnar den nästan genomgående enheten inom språket på runstenarne, allt ifrån Medelpad genom Småland och Skåne till Söderjutland (Slesvik), samt derifrån genom Norge, Island, Grönland och till Man, midt emellan Fornangler, Väler och Irar.

På den tid, då landskapslagarne nedskrefvos, hvilken tid väl i allmänhet är yngre än den egentliga runåldern, hade kanske några smärre olikheter hunnit utbilda och rotfästa sig inom landskapsmålen; men samtidigt dermed hade äfven grunden tvifvelsutan redan blifvit lagd till ett gemensamt Svenskt språk, ett riksmål, som efterhand gjorde sig gällande i stort inom den egentliga riksstyrelsen, t. ex. vid alla statsförhandlingar mellan Svear och Götar. Detta gemensamma Svenska riksspråk erhöll derföre också sin äldsta fasta skriftform uti landskapslagarnes språk, hvilket åter utgick från det tungomål, på hvilket hela landets mäktige och lagkännare sins emellan afhandlade sina gemensamma saker.Jf. Rydqvist, Sv. Språkets Lagar, I. 178, 348. Dels uti de i verkligheten af forno aldrig stora skiljaktigheterna emellan landskapens folkmål, och dels uti det nyss omtalade gemensamma lagspråket, som jämnförelsevis tidigt nog började göra sig gällande, bör man utan tvifvel söka orsaken till den i det hela ganska ringa olikhet, som änn' i dag förefinnes mellan nästan hela det nuvarandeSveriges alla landskapsmål; kanske med undantag af ett par, tre syd- och vest-svenska. Olikheterna inom de nutida munarterna kunna nämnligen icke sägas vara grundade på forntida skiljaktigheter, utan de äro snarare alster af tiden, såväl när afvikelserna blott höras i uttalet, som när de äfven framträda i ordförrådet. I förre fallet äro de jämnförelsevis ganska unga,De yngre tveljuden i Gotländskan hade sannolikt icke börjat att göra sig gällande förr än under 16:de, kanske först under det 17:de årh. Åtminstone finnas de icke, hvarken i de yngsta runinskrifterna af år 1514 och sporas t. o. m. icke i den af 1572, eller i den yngre handskriften af Guta Lag från år 1587, hvilken dock grundar sig på en urskrift af år 1470. - Ej häller funnos några tveljud i Dalskan vid Kalmar-unionens slut, att döma af åtskilliga ordspråk, som omtalas från Gustaf Vasas Dalkarlar. och i det senare bero de alldeles icke, eller åtminstone i högst ringa mon, på någon urgammal och genomgående olikhet mellan landskapens språk, utan förnämligast på den större eller mindre trohet, med hvilken folket å ena eller andra stället bibehållit språkarfvet rent och oblandadt ifrån forntiden.

Med Gotländskan förhåller det sig något annorlunda. Hon utgör nämnligen ej allenast ett af nutidens från rikssvenskan mest afvikande landskapsmål, med ett mycket egendomligt uttal och ljudsystem, samt ett stort antal egna ord och benämningar äfven på ganska vanliga ting, utan en del af dessa egenheter hafva funnits till redan uti den äldsta tid, om hvilken häfderna tala. Egenheterna i Gutniskan (såsom man för korthetens skull kunde benämna Forngotländskan), förnämligast med afseende på ljud och ljudbeteckning, kunna efter ursprunget delas i flere olika slag. De äro dels hvad man kunde kalla allmänt Forngermaniska,Med Germaniskt menas här naturligtvis aldrig blott Tyskt, utan det som är gemensamt Tyskt och Nordiskt, hvilket åter Danskarne, efter Rask, pläga kalla Gotiskt. -- och då stundom Förisländska -- dels af mera rent Fornnordiskt eller Fornsvenskt lynne, och dels af särskildt Gutniskt eller Gotländskt (Nygotländskt) slag. Till de allmänt Germaniska höra de urgamla tveljuden *ai* och *au* (Isl. *ei, au*), hvilka städse funnits och ännu i dag lefva i Gotl.; men Gutn. egde derjämnte *þ* i fullt bruk, och om hon också icke så strängt åtskilde de tre tandljuden *d, t* och *þ* som Gotiskan, så egde hon dock i behåll *þ* både i udd-, mid- och slut-ljudet (an-, in-, auslautend, Grimm), såsom uti *þula, broþir* och *bruþ* d. sg., Got. *þulan, broþar* och *bruþ* a. sg., hvilka ej hunnit försvagas till Isl. *þola, bróðir, brúð.* Lemningar af Förisländska former äro de med ett *n* slutande ändelserna uti præs. och ipf. pl. conj. *hafin, qwamin,* Got. *habaina, qwemeina,* hvilken ändelse äfven finnes i den öfriga fornsvenskan, liksom uti nom. sg. f. och pl. n.af några pronomina Gutn. *þaun, engun,* FnSvensk. *þön, ingin,* samt i pl. af vissa comparativer, *lengrin* (skulle

på Got. vara *langizans*)Egentl. *laggizans;* men i denna skrift begagnas i detta och några liknande fall ett med det vanliga Nordiska mera öfverensstämmande skrifsätt af de Gotiska orden, t. ex. *h* framför *w* och *w* efter *q,* m. m.) och *flairin;* likaså det äfven i andra LL. brukade *sina* g. sg. (sui), Isl. *sín,* Got. *seina.* Mera uteslutande Gutniska egenheter äro det i treljudet *iau* splittrade Gotiska och Forn-nord. tveljudet *iu,* samt att det långa *ā* och *ō,* Isl. *á, ó,* omljuda till *e* och *y,* Isl. *æ, œ,* hvilka utmärkande egenheter ännu till det mesta fortlefva i Gotl. Vidare att det gamla Nord. *a* i vissa tillfällen öfvergått till *e,* t. ex. uti de masculina och neutr. substantivändelserna *ari* och *skapr,* som blifvit *eri* och *skiepr, domeri, hunderi, raiþskiepr,* m. fl. Den mest utmärkande egenheten hos den nuvarande Gotl. äro alla verkligen långa sjelfljuds öfvergång till tveljud: *í* till *ei, ú* till *äu, ý* till *öi.*

Egendomliga ord i Gutn. och till en del i Gotl. äro: *ag* groft myrgräs, *banda* fredskrets, *bandi* m. band, *fastr* osnöpt, *garlakr* beredd, *hogsl* (se Schlyt. Gotl. Lag., Gloss.), *kerldi* n. mankön, *kleti* n. förrådshus, *legwita* f. rya, underbreda, *loyski* n. bar fläck, *sauþr* m. brunn, *swela* dröja, *þiauþ* n. menniska, hjon, m. fl.

Redan dessa korta antydningar visa, att Gotländskan utgör ett eget landskapsmål, hvilket sjelfständigt bestått ifrån äldsta tider intill denna dag. Det bör derföre vara upplysande för Svensk och Nordisk språkforskning att ega Gotländskans äldre språkqvarlefvor samlade och behandlade på ett ställe. Dessa äro visserligen hvarken många eller särdeles rikhaltiga, men de innehålla likväl tillräckligt, för att man deraf kan göra sig en temmeligen klar föreställning om språkets art och kynne; särdeles om de behandlas med blicken beständigt fästad på öns nu lefvande språk. Går man åter icke till väga på detta sätt, så stadnar man ofta i villrådighet om rätta meningen med månget språkförhållande och begår misstag, som eljest kunde hafva undvikits. Men det är icke nog att hafva dessa språkliga minnesmärken sålunda samlade, för att underkasta dem en jämnförande bearbetning, de böra äfven ordnas efter en bestämd plan och med begagnande utaf en följdriktig och efter språkets verkliga lynne och beskaffenhet lämpad rättskrifning. Ett försök att åstadkomma något sådant kommer här att göras, och är arbetet ämnadt att bestå af tre afdelningar: **1.** Texten af samtliga Gutniska språkurkunder, hvarefter framdeles komma att följa **2.** Utkast till en Gutnisk formlära, och **3.** Ordbok.

*

Gutniska Urkunder.

Det Gutniska språket finnes bevaradt till våra dagar uti urkunder, hvilka dels äro nedskrifna med vanlig medeltidsstil på pergament eller papper, dels med runskrift ristade uti sten eller metall. Af förre slaget äro: Guta Lag och Guta Saga, skrifna å pergament, och Tillägget till Guta Lag efter en yngre pappershandskrift; af det sednare äro: Runinskrifterna, de flesta utgörande grafskrifter, jämnte några få af annat innehåll, nästan alla ristade i sten, med undantag allenast af två i järn (N:o 70 och 104), några ristade eller med färg och rödkrita skrifna på kyrkoväggars kalkrappning (N:o 62, 67--69, 75--79, 132, 133, 162, 163), samt tvänne klockoinskrifter (N:o 101, 108). Egen i sitt slag är den allenast fyraordiga inskriften N:o 204, som med munkstil är graverad i messing å handtaget till en gammal järnaln.

1. Guta Lag. Namnet Guta Lag, d. ä. Gutars (Gotländingars) synes vara det mest passande; först emedan de forntida lagarne oftast benämndes efter landskapens innebyggares då varande namn — såsom Suþer-, Westmanna Lag — och sedan derföre, att detta namn brukas i lagen sjelf: *Lag Guta*, 2. 1, 13. 14, samt att öboarne ännu kalla sig sjelfve Gutar. -- Utgifvandet och behandlingen af denna till nedskrifningstiden väl icke äldsta, men i många fall till språkformen ålderdomligaste af de Svenska landskapslagarne, har blifvit en jämnförelsevis icke så svår sak, sedan man eger den utmärkta och förträffliga 1852 års upplaga af Hr Professorn D:r Schlyter. Att en efterföljande bearbetare, som behandlar samma sak, men till en del utur en något skiljaktig synpunkt, skall finna eller tro sig finna ett och annat att anmärka, komma till en och annan skiljaktig åsigt, föreslå en och annan förändring, skall icke väcka hvarken förundran eller missbilligande hos den vördnadsvärde

Utgifvaren, som haft den afundsvärda lyckan att genom en sällsynt förening af djup lärdom, ovanlig skarpsinnighet, ihärdighet och flit under ett tredjedels århundrade, i sina landskapslagar åt sig uppresa ett minnesmärke, hvartill få länder lära kunna uppvisa något motsvarande, och öfver hvilket både han sjelf och fosterlandet kunna känna sig lika stolta.

Angående den närmare beskrifningen på de Gutniska fornhandskrifterna, deras ålder och förhållande till andra lagböcker, hänvisas till Företalet till Gotlands-Lagen,Härmed menas alltid den Schlyterska upplagan. der allt dithörande är på det fullständigaste behandladt. Det antages der, att den äldre handskriften af Guta Lag med det historiska tillägget,som kunde kallas Guta Saga,Uti den långa lista på Isländska och Nordiska sagor, som finnes upptagen uti *U. von Troils* Bref rör. en Resa til Island 1772, ss. 147—169, kallas hon Gotlændinga Saga. är nedskrifven omkring midten af 14:de årh., och således liktidigt med de Gotländske runstenarne N:o 20, 22 och 59, hvilke äro från år 1350. Men det kan förflyta många år från den tid, då en urkund allra först författas och skrifves, och till den, då en viss afskrift deraf tages. De skäl, som i ofvan nämnda Företal (isynnerhet s. VI och IX) anföras för ”att Gotlandslagen ej kan antagas vara äldre än från senare hälften eller närmare slutet af 13:de århundradet”, synas mig icke fullkomligt afgörande, ehuru det naturligtvis kan vara svårt att uppställa någon viss annan äldre tidepunkt för författandet. Bland skälen för den antagna åldern anföras vissa till tiden bestämbara lagstadgandens befintlighet i lagen; men det är väl icke otänkbart, att en senare tids stadganden vid en förnyad afskrifning af en lag kunna inflickas uti den för öfrigt vida äldre texten. Derjämnte synes mig det ifrån språkets beskaffenhet hemtade beviset för Lagens och Sagans jämnåldrighet icke vara tillfyllestgörande. Språket säges nämnligen vara lika i dessa. Men vid en noggrann jämnförelse dem emellan, upptäcker man dock vissa skiljaktigheter, hvilka icke tyckas kunna förklaras på något annat sätt, än att bägge äro affattade af olika personer på skilda tider, ehuru kanske ändock en och annan olikhet i ord och ändelser kan hafva blifvit utjämnad af senare afskrifvare. Men den här antydda olikheten emellan språket i lagen och i sagan sträcker sig likväl icke till hela lagens text, utan befinnes ega rum emellan de första 61 kapitlen å ena sidan, samt slutkapitlen 62, 63 och 65Kap. 64 tillhör den första och äldre afdelningen, då det rätteligen skulle haft sin plats näst efter kap. 24, men genom misstag der blifvit öfverhoppadt. Jf. Schlyt. s. 61 not. 56 och 91 not. 14. och Guta Saga å den andra, hvilket senare synes tillhöra en något yngre tid.

Att detta 61:sta kap. vid lagens uppställning eller under något visst skede varit det sista, visar sig ovedersägligen derutaf, att det slutar med följande ord: *þet ir ok semp sik, et þet iru lag, sum hier ir skrifat i; þet skulu allir menn halda. Þa en neqwarar atbyrþir kunnu þar uerþa, sum ai hittas hier i, þa skulu þar slitas miþ domera tali, ok* [*þair*] *þet sueria, et þet sein ret Guta lag ok siþan skrifas hier i.* Att nästa kapitel, det 62:dra, är senare tillagdt, synes också allra bäst af det uppslag, hvarmed det börjar: *Hitta ier þet, sum nylast war takit um loyski.* Åtminstone detta innehåller således lagbud, som senare blifvit fogade till den äldre såsom ett afslutadthelt bestående lagen. *Hitta* är också en yngre försvagad form af den äldre *þitta* pron. n. detta, som ingen enda gång läses i de föregående äldre kapitlen och ej häller på de äldre runstenarne med det renaste språket; ty det är först på de allra yngste med ett betydligen försämradt språk som man träffar sådana former som: N:o 132 *hita*, 126, 187 och 145, 153 *hinna*, *hina* (för *þitta*, *þinna*, detta, denna), m. fl. Det duala pron. *hwar* (Isl. *hwárr* hvilkendera -- af två) står också uti dessa tre kapitel flere gångor i stället för det plurala *hwer* (Isl. *hwerr* hvilken -- af många), under det att denna förvexling är högst sällsynt i alla de föregående kapitlen.

2. Guta Saga. -- Ehuru denna saga till omfånget icke är särdeles stor, eger hon likväl den icke ringa märkvärdigheten att vara den enda verkliga, på landets eget språk skrifna fornsaga, hvilken Sverige eger. Berättelsen om Gotlands första ”hittande” och bebyggande af Thjelvar kan man naturligtvis icke tillägga någon särdeles stor vigt, då landet -- hvad dess många forngrafvar från brons- och stenåldern tyckes utvisa -- troligen varit bebodt af andra stammar långt före de Skandinaviska folkens invandring till Norden. Den bekante runstenen i Östergötland vid Österskams by i Ö. Nykyrko-socken (Liljegren N:o 1115), hvilken Hadorph anför i företalet till Gothlandz-Laghen, och hvilken äfven Schlyter (s. 317) synes anse för en antaglig hemul, torde likväl icke med sitt innehåll bevisa, hvad de fleste forskare antagit, nämnligen att han skall vara rest öfver just den nämnde

Thjelvar. Inskriften lyder sålunda: *Þurir sati stain at Þialfar, faþur sin, iar stranti a Kautaun;* och på stenens andra sida: *...sun, iar buki* (?) *a Kautau ... truista sina* (Thorer satte sten efter Thjalvar, sin fader, som strandade (eller landsteg?) å Gautön (?). -- ...son, som bodde (?) å Gautö ...). Det är först och främst ganska tvifvelaktigt, om de båda namnen äro de samma; ty stenens *Þialf-ar* och sagans *Þiel-war* l. *Þielw-ar* kunna vara alldeles rotskilda. Men ännu betänkligare är det att antaga, att Gotland någonsin i sjelfva forntiden ansågs eller kallades för en ö. Man var icke då så van som nu att ifrån barndomen med sådan lätthet öfverse land och öar, blott med en blick på kartan. Gotland var då ett land liksom Island, Irland, Hjaltland; t. o. m. det Engelska Man benämndes knappast för en ö. Dessutom kunde dess namnform aldrig varit *Gaut-*, utan *Gut-* eller *Got-au*. Sluteligen är det nästan omöjligt, att man på den tiden skulle kunnat bruka slutartikeln, särdeles i fråga om ett namn, såsom vid *Gaut-aun*, hvilket dessutom här ovilkorligen skulle varit *Gaut-auna*. Och sist, skulle då Gotland icke blifvit både funnet och bebygdtflere århundraden förr än denne runsten restes i Östergötland, hvilken icke kan vara äldre än från 1100-, allra högst 1000-talet, då likväl redan både kristendomen predikades och kyrkor der byggdes vid denna tid?!

Det är likväl otvifvelaktigt att sagan, såsom Schlyter ganska riktigt anmärker, moste vara grundad på äldre sägner, ehuru nedskrifven i en långt senare tid. Sagogrunden till dessa berättelser är så mycket säkrare af fornaste art, som hon t. o. m. eger ett par små skaldeverser af rent Nordisk form:

Allt ir baugum bundit Boland al þitta warda m. m.

Och således saknar hon icke ens det, som i all Nordisk saga med rätta anses som ett af de yppersta bevis på hög ålder och äkthet. Denna Sagans nedskrifningstid anser nämnde Förf. (s. IX) icke kunna sättas längre tillbaka än till år 1318, på grund af hvad som uti 6:te kapitlet bestämmes för det fall, att krönt konung blifver fördrifven från sitt rike, hvilket synes vara föranledt af det, som händt konung Birger Magnusson. Hon skulle således vara yngre än den äldste till tiden bestämbare Gotländske runstenen N:o 63, hvilken med någon sannolikhet kan hänföras till år 1305. Härvid bör likväl icke lemnas oanmärkt, att hela detta stycke om konungs fördrifning, som just utgör hela Guta-Sagans slut, står i ett ganska löst sammanhang med allt det föregående, och att det onekligen i hög grad har utseendet af att vara ett senare gjordt tillägg.

Angående språkets förhållande i Sagan och lagens tre yngre slut-kapitel, 62, 63 och 65, jämnfördt med den sist nämndas äldre delar, kap. 1--61 och 64, så kan, utom hvad som ofvanföre derom är nämndt, följande ytterligare anmärkas. Uti Sagan (under hvilken benämning jag för korthetens skuld här äfven innefattar de 3 yngre lag-kapitlen) träffas de äldre ordformerna *et* och *miþ* blandade med de här jämnförelsevis yngre *at* och *meþ*, liksom uti Lagen (hvarmed här menas blott de nyss omtalade äldre kapitlen); men under det att de yngre formerna äro de allmännaste i Sagan, förekomma de mycket sällan och nästan blott undantagsvis i Lagen. De yngre formerna *haitir* præs., *men* conj., *(Leon-)kopungr*, ändelsen *skapr*, *fyr en* (förr än), äfvensom *mindri* comp. och *raþir* præs. träffas endast i Sagan, då de motsvarande äldre: *haitr, en, kaupungr, -skiepr, fyr þan*,I GS. förekomma dock *hiskep* och *raiþschep;* — och *þan* conj. läses en gång (35. 4), men eljest *en*. *minni* ensamt tillhöra Lagen. Ännu mera betecknande är det, att den rent Nordiska formen *margir* pl. (månge) allenast brukas i Lagen, då deremot den yngre och mera Tyska*mangir* (Got. *managai*) uteslutande begagnas i Sagan och uti Lagens ännu yngre handskrift B. Utaf de vigtiga verberna vara och varda träffas den för Gutn. jämnförelsevis ålderdomligare formen *wera* inf. 7 ggr och den yngre *wara* 5 ggr i Lagen, men Sagan nyttjar *wera* ingen enda gång, utan blott *wara*. Lagen har det äldre præs. *ir* och *iru* 124 och Sagan 9 ggr, hvaremot det yngre *ier* och *ieru* finnes i den förre blott 58 ggr och uti den senare 6 ggr. Det äldre *werþa* inf. finnes i Lagen 2 ggr, men *warþa* ingen gång, och tvärtom den jämnförelsevis yngre *warþa* i Sagan 4 ggr, men i Lagen ingen. Likaså har Lagen *werþr* præs. 38 ggr och *warþr* bara 1 gång, då Sagan icke har det först nämnda någon enda gång, men det sist nämnda 2 ggr.

Af det anförda tyckes det visa sig, att Lagens affattning moste vara äldre än Sagans, och jämnför man derjämnte den förre med de till tiden bestämbara äldsta runinskrifterna, N:o 63 och 58 af åren 1306 och 1326,N:o 63 (hvars

årtal dock ej är fullt säkert) har dock de mindre goda formerna *oarn* och *suntahr*, för *warn* (vår) och *sunutahr* l. -*takr*, och N:o 58 har *gera*, *hisan* och *Buthiþi*, för *kiara*, *þisan* och *Buthaiþi*. så synes det i sanning icke vara något allt för djerft antagande, att Guta Lags äldsta del moste vara samlad till ett helt åtminstone ett helt, kanske halftannat århundrade före dessa runinskrifter. När då Schlyter, som mera fäster sig vid hvad man kunde kalla de historiskt juridiska skälen, bestämmer Gotlandslagens affattningstid till den senare eller siste delen af det 13:de årh., så anser jag deremot, att denna tid snarare kan sättas före än efter året 1200.

De sago-historiska underrättelser, hvilka Sagan meddelar, äro visserligen få till antalet, men likväl icke utan en viss vigt. Så t. ex. berättelsen om utflyttningen genom *Ryþsaland*På detta sätt torde man böra upplösa urskriftens *Ryzaland* (32. 11, 34. 16), då *z* genomgående brukas för *þs*, *ds*. till Grekland, der desse utflyttare sedan blefvo qvarboende, hvarvid tillägges: "och änn' hafva de somt af vårt mål". Om denna sägen också icke just bevisar, att en så stark utflyttning, som härvid moste förutsättas, verkeligen skett på en gång från sjelfva Gotland, så styrker det dock ytterligare ett äfven från annat hållSåsom de Tetraxitiska Goterne på Krim, hvilka omtalas af den Brabantske munken W. Ruysbroek (Rubruquis) 1253, af Venetianaren Josaphat Barbaro 1436, samt ännu af det kejserliga sändebudet Busbeck omkring 1457—64, — (och således mycket senare än de yngste Gotländske runstenarne!) Jfr. v. d. Gabeleutz o. Löbe: Ulfilas II. 2. s. 9. angifvet förhållande, nämnligen att Germanisk-talande Goter, kanske äfven med någon tillblandning af Nordisk-talande Gutar, någorstädes inom det Grekiska eller Byzantinska riketännu ganska långt ned i tiden hållit sig. Desse stamfränder kunna Gutar, som drogo till Miklagård eller Jorsala, hafva påträffat, och, öfverraskade af tungomålens likhet, hafva ansett för gamle landsmän, och på detta sätt kan sägnen hafva upprunnit. Att slika resor skedde från Gotland fulltygas af Sjonhems-runstenen N:o 89 öfver en *Roþfos* (Isl. *Hróðfús*), som på utfärden vardt sviken af *Blakkumenn* eller Valacker.

En af Sagans hufvudpunkter är berättelsen derom, att Gutarne sjelfvilligt gingo under Sveakonungens lydno (kap. 2), och att de samtyckte både till att betala honom skatt och äfven att bistå honom med sju snäckor på hans ledungstog (kap. 6), eller att, om de icke förmådde utrusta fartyg, i ledungslame erlägga 40 marker penningar för hvarje uteblifven snäcka. Ehuru denna berättelse eger alla kännemärken att vara fullkomligt sann, så bör ändock hvarje nytt intyg derom vara välkommet, särdeles då det utgår från ett motsatt håll. Blott en half mil snedt öfver fjärden från det gamla Sigtuna, och således omkring 3 mil söderut från Uppsala står, på Thorsätra gärde i Ryds socken, en runsten med en högst märkelig inskrift. Om innehållet kan i hufvudsaken intet tvifvel uppstå, ehuru inskriften visserligen behöfver en noggrann omgranskning, då den eger ett dunkelt och svårläst ställe, som är skrifvet med starka förkortningar. Liljegren har i sitt försök (Runurk. N:o 325, jf. Bautil 271) att ifylla det bristande påtagligen icke träffat det rätta, och något annat och bättre i den vägen har jag icke sett. Inskriften lyder efter Bautil (N:o 271) sålunda: *Skuli . auk . Folki . lata . reisa . þinsa . stein . eftr . broþur . sin . Husbiorn . hnusiokuti . þa . þir . kialt . toku . a Kutlant.* Allt är här klart och lätt begripligt, utom det besynnerliga *hnusiokuti*. Det är tydligt, att man här har för sig en i förkortning skrifven underrättelse, hvilken man kanske t. o. m. med flit velat göra dunkel och tvetydig, emedan derutaf eljest kunnat uppstå obehag för efterlefvande, t. ex. gäldande af dråpsböter eller något dylikt. Och vi skola också se, att man derutur kan få tvänne om icke flere olika meningar. Jag skall åtnöja mig med att framställa trenne olika förslag, ehuru flere kunde göras.

Vid svårlästa runskrifters tolkning, särdeles om de äro hopskrifna utan skillnad mellan orden, bör man märka följande. Raden får afskäras i ord, hvarest lämpligast kan vara, och då i äldre runskrift sällan någon runa skrifves dubbel, har man rätt att öfver allt tänka sig möjligheten att hvarje enkel runa kan fordra att läsas två gångor (t. ex. i den ofta förekommande meningen: *Kuþ hialbi hansalukuþs* [*hans salu uk Kuþs*] *muþir* (Gud hjelpe hans själ och Guds moder). Vidare kan *b* äfven betyda *p*, *k* äfven *g*, *t* äfven *d*, *u* äfven *w*, o. s. v.

Man ser genast, att åtskilliga uteslutna bokstäfver moste ifyllas på det ofvan antydda stället, om det skall blifva någon mening af, och Liljegrens försök är detta: *han vasi o kuti . þa. þir .* m. m. Då han icke lemnar någon vidare förklaring eller öfversättning, kan man endast gissningsvis antaga, att han trott meningen vara: Han var å Gotland (?), då de gäld (skatt) togo å Gotland; men det är tydligt, att det icke så kan förstås. Jag föreslår åter följande: 1.

Han wa sio Guti, þa þir giald toku a Gutland, han drap sju Gutar, då de upptogo skatten å Gotland; -- eller: 2. *Han was siok uti, þa þir*, han var sjuk ute (borta på färden), då de; -- eller: 3. *Han wa sio-kuti* l. *sio kuti, þa þir* m. m., han drap sjö-kutar eller sju kutar (d. ä. hafssjälar, själhundar), när de voro på skattekräfningsfärden på Gotland. Det kan knappast vara blott och bart en slump, att dessa ord med så ringa förändring kunna fås att betyda så olika saker. Det är dessutom ganska sannolikt, att desse Sveakonungens skattekräfvare icke alltid voro så kärkomne gäster bland de stridbare Forn-Gutarne, och att således tvist lätt kunde uppstå emellan dem och öboarne; och det känna vi mer än väl, att det på den tiden sällan var långt emellan ordstrid och blodigt huggskifte. Konungen moste likväl antagas hafva varit angelägen om att icke onödigtvis uppreta det aflägsna och troligen svårstyrda öfolket, hvarföre han nog strängeligen ålade sine sändemän att iakttaga ett lugnt och fogligt uppförande. Men uppkom nu det oaktadt strid, hvaraf dråp blef följden, så kan man väl taga för gifvet, att han strängt skolat beifra sådant, särdeles om orätten var å sändemännens sida, och att dessa derföre skulle låta sig angeläget vara att i det längsta söka dölja det skedda. Men å andra sidan ansågs det på den tiden medföra en så utomordentligt stor berömmelse att i strid hafva fällt sju motståndare, att det skulle varit nästan omöjligt att helt och hållet förtiga sådant. Då nu en händelse, sådan som den här antydda, på den tiden ganska lätt kunnat tilldraga sig, så ligger ingenting orimligt deruti, att ett fyndigt och skarpsinnigt hufvud kan hafva hittat på detta sätt att få det fräjdstora dådet bevaradt åt efterverlden, under det att man tillika skyddade sig för betungande efterräkningar genom sjelfva inskriftens tve- eller flertydighet.

Med följdriktig Fornsvensk rättstafning skulle inskriftens utseende blifva detta: *Skuli auk Folki lata* (l. *litu*) *raisa stain iftir broþur sinn Husbiorn; hann wa siu Guti* (l. *Guta*) l. *hann was siuk(r) uti,* l. *hann wa sio-kuti* (l. *siu kuti*), *þa þair giald toku a Gutland*, -- och på Isl. *Skúli ok Fólki láta (lètu) reisa stein eftir bróður sinn Húsbiörn; hann wá siau Gota* l. *war siúkr úti* l. *wá sió-kuti* l. *siau kuti (sela), þá þeir giald tóku áGutland.* -- De enda svårigheter, som vidloda dessa tolkningar, äro, att acc. pl. af *Gutar* borde varit *Guta*, dock kan möjligen en form *Gutir*, med acc. *Guti*, då äfven hafva funnits, eller ock kan *i* vara ett rist- eller läsfel för *a*. Vidare borde der hafva stått *siukr* nom., icke *siok* acc., efter andra tolkningen; men en sådan frihet kunde väl tagas, när man just ville skrifva dunkelt. Slutligen finnes väl icke, mig veterligt, något ord *kutr* m. upptecknadt i någon Nordisk sagobok el. dyl., men dess fornhemul moste i alla fall antagas obestridlig, enär ordet i denna och närskylda betydelser ännu lefver hos de flesta Svensk-talande rundt om Östersjön, samt Finska och Bottniska vikarna. Gotländskan eger t. o. m. ingen annan benämning på detta djur, än *käut* l. *kut*, och de mycket stora, som gå långt ut till sjös, kallas *gra-käutar*. För öfrigt är *wa* ipf. af *wega*, dräpa, och *was* är den äldsta formen för *war*, ipf. af *wara*, Isl. *wera*, Got. *wisan*. -- Vi hafva sålunda fulla bevis för Gotlands urgamla skattskyldighet under Svea konung, och det såväl från de skattegifvandes som från skattetagarens sida.

3. Tillägg till Guta Lag. -- Dessa tillägg utgöras af de kapitel, hvilka uti den Schlyterska upplagan äro särskildt bifogade efter den yngre handskriften B., emedan de icke finnas uti den äldre A. Till dessa bör man äfven räkna alla de olika läsarter, som ifrån först nämnda handskrift finnas införda i noterna under texten. Språket är i denna handskrift mycket försämradt och vida mindre ålderdomligt, än uti handskr. A.; ja, mycket mindre rent, än man skulle tro om en afskrift, som uppgifver sig följa en urskrift af år 1470, särdeles om man jämnför det med språket i runinskrifterna från denna tid. Man kan således med skäl derutaf draga den slutsatsen, att språket blifvit ej obetydligt lämpadt efter språkbruket på ön omkring år 1587, då afskrifningen skedde.

*

Den rättskrifning, som här blifvit begagnad för dessa Gutniskans eller Forngotländskans förnämsta urkunder, har, såsom redan förut blifvit anmärkt, så mycket som möjligt blifvit bragt till enhet och följdriktighet, hvilket dock ingalunda utesluter en och annan afvikelse ifrån regeln i några enstaka fall, när sådana afvikelser varit grundade på förhållanden, som redan synas hafva vunnit stadga inom språket. Angående de reglor, som blifvit följda vid textens omskrifning, hänvisas till hvad derom utförligare är framstäldt i den Allm. Anmärkningen, ss. 59-—64.

Någon gång har jag sett mig föranlåten att frångå den åsigt, som blifvit hyllad af min närmaste utmärkte

föregångare i Lagens bearbetande, men det har aldrig varit utan stor tvekan som jag börjat fatta en afvikande åsigt, och städse förstefter ett moget öfvervägande som jag vågat anse den för den rätta eller åtminstone såsom den sannolikare. Ehuru jag dels i noterna under texten och dels uti de påföljande Anmärkningarna redogjort för min afvikande mening i hvarje särskildt fall, samt ännu ytterligare kommer att vidröra allt sådant på sina ställen i den kommande Formläran och Ordboken; så torde det dock icke vara ur vägen att redan här på förhand i korthet omnämna några af dessa afvikelser, hvilka naturligtvis nästan uteslutande röra språket.

Prof. Schlyter yttrar (s. VI): "Deremot bör märkas att språket i Gotlandslagen ofta är i grammatikaliskt afseende inkorrekt; och denna omständighet, som röjer början till språkets förfall, är ett vida vigtigare bevis emot en hög ålder". Då nu så mycken vigt tillägges denna angifna inkorrekthet i grammatikalisk afseende, såsom bevisande språkets förfall och sedan Lagens mindre höga ålder, så faller det af sig sjelft, att i samma mon som man kan motbevisa denna grammatikaliska oregelbundenhet, detta språkets påstådda förfall, desto mera försvagas också det bevis, hvilket man derifrån velat hemta för Lagens mindre höga ålder. Då de grammatikaliska inkorrektheterna särskildt blifvit nämnda, blir här ingen fråga om allt det, som kan hänföras till skrif- och rättstafningsfel, i hvilket afseende GL. också ingalunda kan anses sämre än den eljest som äldst bland landskapslagarne helsade Vestgöta-Lagen. Det är högst sannolikt, att en del af dessa påstådda språkfel angifvas i början på s. IV, der mot slutet af listan på skrif- och staffelen läses följande: "Feminina tillägga efter *u* i gen. och dat. ofta *r*, såsom *bandur, fyþur, gatur, kunur, kirkiur, waitslur ols* &c. för *bandu* &c." Men detta *r* är alldeles icke ditkommet genom något skriffel, utan är tvärtom en verklig ålderdomens perla, en af de högsta prydnaderna för Gutniskan och ett af de mest afgörande vittnesbörden för dess höga Germaniska adel. Men då denna ändelse, med endast ett par högst sällsynta och hittills nästan obeaktade undantag, inom hela den Nordiska fornlitteraturen endast förekommer i Gutniska språkqvarlefvor, var det icke att undra på, om hon kunde blifva förbisedd af äfven en föröfrigt så noggrann forskare; särdeles som syftemålet med hans arbete sträckte sig vida längre, än blott till språket. Detta förbiseende har likväl vållat något missförstånd i fråga om dessa femininers casus, samt till följe deraf om de casus, hvilka styras af vissa præpositioner. Gutn. har nämnl. bibehållit detta *r* såsom slutljud för de svaga femininernas genitiv-ändelse i sing., och hvilket således, efter hvad man just härutaf kan sluta, i en aflägsen förhistorisk tid har tillhört hela det Nordiska språket, men hvilket eljest nästan öfver alltbortfallit, utom i Gutniskan. Men denna ändelse på *-r*, eller på *-ur*, om näst föregående sjelfljud medtages, tillkommer i Gutn. aldrig hvarken dat. eller acc. sg., men deremot alltid gen. sg., och det utan allt undantag, utom då den står såsom förste del i ett sammansatt ord.

Detta *r* har också den mest giltiga hemul i de äldsta Germaniska språkförhållanden. I Got. äro uti den feminina declinationen af detta slag de 3 casus, gen. sg., nom. och acc. pl., till ändelsen lika, och slutande på *-ons*. Då nu i all Nordisk tunga detta *n* bortfallit och *o* öfvergått till *u* och *s* till *r*, kunde utaf detta *-ons* icke blifva något annat än *-ur*. Detta har också skett uti nom. och acc. pl., men gen. sg. har dessutom förlorat sitt slut-*r*, så att af det Got. sg. *wiko*, gen. *wikons*, nom. pl. *wikons*, acc. *wikons*, har blifvit ett allmän-Nordiskt *wika*, g. *wiku*, n. pl. *wikur*, a. *wikur*. Ett undantag ifrån denna Nordiska allmännelighet har nu, som nämndt är, allenast Gutniskan att uppvisa, i det hon bibehållit alla dessa 3 casus lika och på *-ur*, och således har t. ex. *kirkia*,Ordet *kirkia* tages, i brist på något annat fullt motsvarigt ord, som i Gutn. tillika kan uppvisa de i fråga varande casus. g. *kirkiur*, n. pl. *kirkiur*, a. *kirkiur*. Denna form för gen. sg. i det sv. fem.Med st. och sv. fem. eller masc., betecknas till böjningen starkt och svagt fem. eller masc., liksom st., sv. verb är ett verb af stark eller svag böjning. är den enda i GL., och iakttages alltid, utom i sammansättningar, der den åter städse bortkastar sitt *-r*, utom uti det enda ordet *waitslur-ols*, samt kanske i runinskriften N:o 50 *kirkiur-presta* och *kirkiur-tawegh*. Jag har här redan ett par gångor antydt, att Gutn. likväl icke är alldeles ensam om denna sällsynta casual-ändelse. Hon träffas nämnligen också å 4 Svithjodska runstenar, af hvilka 2 finnas i Uppland (Lilj. N:o 71 och 2011) med namnet *Ikur* g. sg. af *Ika* (*Inka* l. *Inga*) f., 1 i Gästrikland (Lilj. 1054) med namnet *Runur* g. sg. af *Runa* f., samt 1 i Södermanland (Lilj. 871) med *kunur koþrar*, Isl. *kunu góðrar* g. sg. f. (den goda qvinnas). Dessa fyra intyg från sjelfva det gamla Nordiska

hufvudlandet Svithjod äro högst vigtiga, då de bevisa, att ändelsen verkeligen en gång varit Fornsvensk och således äfven allmänt Nordisk.Det är trol. att Isl. har åtminstone ett ex. att uppvisa på denna Sv. gen.-änd. i fem., nl. i ordet *Eisur-fála* f. jättinna, af *eisa*, g. *eisu(r)* f. glödande eldmörja och *fála* den som gömmer (af *fela*), Sn. Edd. I. 552; jf. *Hyr-rokkin* f. den af elden skrumpna (*hrokkin*); anf. st. 176. Men icke nog med denna hemul af forno; ändelsen lefver dessutom ännu i dag qvar i Gotländskan i några talesätt, ehuru, förunderligt nog, nu mest i sammansättningar. På Fårö, Gotlands språktrognaste del, säges ännu: *ga til körkur* (Gutn. *ganga tilkirkiur*), *akur-döina* åk-dyna (af *aka* f. åkdon), *simpur-nät* simpo-nät, och särdeles i en mängd fogelnamn, såsom: *hynur-, krakur-ägg* (Isl. *hænu-, kráku-egg*) höns-, kråk-ägg, *giausur-ägg* fiskgjuse-egg, m. fl.; samt af ett st. fem. *gasar-ägg* (Fornisl. *gásar-*, nu *gæsar-egg*) gås-ägg.

Det nämndes, att, till följe af missförståndet angående denna ändelses rätta beskaffenhet, misstag blifvit begångna vid bestämmandet utaf de casus, hvilka styras af vissa præpositioner. Detta gäller dock egentligen blott om tvänne af dem, nämnl. *millan* (*-li, -lum*) och *til*, mellan och till. I Glossarium till Gotl. Lagen läses om den först nämnda præpositionen: ”*Millan* præp. cum gen. vel acc.” På alla de anförda ställena äro genitiverna otvifvelaktiga, med undantag blott af två, der det styrda ordet ändas på *-ur*, och derföre torde det just vara dessa, som föranledt uppgiften, att *millan* äfven styr acc. I kap. 25 är fråga om skogstvister, och om huru mycket hvar och en egare skall hafva af ofruktbar jord, när skog och myr med sina gränsor mötas ”mellan stubbe och starrtufva”, d. ä. mellan fast, trädbärande mark och sid, starrbärande, hvilket uttryckes sålunda 19. 38: *þar sum þaun* (de) *mytas millan stumbla ok star-þufur*, och öfversättes med: ”der som de mötas mellan stubbar och starrtufvor”. Orden tagas således bägge såsom stående i acc. pl., och detta var så mycket lättare att falla på som dessa bägge ord ändas just på samma sätt i acc. pl. som i gen. sg., så snart man nämnl. antager *-ur* för att äfven tillhöra denna senare casus; *stumbli* m., heter nämnl. *stumbla* både i g. sg. och acc. pl., och *þufa* f., heter *þufur* i både desse casus. Med antagandet af *-ur* såsom genitiv-ändelse undviker man då att förutsätta brott på en så genomgående Fornnord. språkregel som att *millan* städse styr genitivus. Det andra fallet träffas i GS. k. 5, der det står 35. 2: *millan Walborga-messur ok helguna-messur*, der *messur* naturligtvis ej kan vara något annat än gen. sg., ehuru det i Gloss. kanske tages såsom acc. sg.

Om den andra præp. *til* antages åter, att den styr både gen., acc. och dat. Det är öfverflödigt och blefve allt för långt att här ingå uti en utförlig undersökning af hvarje särskildt fall, och jag åtnöjer mig derföre med att allenast hänvisa läsaren till alla de ställen, der *til* med gen. på *-ur* förekommer. De äro dessa: 8. 7 *til bandur sennir* till sin fredskrets, 17. 14 *til festur* till trolofning, 14. 17 *t. fyþur* till föda, 21. 18 *t. gatur* till gata, 19. 17 *t. giptur* giftermål, 5. 31, 7. 27, 23. 15, 26. 14 *t. kirkiur* kyrka, 34. 7 *t. kristnur* kristendom, 29. 20 och 35. 3 *t. messur* messa; -- dessutom träffas denna gen.-ändelse i följande ord: 9. 12 *þa þarf hann hwatki wegsl eþa bandur* (*þorfa* tarfva styr gen.), 18. 11, 15 och 17 *af kunur hafþi* af qvinnashufvud, *nestla kunur* qvinnas häkt-märla, *slitr þu snoþir kunur* sliter du qvinnas snodder; och sluteligen: 19. 10 *til waitslur-ols* till gästabuds-öl, dryckeslag. — Uti ett enda fall, men knappast också mer än i detta enda, kunde man möjligen anse sig ega något skäl att tvifla på genitiv-egenskapen hos ändelsen *-ur,* nämnl. uti kap. 13, der det står i handskr. A.: (7. 27) *þa flyin.... niþiar.... til þairi kirkiur, sum....* då måga fränderne fly till den kyrka, som m. m. Då *þairi* (Isl. *þeirri*) är dat. fem. af pron. demonstr. *þann, þaun, þet* den, det, så faller man lätteligen på att anse *kirkiur* som skriffel för *kirkiu,* och får sålunda *til* att styra dat. Men lika lätt är det ock att anse felet ligga i *þairi* (ty skriffel är för handen i ett af orden) och att detta borde vara *þairir.* Någon sådan form af ordet finnes väl icke annorstädes i GL:s handskr. A., men språket har omöjligen kunnat hafva någon annan ändelse i gen. sg. f., än just *þairir* (Isl. *þeirrar*), emedan denna form alldeles öfverensstämmer med de motsvarande feminina pronominal-genitiverna i GL., såsom: 8. 12 *annir* Isl. *einnar* unæ, 20. 29 *annarir* Isl. *annarrar* aliæ, 8. 8 *sennir* Isl. *sinnar* suæ. Det är dessutom så mycket mera säkert, att det allenast är genom skriffel som här kommit att stå *þairi,* för *þairir,* som handskr. B. just på detta ställe har den rätta formen *teirir* (af mig skrifven *þairir*). Se Anm. (s. 65) till 7. 27. — När Schlyt. öfversätter (8.

8) *þa en mandr gierir til sakar* med: "Om man begår brott" (dråp), så är det icke fullt klart, om ordet *sakar* tages såsom gen. sg. eller acc. pl.; men det står utan allt tvifvel i först nämnda casus. Detta samma talesätt förekommer trol. också 4. 20 och 8. 14. men præp. *til* har blifvit felaktigt utelemnad, så att der blott står: *sakar.* Det kan möjligen tyckas, att denna sak här blifvit genomgången med allt för stor vidlyftighet och omständlighet; men en viss fullständighet kan utan tvifvel behöfvas, när det gäller att så godt som första gången och då en gång för alla genomföra beviset för ett så märkligt språkförhållande, samt att hemula en under så lång tid alldeles förbisedd casual-ändelse för det Nordiska språket.

Å det ofvan anförda stället i Gotl. Lagens företal (s. IV) anmärkes vidare emot språkets regelbundenhet följande: "Såsom en grammatikalisk egenhet må anmärkas att genitivus stundom förekommer i stället för accusativus eller nominativus, såsom: *firi fiauratigi nata* kap. 16: 2 (här s. 10. 1 och 5), *briautr yfrsta banda* k. 26: 8 (s. 21. 12), *firi hepta-launs, taki so launs* k. 43" (26. 29), och dessa hållas trol. för genitiver, åtminstone till formen, ehuru det anses, att de egentl. hade bort vara accusativer; — och sluteligen tillägges: "*siextigi marka silfs* Hist. k. 2"(32. 38), der gen. pl. *marka* anses rätteligen hafva bort vara nom. (*markr*). Härtill kunde ytterligare hafva lagts genitivformen *bloþs* (i betydelse af slägt, blodsband), som synes oriktigt användt 14. 30 *miþan bloþs* (för *bloþ* nom.) *ir til,* 14. 85. *þann, sum bloþs* (för *bloþi* dat.) *ier nestr,* och 15. 27 *iru beþin bloþs* (för *bloþi* dat.) *iem-ner* äro de båda lika nära i slägten, i afseende på blodsbandet. — Till försvar för de anförda genitiverna uti talesätten *firi hepta-launs, taki so launs* vet jag intet att andraga, såvida icke till grund derför skulle ligga någon för länge sedan glömd stark ellips, i senare fallet kunde man kanske tänka på ett *taki so til launs;* men kanske bero de blott på ett genom skriffel tillkommet *s.* Nästan likadant torde förhållandet vara med *bloþs,* ehuru denna genit. snarare tyckes se ut som en stelnad form efter ett fordom fullständigare talesätt; kanske har det utgjort första delen af ett sammansatt ord (*bloþs-kyn, -ætt,* eller något annat nu okändt)? Det är derföre som jag ej vågat bortstryka detta *s* vid min omskrifning af texten.

Förhållandet är deremot ett helt annat med de under tvifvel framhållna genitiverna *nata, banda* och *marka. Nata* och *marka* kunna väl icke försvaras i den ställning, i hvilken de nu stå; men de kunna dock lätteligen förklaras såsom grundade på äldre, men inom Gutn. redan då småningom utdöende språkförhållanden; — *banda* kan deremot både förklaras och försvaras. — Det Isl. *tigr* st. masc., som äfven har formen *tugr, togr,* ett tiotal, decad, ligger till grund för *tíu* (*tihu*) och är det samma som Got. *taihun* (för *tihun*), decem (dekem), decas, *δέχα, δέχας;* och i förening med detta substantivum bildade enheterna sedan de högre cardinal-talen. Ursprungligen böjdes de första 4 cardinal-talen (1—4) såsom adjectiver, svarande till *tigr;* de andra enheterna voro oböjliga, men *tigr* böjdes i alla fall, t ex. *þrír, tigir* nom., *þriggia tiga* gen., *fióra tiga* acc., *fimm tigum* dat. o. s. v. Sedermera stelnade dessa lefvande former uti de döda och oböjliga *þriátigi, sextigi,* af hvilka sluteligen blefvo *þriatíu* (trol. af acc. *tigu, tihu*), *sextíu,* tretio, sextio. Så länge *tigr* lefde ett sjelfständigt substantiviskt lif, styrde det det ord i gen., hvars antal det bestämde, t. ex. nom. *þrir tigir manna,* gen. *fiögurra tiga manna*, acc. *sex tigu marka* 60 marker. De oböjliga *tigi* och *tíu* brukades sedermera såsom adjectiver, t. ex. *þriátigi menn, sextíu merkr* o. s. v. Sådan har gången varit inom Isl., och det är sannolikt att det har tillgått på samma sätt inom FnSv. Men under öfvergångsskedet kan en förblandning af formerna mycket lätt hafva skett, särdeles när en yngre tids afskrifvare skulle återgifva en äldre tids verk, då de stundom afskrefvo urtexten forntroget, stundom omskrefvo och ändradeett uttryck, låtande ett annat qvarstå oförändradt. Det är troligt att de anförda ovanliga formerna äro alstrade under sådana förhållanden. Först har det sagts t. ex. *firi fiaura tigu* (acc.) *nata* (gen.), sedan blef det *firi* l. *um fiauratigi* (oböjl.) *netr* (acc.), såsom samma handskrift har 7. 27. På samma sätt förhåller det sig ock med det andra exemplet: först hette det på Gutn. *siex tigir* (nom.) *marka* (gen.) *silfs*, alldeles som Isl. *sex tigir marka silfrs*, så vardt det under mellanskedet 32. 38 *siextigi marka silfs* och 35. 14 *gialdin fiauratigi marka penninga*, samt sluteligen 32. 39, 40 *konungr hafi fiauratigi markr* (acc.) *silfs af þaim siextigi* nl. *markum* (dat.) Uti meningen *firi fiaura-tigi nata* skulle, i det yngre språket, præp. *firi* verka på *nata* och styra det i acc.; men så får

man icke tänka sig saken här, utan *firi* verkade ännu på *tigi*, hvars substantiviska väsende då ännu likasom kändes.

Sammanhanget med *banda* är lättare utredt. Ordet förekommer 2 ggr i kap. 26, först 21. 3 *garþr .... half-þriþi elna haur til yfrsta banda*, gärdesgård halftredje aln hög till öfversta b., och 21. 12 *briautr* (*þu*) *yfrsta banda*, bryter du öfversta b. I öfversättningen tages detta *banda* på första stället såsom gen. pl. och på det andra såsom acc. pl., men oriktigt skrifvet såsom gen. pl. (se Gloss.), af *band* n. band. Men orden stå icke i pl. (åtminstone icke det senare), de komma icke af *band* och de betyda icke egentl. band. Betydelsen är nämnl. här strängt taget icke band, utan hank, vidja, störband, och i denna bemärkelse träffas ordet icke på flere än dessa två ställen i hela GL. Men ännu lefver uti Gotl. ett helt annat sjelfständigt, ehuru närskyldt ord, nämnl. *bandi* eller *bande* pl. *bandar* sv. masc., som endast har betydelsen af gärdesgårds vidja, hank, störhank, och då kan det väl icke vara något tvifvel underkastadt, att det ju icke skulle vara just samma ord, som vi här hafva för oss i Lagen. På senare stället kan *banda* således icke vara något annat än acc. sg., och på det förra gen., samt då trol. också sg.,Jf. talesättet: *millan stumbla ok starþufur* sing., ofvanföre s. XVI och 19. 38. ehuru det väl möjligen äfven kunde vara pl., och kommer efter all sannolikhet af *bandi* sv. m. Gutniskan eger således trenne substantiver af roten band, alla af olika kön, nämnl. detta *bandi*, g. *banda* sv. m., hank, *banda*, g. *bandur* sv. f., fredskrets, likasom innesluten (bunden) plats, och *band* g. *bands* st. n., band.

Men det finnes äfven några andra ord, angående hvilka skulle kunna framställas en mening, som något skiljer sig ifrån den, som hyllas i Gotlands-Lagen eller dess Glossarium. Uti detta sist nämnda finnes upptaget ett subst. *skipt* n., hvilketdock snarare torde vara supin. af verbet *skipta* skifta. Det läses blott på ett enda ställe, 22. 42, och i detta sammanhang: *Engin Gutnisks manns sun far skipt af feþr, þau et hann baiþis,* ingen — — får skiftadt (eg. skiftat, sup.) el. skifte (Schlyt.) af (nl. sin) fader, ehuru han begär det. Ordställningen med verbum i præs. eller ipf. och ett sup. förekommer ej sällan i GL. och GS., ehuru Svenskan nu för tiden i dylika fall fordrar n. prt. pass. eller ännu hällre infinit. i stället för supin. Jag håller nämnligen före, att anförda *skipt* lika säkert är sup. som 22. 19 *iru bryþr... flairin ok hafa skipt* äro bröderne flere och hafva skiftat. Likaledes uti följande: 10.7 *windr* (kan) *ai drotin* (l. 26. 7 *hann*) *aiþi uppihaldit,* 12. 4 *windr ai* (*mandr*) *wapni uppi-wegit,* kan ej mannen upplyfta vapnet. Här är, såsom man ser, sup. och icke n. prt. pss. tillstädes; men ännu tydligare visar detta sig uti följande fall, hvaruti dessutom præs. *far* äfven användes nästan såsom ett slags hjelpverbum, likasom *far* och *windr* i det föregående: 15. 36 *engin þy-sun far sik gyt* (sup. af *gyþa*) *til luta,* ingen oäkta son (eg. trälinno-son) kan genom bevisning om sin börd vinna arfsrätt (eg. får sig godgjord till arf); — *gyt* är här sup., ty om det skulle förvandlas till prt. pss., så blefve det: *far sik gytan* (l. *gyþan*). Likaså: 32. 31 *engin þaira fikk friþ gart,* ty participialt taget skulle det blifva *fikk friþ garran,* en ordställning, som deremot är ganska vanlig uti Isländskan.

Det i GL. felande, men i GLT. efter handskr. B. upptagna kapitlet om köp af trälar, börjar med dessa ord, enligt handskriftens rättstafning hos Schlyter, s. 108: *Kauper tu mans man i gard thin.* Då här just är fråga om trälköp, så kan uttrycket *mans man* icke i det hela betyda något annat än träl; men hvilken betydelse hafva dessa ord hvart för sig? Alle äro ense om, att *mans* eller rättare *manns* är gen. sg. af *mandr* l. *maþr* m., menniska, man; men ordet *man* betraktas deremot i Glossar. till Gotl. L., oväntadt nog, såsom neutr., och det göres sålunda till samma ord som det Isl. *man* n., dock utmärker ett vidsatt frågetecken någon tvekan. Detta *man* kan här likväl omöjligen vara något annat än masc., och det bör derföre skrifvas *mann.* Att detta dubbla *n* verkligen tillhör ordets stam, synes redan af kapitlets öfverskrift: *Af manna kaupi;* och att dess kön icke är neutr., utan masc., visar sig alldeles afgjordt af följande ställe, der frågan endast är om samma *man* (rättare *mann*); *þa en hann warder brigder i heldi, þa haiti* (l. "*huti*") *þu sala þinn.... gieri hann þa mann* (l. "*man*") *þir haimulan.* När nu adj. *haimulan* står i acc. sg, m., och när pron. *hann* dessutom användes på detta *man,* så lär intet tvifvel vidare kunna uppstå om denna sak. Det som har orsakat missförståndet ärförst, att ordet städse (utom i *manna* g. pl.) skrifves *man,* med

blott ett *n* (men det tillhör just handskr. B. att sällan skrifva dubbel bokstaf i utljudet); och sedan, att det en gång skrifves *mans man,* alldeles såsom uti Isländskan, der *man* verkligen är neutr., t. ex. uti Grotta Sången (Sn. Edda, Hafn. 1848, s. 378) säges om Fenja och Menja: *þær ero at Froða at mani haf?ar,* de äro hos Frode såsom trälinnor el. i träldom hållna. Betydelsen af vårt *manns mann* är sålunda: en mans man, eller en menniska, som är en annan menniskas egendom.

Ordet *oyri* (l. *oyrir?*) är ett masc., hvaraf alla casus förekomma i handskr. A., utom nom. och gen. sg., hvilka dock just äro de vigtigaste för bestämmandet af böjningsformen. Utaf 5. 16 *þa bytir drotin þria oyra* ser man, att det är masc., men frågan är huruvida det böjes starkt eller svagt, d. v. s. om det, i likhet med det Isl. *eyrir, eyris, eyri, eyri,* i sing. böjes *oyrir, -ris, -ri, -ri* (plur., hvaraf alla casus finnas, afgör intet i frågan), eller om det böjes *oyri, -ra, -ra, -ra.* Schlyter förklarar sig för det senare, ehuru de uti A. befintliga dat. och acc. sg. (13. 22 och 18. 26) låta *oyri,* ja, ehuru de likaledes uti B. eller GLT. (37. 34 och 37. 38) hafva samma form, och deras böjning således synes vara stark. Men skälet till antagandet af svag böjning är, att ordet en gång, nämnl. i B. (37. 36), finnes med den till utseende svaga nom. sg. *oyri,* och på grund deraf förklaras *oyri* vara skriffel för *oyra*"*Oyri* (dat. et acc. *oyri* pro *oyra,* c. 19: 33; 23: 4; Add. 5: pr.)", läses i Glossar, s. 287. alla gångor, det förekommer i dat. och acc. i båda handskrifterna. Men först kunde väl antagas, att *oyri* på detta enda ställe i den jämnförelsevis unga och föga forntrogna handskr. B. kunde vara skriffel för *oyrir,* sedan att ordet väl kunde hafva bibehållit stark böjning för öfrigt, ehuru nom. förlorat sitt *r;*Nästan motsatt är förhållandet med det Isl. *endir* m., ände, hvaruti den starka nom. någongång ses jämnte den svaga *endi,* under det att alle öfrige casus i sg. nästan beständigt hafva den svaga formen *enda.* och sluteligen att det väl kunnat böjas starkt, ännu när A. skrefs, ehuru det blifvit svagt, när B. skrefs eller afskrefs. Redan på grund deraf, att i hela A. icke finnes ett enda exempel på svag böjning, men väl två på motsatsen, skulle man väl kunna antaga för mest sannolikt eller nästan säkert, att ordet haft stark böjning; men detta har dock först blifvit en alldeles afgjord sak, när man ihogkommer, att äfven den st. gen. sg. *oyris* blifvit funnen på en runsten i Flairinge, på hvilken det omtalas, att en Hegvald *gaf et ouris* (*oyris*) *laihi*GR. I. N:o 7. — Således troligen åttondedelen af en marks lege (jordränta). *Ouris* borde kanske hällre läsas *oyris,* då pricken uti ᚢ lätt kan hafva blifvit otydlig. till den helga kyrkan.Ordet *paskar,* hvilket i Gutn. saknar sing., liksom öfver allt i fornspråket, träffas blott tvänne gångor (6. 32 och 7. 37), och det i förbindelsen *eptir paskar.* Det är derföre fem. och ej masc., ty eljest skulle formen vara *paska;* men det oaktadt sättes det i Gotl. L:s Glossar i fråga, att könet kan vara masc., troligen på grund deraf, att det i Ö. Göt., Söderm. och Vestm. Lagarne är masc., och i V. Göt. Lag. en gång står som masc. (II. K. 65, men i not. 93 derstädes står som fem., och likaså III. 104), hvaremot endast fem. *æpti pascher* förekommer i Uppl. L.Uti Isl. var *páskir* fordom masc., men har numera öfvergått till *páskar* f. — Utaf aln förekommer ingenstädes n. sg., men dess form antages i Gloss., efter några andra Landsk. Lagars föredöme, att hafva varit *elin;* som dock nom. sg. *eln* nu blifvit funnen å Guta-alnen (GR. N:o 204), torde denna form böra antagas såsom den rätta.

Ju ringare till omfånget och således mindre ordrika de urkunder äro, på hvilka hela vår kännedom om ett visst språk hvilar, desto oftare händer det att vi stadna i villrådighet, än angående ett eller annat ords kön, än angående formen för flere eller färre casus, o. s. v. Man nödgas då försöka att gissa eller sluta sig till det möjligen rätta på grund af jämnförliga förhållanden inom språket sjelft eller inom andra befryndade tungomål. Det är ganska naturligt, att en sådan osäkerhet ofta skall vara för handen inom ett så urkundfattigt språk som Gutniskan, så att man der ofta nog får öfva sin skarpsinnighet på sådant, och misstag äro dervid nästan oundvikliga. Desto mera välkommet är det då, om tviflen kunna häfvas genom senare upptäckter eller iakttagelser, såsom nyss i några fall skett. Här följa ytterligare några försök i samma väg.

Uti Rydqvists Sv. Spr. Lag. har redan uppmärksamheten blifvit fäst derpå, att den i GL. icke förekommande Gutn. inf. till sjunka ej kan, såsom Schlyt. antager, hafva haft formen *siaunka,* utan i stället *sinqwa,* hälst det på Gotl. än i dag heter *sinka,* och dessutom moste hafva liknat GL:s *stinqwa.* Likaså har förenämnde Förf. vederlagt

antagandet, att fem. *blotan,* uti pl. kunnat hafva formen *blotir* (hvilken förutsätter en sg. *blot* f.), utan i stället *blotanir.*Jf. Rydqvist Sv. Spr. L. II. 97 (not.), samt nedanf. s. 4 (not. 1), der det tillika borde hafva nämnts, att denne Förf. tillika bestyrker, att orden *firj buþni* i handskr. lika väl kunna läsas *firj buþin.* — Inf. till prt. *lustin* (12. 30) bör vara *liausta* (*iau* af *iu*), icke *lysta,* om ock denna form skulle finnas i öfriga LL., — hälst ljudet ännu finnes uti det beslägtade Gotl. *liaustur* n., ljuster, Isl. *lióstr.* På grund af GL. 11. 38 *skieldr* st. præs. antages *skielda* skallra, skramla, såsom infinitivens form; men denna har dock nödvändigt varit *skella,*liksom Isl. *skella* (ipf. *skall*). Detta *d* tillhör nämnl. icke ordets rot, utan är blott i præs. inskutet för välljudets skull, hvilket alltid sker i Gutn. mellan *l* och *r, n* och *r,* likasom *b* af samma orsak oftast inskjutes mellan *m* och *l, m* och *r.* Denna välljudsregel var äfven gällande i många Sv. fornskrifter, liksom den ännu är det i Gotl. och till en del i Svenskan. Exemplen i Gutn. äro talrika, såsom: *aldra* för *allra* g. pl. allas, *faldr* ps. faller, *mandr* man, *sandr* sann; (*h*)*umbli,* jf. Isl. *humall* humle (men deremot saknas det 12. 1 och 13. 17 i *þumlingr* tumme, och 16. 8 i *gamlar* f. pl., som nu i Gotl. låta *tumbling, gambler*), *stumbli,* Gotl. *stumbli* stubbe; äfvenledes *hambri* dat. sg. af *hamar,* Gotl. *hamar,* pl. *hambrar* hammare (el. rättare hammar), *sembr* ps. af *semia* åsämjas, *kumbr,* Gotl. *kumbr* l. *kumbur,* i LL. *kumbær, kombær* kommer, o. s. v. Stundom är det likväl rätt svårt eller nästan omöjligt att afgöra, huruvida detta välljudsinskott verkeligen tillhör ordets rot eller icke; det förra är kanske fallet uti de anförda orden *sandr* (jf. Isl. *sannr* l. *saðr,* Forn-Engl. (A.-Sax.) *sóð,* E. *sooth*), *stumbli,* jf. Isl. *stofn, stubbi, stubbr* (för *stumbr?*) stubbe och stump. Ganska förvillande blifver detta, när läppljudet verkeligen tillhört urroten, men derpå i något språk förlorats, och sist åter med tillhjelp af denna välljudslag åter insmugit sig. Sådan är t. ex. händelsen med *tandr* m. (hvartill man kan sluta af 12. 38 och 13. 4 *tendr* pl.), hvilkets *d* i Gutn. alls icke tillhör roten, såsom uti de fornaste språken: Sanskr. *dantas,* Litau. *dantis,* Got. *tunþus,* FnhT. *zand,* Lat. *den(t)s,* m. fl. Att likväl *d* icke mera är rotens utljud, ses af 10.19 *tannum* dat. och gen. uti 10. 32 och 37. 9 *tanna*(*-spur*). Märkeligt är, att Gutn. ensam bland alla Nordiska tungor har kunnat bibehålla detta ords masc. kön, liksom uti alla de nyss uppräknade fornspråken, med undantag af Litauiskan, der det vacklar mellan masc. och fem.Det synes likväl nästan troligt, att ordet tand var masc. i den aldra äldsta Nordiskan; ty man hade väl på den tiden knappast kunnat gifva en beundrad konung ett feminint tillnamn, och derföre har Sigurd Rings medtäflare troligtvis icke hetat Harald *Hilditönn* (fem.), utan *Hilditannr* l. *-tandr* (masc.). Uti *timbr,* FnhT. *zimbar* timmer, är *b* rotfast; men de i Gloss. till Gotl. L. antagna nominativerna *aumr* dålig (Gloss. till Sm. L. *ömber,* eg. ömmande, öm) och *barmr* barm hade bort skrifvits *aumbr,* Gotl. *aumbur* (ond, arg) och *barmbr,* likasom *dombr* dom, *ormbr* orm och *warmbr* varm, *ainsambr* ensam (Gotl. i masc. *warmbur, ainsambur* l. *-br*). *Domari* hade ock bort skrifvas *domeri,* liksom *rauferi* röfvare, *hunderi* n. härad, samt GR. N:o 3 *maisteri* och 137 *kiallera* acc. *Fiurir* fyra, kan ej vara rätta formen, utan *fiaurir,* då 10.23 *fiaurum* dat.och *fiauratigi* kunna uppvisas, ehuru den Gutn. förvandlingen från *iu* till *iau* icke finnes i *fiurtan* (trol. för positionens skull) eller i *fiugur* n., hvilket kanske rättast borde skrifvas (såsom 10. 17) *fiuggur* (måhända för *fiuþgur,* och detta för *fiuþwur,* jf. Got. *fidwor, fidur-,* FnE. *feower, fyðer-,* Sanskr. *ćatur, ćatvâr,* Litau. *keturi,* quatuor). — Då det ännu i Gotl. låter *kvikur,* så borde detta Gutn. adj. trol. äfven skrifvas *qwikr* lefvande, qvick, ej *qvikkr* såsom i Gloss. Der antages också ett Verbum *noytga,* på grund af det troligtvis blott genom skriffel tillkomna 10. 9 *noytgat* sup., men hvilket väl bör vara *noyþga* nödga, då det uppstått genom omljud af *nauþ* nöd.

Uti GS. 33. 34 förekommer uttrycket *firi niþan klintu,* och i Gloss. antages detta *klintu* för dat. sg.; om *niþan* angifves blott, att det är adv., hvilket det också kan vara, när det står ensamt, men någon tveordig eller sammansatt præp. *firi niþan* omnämnes ingenstädes. En sådan är dock här för handen, och den styr då *klintu* i acc., liksom Isl. *fyrir niðan* och alla de præp., som äro sammansatta af *fyrir* och ett ortadverbium. *Firir niþan* är derföre ett lika godt Gutn. adv. som det såsom sådant 33. 3 erkända *firir utan.* Men härutaf följer då äfven, att ingen tvekan kan finnas, huruvida nom. till *klintu* varit *klint* eller *klinta,* emedan acc. *klintu* icke kan förutsätta någon annan form än den svaga *klinta.* — GLT. har 37. 5, 6 *þa byti halfu maira þan sakir wird;* Schlyt. föreslår,

att här bör läsas *þan sakr warder* och öfversätter: "då böte den, som varder saker, dubbelt mera". Men då troheten emot gamla handskrifter, hvilkas författare icke längre kunna framstå och försvara sin mening, oeftergifligen fordrar, att ett förment felaktigt ställe aldrig skall ändras mera, än som är alldeles nödvändigt, för att få en antaglig mening, eller om felet är alldeles uppenbart, så torde detta ställe möjligen kunna behandlas med en ännu lättare hand. Schlyt. tager *þan* som pron., *sakir* som adj. och *wird* som verbum. Jag hemställer, om man ej skulle kunna anse *þan* för conj., *sakir* och *wird* för substant.? Öfversättningen blefve då: Böte då hälften mera än saks (sakens) värde. *Sakir* vore då g. sg. af *sak,* med till *i* från *a* försvagadt ändelsesjelfljud, liksom *annarir, annir* och *þairir* (se ofvanf. s. XVII). En invändning kan dock göras emot detta tolkningsförsök, hvilkens stora vigt jag till fullo erkänner. Ordet *sak* skulle nämnl. då här få den uti gamla lagskrifter ovanliga betydelsen af sak, föremål, res; ehuru det eljest blott betyder mål, böter, skäl, caussa, mulcta, ratio. Det frågas dock, om man icke här äfven kunde taga det i betydelsen mål, nämnl. såsom det, hvarom hela rättegångsmålet hvälfde sig?Ett annat ställe, sannolikt äfven med förderfvad text, förekommer i k. 20: 14, der det handlar om oäkta sons arf, och hvarom stadgas, att ingen sådan genom något slags bevisning i afseende på sin börd kan vinna rätt till arf, såvida han ej har infödd Gotländsk både fader och moder, och han bör då bevisa med skrifven ättartafla, att tre af hans förfäder efter hvarandra äro Gotländske, hvaruppå uti A. följer: (15. 39) *þa liautr sun þairi þriggiu lutu meþ niþium.* Då detta ser ut att innehålla grammatikaliska orimligheter, så föreslår Schlyt. att läsa: *þ. l. s. þan(n) þriþia lut m. n.*, samt öfversätter: då ärfver den sonen en tredjedel med slägtingarne. Kanske har också häruti träffats det rätta, då detta stadgande, sålunda förstådt, i det närmaste lär stämma in med hvad andra lagar bestämma i liknande fall. Men om det icke vore alldeles omöjligt att antaga, att en annan slags arfsrätt i förevarande fall kunde hafva gällt på Gotland, hvilkets lag ändock innehåller åtskilliga andra egendomliga bestämmelser, så kunde man äfven tänka sig ett annat sätt att tolka detta svåra ställe, hvarvid vida mindre våld gjordes på språket i texten. Man ändrar då blott slutbokstäfverne i de två första af de tre tvistiga orden, och meningen får denna lydelse: *þa liautr sun þaira þriggia* (g. pl.) *lutu* (a. pl.) *miþ niþium;* då ärfver (eg. ljuter, får) sonen desse trennes (nl. förfäders) arfslotter med (de öfrige) slägtingarne, d. v. s. en sådan son får då, i mon af sin närhet i slägten och i förhållande till öfrige medarfvingars antal och rätt, taga arf efter sina förfader i tre led, men icke längre tillbaka, t. ex. om det skulle utgå från det fjärde ledet. Skulle icke något sådant låta tänka sig såsom en möjlighet?

Ännu ett par sådana dunkla ställen må vidröras. I början af k. 13 handlas det om den, som efter begånget dråp, begifver sig in uti sin utsedda fredskrets (*banda*). Det bestämmes huru gränsen bör dragas genom skogen midt emellan de tre gårdar (*haimþorp*), som få ligga inom denna hans fredskrets, och andra gårdar, som (7. 33) "*annat vegscogs liggia*", såsom det står i A., hvaremot B. har det begripligare "*annan wegh till schogs*" &c., och hvilket Schlyt. också öfversätter: som ligga på andra sidan om skogen. Häremot är intet att anmärka, liksom ej häller mot läsningen i B., utom att man väl också kan tänka sig, att *vegs,* äfven utan præp. til, kan tagas såsom ett slags adv., liksom t. ex. 19. 26 *laþigs* om våren (g. sg. af ett gammalt *laþigr* m., vår, Gotl. *lading* m., Dalska *lådig* och *låding* m.), m. fl. — Uti k. 39 säges, i fråga om qvädinsord: Skymfar man annan med sådana inför hela socknen &c. (26. 10) *ok far asannat gart, þa byti hann* &c. Att här blott saknas ett nekeord, synes antagligt, och är detderföre oväntadt, att Schlyt. går ifrån läsarten i B *ok far ey sannad gart,* och i stället föreslår att läsa: *ok far ai* (nl. *mann*) *sannan* (a. sg. m., öfverbevist) *at* (derom). Mig synes enklare att följa B. och läsa: *ok far ai* (nl. *þet*) *sannat* (a. sg. n. prt) *gart* (sup.), och får ej det (nl. oqvädinsordet) sannadt gjordt, d. ä. kan ej fulltyga det skymfliga tillmälet.Talesättet liknar i hög grad det ofvanf. s. XX anförda *far sik gyt.* Eller också kunde man antaga denna läsning: *ai a-sannat,* likasom åsannadt, af ett verbum *asanna.* Detta *sanna,* Isl. *sanna* och Dansk. *sande* betyder bevittna eller bevisa sanningen af, och denna betydelse ligger också ursprungligen i talesättet: sanna mina ord! — De båda orden *siau netr* sju dygn antages i Gloss. städse såsom ett sammansatt ord (i likhet med LL:nes *siunættingr,* Isl. *siaunættingr*), uti talesätten: 20. 23 *i samu siau natum,* 24. 3 *firi siau nata frest,* samt 35. 19 *siau netr firi liþstemnu skulu.... menn,* och 35. 21 *þa skulu þair enn biþa siau netr.* Denna

sammanslagning synes vara alldeles obehöflig i de två första fallen, och knappast antaglig i de tvänne sista. Uti GR. II. N:o 106 är det åtminstone alldeles omöjligt att tänka sig en slik förening till ett ord; der läses nämnl. om en *Petar Kauparfa : hann do siau natum efter ny,* han dog 7 nätter efter ny(måne).

Uti Gutniskan förekomma några alldeles egendomliga ord, hvilka icke igenfunnits i någon annan Nordisk fornskrift, och af dessa äro t. o. m. några så sällsynta, att ingen forskare, såvidt bekant är, hittills ens återfunnit dem i något annat Germaniskt språk, och Schlyt. yttrar äfven om några, att deras väsende är honom fullkomligt obekant. Ett och annat uppgifves i Glossar. till Gotl. L. att vara funnet ännu lefvande på Gotl., ehuru den angifna formen synes utvisa, att Förf. icke alltid träffat personer, som varit riktigt hemma uti den renaste Gotländskan och dess uttal.Ej fullt riktigt skrifna Gotl. ord äro följande: Gloss. s. 269*jäjta* äta, läs: *jeta* l. *jita;* s. 271 *grejner* säges aldrig, utan *grainor* grenar; s. 275 *läggpejpu* är f. def., bör sål. vara *läggpäipa* f. skenben; — 279 *mag-följe,* läs *magfylgä* mågfölje; 288 *båt-ränger,* läs *bat-rängur;* 298 *svigdöjr* är trol. tryckfel för *svig-* l. *svika-döii* m. gungfly, af *swäiga, swaig, swigin* st. vn. svigta, böjas l. *sväika, svaik, svikin* svika. Om några af dessa sällsynta ord följer här en och annan ytterligare upplysning.

Verbet *briska* föröka; 34. 10 *briskaþus kirkiur* kyrkorna förökades (i antal). Verbets egentl. betydelse torde vara tillväxa. Detta är nämnl. sannolikt ett ord, som rätteligen skulle hafva *vr* i uddljudet; men då detta *v* framför *r* ännu i dag icke faller sig lätt för öboarnes mun att uttala, så behandlas det på ett af följ. tvänne sätt: antingen bortkastas det såsom uti Isl. ochfordom i Gutn., såsom *räka,* Gutn. och Isl. *reka,* vräka, *rak* n., vrak, eller ock hårdnar det till *b,* såsom *brak* (l. *rak*) vrak, *brala,* vråla, *bräida* vrida. *Briska* är således säkerligen det samma som Got. (*ga-*)*wrisqwan* bära frukt (tillväxa, blifva stark), af hvilken ordstam troligtvis komma de Sv. rask, riska (en hastigt uppväxande svamp) och löf-ruska (yfvig qvist), samt de Isl. *röskr* (*röskwari, röskwastr*) rask, och *roskinn,* vuxen.Se vidare härom min afhandl. De starka Verberna i Dalskan och Gotländ. s. 7. — *Gang-fempni* och *Runn-fempni* (12: 5, not. 1) förmåga, färdighet, kanske rättare raskhet, snabbhet att gå, springa (ränna). Slutordet *fempni* synes stå för ett äldre *fimpni*, bättre *fimni* f. med betydelsen snabbhet, raskhet, hvilket tyckes vara utgånget från ett adj. *fimin,* rask, snabb (liksom Isl. *kristni* kristendom af *kristinn, sanngirni* billighet af *sann-giarn,* m. fl.), och det är bildadt af Isl. *fimr* snabb, rask, celer, dexter, hvilket på Gutn. skulle låta *fimbr.*Enligt Egilsson Lex. poët. eger Isl. äfven ett dyl. *fimni* uti ordet *mál-fimni* (skrifvet *-finni,* jf. *nunnast,* för *numnast,* betagas, Ol. Tryggv. Sag. k. 97), talförhet. Det är detta välljuds-*b,* som, hårdnadt till *p,* häftar vid *fimpni* l. *fempni,* alldeles såsom *b* uti præs. *sembr* (35. 17) först för det följande *t* blifvit till *p* uti 23. 18 *sempt sik,* men på slutet liksom af gammal vana ändock sitter qvar äfven sedan *t* afnötts uti (19. 16, 31. 2 not. 1) *semp sik.*

Hogsl n. en viss summa, hvilken fadren skulle gifva sitt oäkta barns moder. Ordet skulle möjligen kunna härledes af *haugr* hög, emedan han genom detta bidrag erkände och likasom upphöjde henne; *o* kan komma af *au,* liksom 34. 19 *Leon-kopungi* af 7. 35 *kaupung,* eller såsom när man ännu på Gotland ömsom säger (gården) *Kauparva* och *Koparva, Gauthems* och *Gothems* socken, och städse *Hoburg* för *Haugburg.* Men man skulle äfven kunna tänka på det i äldre Frostathings-Lov IX. 25 (Norges gamle Love I. s. 215) förekommande ordet *fyrir-hyggsla* f., omsorg (af *hyggia* tänka), hvilket på detta ställe just brukas om den omvårdnad, som skall skänkas öfvermagar intill det 15:de året. Det skrefs också troligen allra först *hygsla,* liksom *hygia,* då det kommer af *hugr,* jf. Got. *hugjan,* tänka. Sluteligen kunde man äfven tänka på Isl. *hógr* godmodig, mild (*hogsl* vängåfva?), hvaraf *hægr,* beqväm, högre, dexter, och *hægindi* n. pl., nytta, äfven hyende, kudde. — Angående det besynnerliga adj. 5. 1, 35. 19 *garlakr* färdig, be-, tillredd, vet jag intet vidare att anföra, än att uti Ihres Dialect-Lex. s. 54 finnes ett Gotl. *gallaker,* vaksam, färdig, och *gallake* sönderskuret bröd, eller mat. Dessa ords äkthet hemulas derutaf, att Est-Sv. (på Nukkö) eger adj. *gållendr, gållen, gållet* färdig, gjord: *gållendr* är eg. *gållenr,* eller i sjelfva verket *gårlen, garlen.Legwita* f.Det i Gloss. anförda Gotl. *legito, legto* skulle eg. heta *legitu, legtu,* och är best. formen af *legita, legta.* rya, underbreda. På sänghalmen lägges först underklädet, derefter kommer ett ylle- eller

vadmalstäcke, som kallas *lägita* el. *lägta* f., och öfverst läggas lakanen. — Om det ovanliga ordet 30. 16. *littryggum,* B. *lyktryggium* dat. pl., hvilket i Gloss. öfversättes med förpantningstid, skulle man möjligen kunna gissa, att det komme af ett neutr. *lyk-* l. *lykt-tryggi,* hvilket möjligen kunde betyda bestämd, eller kanske af borgesmän betryggad betalningstid, utaf (Isl.) *lúka* sluta, bringa till slut, afgöra, betala, hvaraf *lykt* f. slut (ändalykt), afslutning, och *tryggia* trygga, stadfästa, betrygga. — Ordet *liþsmeli* n., den vidd, som uppmäter ett leds bredd, finnes ännu i Gotl. och heter *lids-meli, liss-meli* n., men betyder nu en öppning af obestämd vidd i en gärdesgård (ej just för ett led), eller mellan träden i en skog, särdeles om dymedelst lemnas en lång utsigt; det kommer af Gotl. *lid* n., Isl. *hlið* n., och *mela* mäta, måla, af *mal* mål, Isl. *mæla* af *mál.* — *Loyski* n. bar fläck å hufvudvården (genom hårets afryckande) motsvaras af Gotl. *loyskur* l. *loysk* n. bar, trädlös fläck inuti eljest tätvuxen skog; ett föröfrigt högst dunkelt ord. Skulle det höra till Gutn., Gotl. och Isl. *laus* lös, som omljuder till Gutn. och Gotl. *loysa?* Man kunde då tänka sig *loyski* såsom det, som är aflöst, som blifvit löst, bortryckt; men detta borde då snarare gälla om det afluggade håret. Vore icke betydelsen snart sagdt motsatt, så skulle man kunna tänka på slägtskap med det Isl. *lióski* m. ljumske, D. *lyske,* hvilket i Bj. Haldorsons Lex. öfversättes: pubes v. locus pubis, sylva (väl blott fig.?). Om detta Isl. ord skulle förvandlas till Gutn. blefve det *liauski,* hvilket ganska nära liknar *loyski.* Men hvad blifver ett *loys ki* af?

Mynd-rikkia (25. 2) f., B. *mund-rykkia* f., öfversättes af Schlyt. med: mindre skuta; men ehura han synes hafva skäl för den förmodan, att här ej gerna kan vara fråga om en ökstock, utan snarare om en något större farkost än en båt, då de olika fartygens omnämnande synes gå från de större till mindre (*skip, byrþingr, myndrikkia* och *batr*), så tyckes det återigen å andra sidan strida häremot, att lagen synes betrakta myndrickian såsom varande af mindre värde än båten, efter som det bestämmes, att man får bemäktiga sig den förre, om hon lemnas utan vård, men ej den senare. Dessutom ser det ut som om den ursprungliga betydelsen just leder till, att ordet från början allenast kan hafva gällt om mycket små båtar, hvilka roddes på det sätt, som ännu brukas (och af sjömän t. o. m. kallas att vricka), att man står i båten, vänd emot bakstammen, och (liksomgondolieren i Venedig) framdrifver honom medelst en rätt akterut i vattnet snedt nedstucken åra, hvilken på ett eget sätt vrides hit och dit, hvarigenom båtens bakstam också oupphörligt ryckes och vrides af och an åt höger och venster, särdeles om han är liten. Ordet *mynd-rikkia,* B. *mund-ryckia,* skulle kunna härledas från Sv. mynda, ro baklänges, stryka med årorna, jf. Ihre, Dial. Lex. (Värml.) *mynna,* ro en ökstock med en åra, hvilket mynda antagligen kommer af Isl. *mund* f. hand.Detta ord återfinnes i ordspråket: Morgonstund har guld i mund, samt i Hels. *mullög* f. stort kopparfat, men eg. tvätt-, handfat, af Isl. *mund-laug* f., af *mund* och *lauga* löga. Senare delen *-rikkia* kan möjligen komma af Isl. *hrökkwa* framdrifva, t. ex. en häst med sporrar, hvilket på Gutniska skulle motsvaras af ett (*h*)*rinqwa* l. (*h*)*rikkwa* (likasom *stinqwa, sinqwa,* Got. *stinqwan, sinqwan,* och Isl. *stökkwa, sökkwa*); eller också kunde det väl höra till ofvannämnda vricka, ehuru detta på Gotl. mycket väl kan stödja sig på ett äldre Gutn. *rikka,* hvilket man i en senare tid genom missförstånd förblandat med ett yngre D. *vrikke,* af Platt-Tysk. *wrikken* vrida, hastigt fram och tillbaka.

Vid 12. 12 *sikil* slem (eg. drägel?) kunde anföras Gotl. *sika* sippra fram, *sik* n. sidländt ställe, Isl. *síki* n. kärr.Härutaf t. ex. namnet Al-sike (al-kärr). — Under 17. 23 *symni* (af *syfni*) n. concubitus, kunde hafva nämnts, att i Grágás (II. s. 60) förekommer det liktydiga *svefni* n.; — och om 31. 4 *tassal* m. (?) kan tilläggas, att det kanske ej betyder "tofs i kläder" (enligt E. *tassel,* af FnE. *tæsel* kardborre), utan snarare snöre, stropp, sleif (tygel), då Egilssons Sn. Edda (Reykj. 1848) upptager (s. 232) *tasla* f., hvilket på Isl. tolkas med *týgill.* Härmed kan jämnföras det på en gång märkligt liknande och oliknande *assala* acc. pl. i *Járnsíða,* s. 78, och æ. Frostathingslov I. s. 211, hvilket på förre stället öfversattes med peristromata (stickade mantlar eller utsydda täcken); monne icke detta *assal* (sing.?) skulle hafva förlorat ett uddljudande *t?* — Det för Förf. obekanta ordet 30. 25, 26 *warst* f. öfversättes med: jord, mark; men dess första och egentliga betydelse är utan tvifvel hägnad, stängsel, gärdesgård, då det säkerligen är samma ord, som det i Gotl. allkända *vast* f. stängsel, gärdesgård

(numera likväl nästan uteslutande af sten), äfven en rad eller långsträckt hög af upplagde stenar (*stain-vast*), eller annan lång förhöjning, som något liknar en mur. Det är nu vanligt i Gotl. att *r* mellan kort och sjelfljud och derpå följande två medljud försvinner eller med dem sammanflyter; t. ex *bust* för *burst* borst, *fyst* el. *fysst* först, *stöst* störst, *vast* för *varst* (2 sg. af ipf. var), *kask, musk, stusk* karsk, morsk, stursk, m. fl.Detta *varst, vast* är utan tvifvel alstradt ur roten var, af hvilken komma värn och värja, Isl. *weria,* ipf. *warða,* Got. *warjan,* af *wars,* Isl. *warr,* var (cautus); *t* är afledningsbokstaf och *s* troligen blott välljudsinskott, liksom uti tjenst, vinst, svulst, fångst, inkomst, m. fl.

Vi komma nu till tvänne ord, som icke, utom möjligen på mycket långt håll, äro af Nordisk, ja, ej ens af Germanisk rot, utan synas utgöra lån från mera främmande, östliga folk. — Det första är 11. 39 *ri* f. stolpe, påle, d. s. s. Gotl. *räi* (af *rí*) f. tjock golf-, tak-bjälke, t ex. i hus, lador, öfver logar, skullar o. s. v. Detta ord har trol. kommit till Gotl. från de Svenskar, som sedan flere århundraden varit boende på Estlands vestligaste uddar och öar, såsom kring Hapsal å fastlandet, å Dagö, Ösel, Vorms, Nukkö, Rogöarna, Odinsholm m. fl. öar. Det heter der *rih,* best. *riaRia* eller *rigja,* enligt Russwurm: Eibofolke oder die Schweden an den Küsten Ehstlands u. auf Runö. Reval 1855. l. s. 346. f., men betyder ej bjälke, utan torklada, ria. Det gemensamma begreppet för dessa bägge ord torde kunna sökas uti de många nakna bjälkar och stänger, som i en slik lada finnas för sädens uppläggning och torkning. Men desse Est-Svenskar hafva utan tvifvel fått både ordet ria och seden att ria eller ri-torka säd af sina grannar Esterne, hvilke åter hafva det gemensamt med sine fränder Finnarne, i hvilkes språk finnas både *riihi* en ria, *riihitsen* ritorka och flere dithörande adjectiver. — Det äfvenledes i GL. blott en gång förekommande ordet 10. 20 *kleti.* n. matbod, förrådshus, liknar så nära det fullkomligt liktydiga Isl. *klefi* m., att man lätteligen kan föreställa sig, att det blott genom ett skriffel kommit att skilja sig från det sistnämnda. Men så förhaller det sig dock ej, utan ordet har troligtvis åtföljt det nyss nämnda ordet *ria* på dess vandring östan öfver hafvet från samma beslägtade grannfolk, Est-Svenskarne; hvilke likväl sjelfve hafva det till låns, men icke från Esterne af Finsk stam, utan från ett annat grannfolk af en helt annan och alldeles ogermanisk stämma, nämnl. den Litauiska. På Litau. är *klêtis* f. sädesbod, med det deremot svarande Lettiska *klêts,* hvilka ord anses beslägtade med det Lat. *claudere;* jf. Lett. *klêws,* Rysk. *chljev* stall. De nämnde Est-Svenskarne hafva så många ord, som till både betydelse och form så nära öfverensstämma med Gotl., att, om detta också icke bevisar, att de utgöra gamle utflyttare från Gotland, hvilket dock ingalunda är omöjligt (jf. Guta Saga, kap. 1), så vittnar det likväl om en både långvarig och liflig samfärdsel dem emellan i forna tider. Såsom ett litet bevis häruppå vill jag blott anföra ett enda ordlån, men hvilket gåtten motsatt väg emot de tvänne nyss nämnda. EstSv. har ett ord *grullåk,* best. *grullåka* f., som betyder eldskyffel, eldspade. Det vore troligtvis omöjligt för hvarje språkforskare, som ej känner Gotl., att förklara detta ord. Uti Gotl. finnes ett alldeles liktydigt ord *glod-raka,* vanligen uttaladt *glo-raka* f., af *glod,* Isl. *glóð* glöd och *raka* f. raka, skrapa, hvilket har den egenheten, att det lika ofta med ljudomkastning uttalas *grolaka,* och just denna besynnerliga form är det, som Est-Svenskarne hafva lånat, ty den rätta känna de icke. — Äfven ett annat ganska märkeligt ord lefver ännu både i Gotl. och EstSv., ehuru det nu håller på att dö ut hos oss, hvilket möjligen kunde upplysa ett ord i våra Landskapslagar, som städse gjort alla tolkare stort hufvudbry, Detta ord är Gotl. *kâxne* m. båtländning, båtställe, på EstSv. *kâx,* best. *kâxn* (detta är merendels ett tecken, att ordet fordom hetat *kaxn* och best. *kaxnen,* såsom t. ex. *en butt,* best. *buttn* botten). Af detta ord kunde LL:es *kasna-warger* mordbrännare, hafva sin upprinnelse; ty i Vestm. L. s. 89 förekommer detta under den säkerligen ännu ursprungligare formen *kaxna wargh.* Den första betydelsen skulle då vara: båt-, skeppsbrännare, den som öfvar mordbrand i båtländningar — ett så mycket straffbarare brott som ett på den ödsliga stranden vintertiden uppdraget skepp var mycket mera utsatt för illvilljans angrepp, än t. ex ett hus i en bebodd by — och derifrån skulle betydelsen sedan hafva utvidgat sig till mordbrännare i allmänhet.

Då det ser ut, som att meningen varit att i Glossarium skulle upptagas alla de ord, som finnas i texten, icke allenast af hufvudhandskriften A., utan äfven af den mindre vigtiga B., och således äfven alla de ord, som ifrån denna äro insatta i noterna, så vill jag här uppräkna de i det hela ganska få, som blifvit förbigångna, ehuru

orsaken till uteslutandet kanske allenast får sökas deruti, att de af någon orsak ansetts osäkra eller mindre vigtiga. *Huru* adv. finnes icke i Gloss., ehuru det står uti sjelfva texten 38. 3 af GLT. — I stället för hufvudtextens uttryck uti k. 64 (30. 34) *laga farweg,* står i B. *lad farweg,* jf. not 9 till detta ställe. Det är visserligen möjligt, att detta *lad* blott är ett skriffel för *laga;* men det är också lika möjligt, att denna handskr. här begagnar ett helt och hållet sjelfständigt ord, nämnl. *lad-* eller *laþ-farweg,* en farväg till eller öfver en *laþ.* Detta *laþ* eller *laþr,* då det kanske var masc., är det Isl. *láð* n. Jf. *Eyðist land ok láð,* (Hák. mál XXI) Sturl. K. Sög. ed. Holm. I. 168. Ordet, som mera sällan träffat i prosan, är merendels neutr., men förekommer äfven undantagsvis såsom fem.; se de uti Egilsson Lex. poët. anförda ställena. gräs-, betesmark, äfven mark i allm.,land. Ordet är ännu mycket i bruk i Danmark och södra Sverige t. ex. Halland (Möller: Ordbok) uti det sammansatta *fälad* m. betesmark, utmark, D. *fælled,* def. *fælleden* och derföre kan Gutn. gerna hafva egt ett *laþr* m. med den nyss nämnda betydelsen, samt *laþ-farwegr* m. markväg, skogsväg. — Verbum *ske* l. *skie* ske, borde också fått en plats i Gloss., då præs. *skier* (*scher*) finnes anfördt ur B. två ggr i k. 51, i st. f. *skin* uti A., se 28, 14, 15 och 33 (not. 2).Det heter nu i Gotl. merendels *ske* (*sker, skede, har sket*) med svag böjning, men ett starkt ipf. *ska* har af P. A. Säve blifvit funnet sedan jag utgaf De st. verb. i Gotl.; jf. FnhT. *giscah,* MhT. *geschach,* T. *geschah* st. ipf. — För adj. *stor* stor är blott anförd den för Gutn. egendomliga, ehuru föröfrigt temmeligen onordiska comparativen 26. 18 *storari,* men uti k. 63 (not. 11, Schlyt.) läses likväl äfven den utur B. hemtade formen 30. 36 (not. 6) *styrra* (*styra*). — Sammaledes är verbum *unna* i Gloss. blott en gång anfördt för GL. (2. 4) och i betydelsen af: unna; men uti B. finnes äfven (18. 39) præs. *unnar*Borde hafva varit *unna* pl., eller också får man tänka sig ett annat subject i sing. i st. f. *flestar.* såsom variant till A.-textens *þula,* och således egentl. liktydigt med det Isl. *una* tycka om, låta sig behaga.

Ehuru det, som väl bekant är, städse varit ett i högsta måtto lönlöst arbete att leta efter tryckfel i något verk, som utgått från en så samvetsgrann och omsorgsfull man, som Utgifvaren af våra Landskaps-lagar, så har jag dock, utan allt särskildt sökande efter sådana, under ett mångfaldigt förnyadt genomläsande och pröfvande af hvarje ord och uttryck, särdeles i Gotlands-Lagens Gutniska och Svenska delar, knappast kunnat undgå att upptäcka de fel af sådant slag, som deruti, oaktadt all använd omsorg, dock möjligen kunde finnas. Jag vill här uppgifva de af mig på detta sätt funna tryckfelen, så högst obetydliga de än äro, mest för att visa, huru beundransvärdt felfritt arbetet i detta afseende är, ehuru det hör till dem, som äro bland de allra svåraste att hålla fria från dylika fel. De orättade tryckfelen äro endast 4, nämnligen: s. VI sp. 2 r. 2 (not) står *variautur,* läs: *variantur;* — s. 238 sp. 1 r. 1 (nedifr.) 35, l. 35: pr.; — s. 261 sp. 1 r. 24 *bobbol,* l. *hobbol;* — s. 309 sp. 2 r. 11 (nedifr.) 6: 3 l. 6: 5. — Jag är ej rätt säker, om till sådana äfven böra räknas, att s. 18 sp. 1 r. 7, 8 utan all anmärkning står *firi þaim* (dat.) för *firi þaun* (acc.), — s. 88 sp. 1 r. 20 står *aþrar* (a. pl. f.) för *aþra* (nl. *oyra,* a. pl. m.), — s. 104 sp. 1 r. 5 står *nemda aiþir* (nom. pl.) för *nemda aiþi* (a. pl.), — samt s. 282 sp. 1 r. 15 (nedifr.) står *m. byn mans* för *m(iþ) byn þaira,* jf. kap. 5 (s. 100).**4. Gotlands Runinskrifter.** — De Gotländska runinskrifterna utgöra en i flere afseenden egen klass bland de Svenska och Nordiska. Icke nog dermed, att det språk, hvarpå de äro skrifna, utgör en särskild Nordisk och lätt igenkännelig språkart; men äfven deras innehåll är i många afseenden olikt det, som vanligtvis träffas på de fleste andre Svenske runstenar. Dessa olikheter uti innehållet bero tvifvelsutan till största delen på tvänne sinsemellan mycket skiljaktiga orsaker. Den första är, att de i allmänhet tillhöra en yngre tid, i några fall en t. o. m. mycket yngre tid, än de Svenske, en tid, då kristendomen vida djupare hade hunnit att genomtränga folket, så vidt som catholicismen förmådde detta; ty man kan säga att den Gotländska runskriften i det allra närmaste lefde catholicismen ut i Norden, och nästan stod på tröskelen att stiga in uti reformationens tidehvarf.

Det är i sanning högst märkeligt, att run-kunskapen sålunda på Gotland fortlefde under hela den tid, då han var nästan eller helt och hållet utdöd i Sverige, åtminstone ibland allt så kalladt lärdt folk; ja, att han icke långt ifrån upplefde den dag, då denna länge förgätna urnordiska skrift åter upptäcktes af den lärde Johan Bureus. År 1599 utgaf han sin Runokänslones Lärospån, och ehuru de yngste Gotl. runstenarne (N:o 18 och 147) med angifvet år icke äro yngre än 1514, så skrefs dock det Gotländska Run-calendariet (N:o 203) år 1572; ja, bonden Jacob

Ishem skref sitt namn med runor i Atlingbo kyrkas chorportal ännu år 1621, således nära ett fjärdedels århundrade efter kungörandet af Joh. Bures stora upptäckt.

Uti detta den Gotländska runkunskapens långvariga samlif med kristendomen, ligger utan tvifvel en af orsakerna till runinskrifternas större utförlighet, särdeles i fråga om de böner för den dödes salighet, hvilka de ofta uttala. En annan orsak till de jämnförelsevis längre och talrikare inskrifterna finner man troligtvis uti den lätt bearbetade stenart, som den Gotländska kalkstenen i så stor ymnighet öfver allt derstädes erbjuder, samt äfven uti folkets större och allmännare välmåga, en följd af öns fördelaktiga läge för handeln och vitsordad af de talrika jordfynd af mynt och dyrbara prydnader af guld och silfver, hvilka sedan århundraden och ännu idag så ojämnförligt mycket oftare träffas på Gotland, än på något annat ställe i Norden.

Men det gifves ännu en högst vigtig omständighet, i hvilken de Gotländska runinskrifterna skilja sig från flertalet af de öfriga Svenska, och det är, att så många af dem uppgifva tiden, året och t. o. m. dagen, när den händelse inträffat, till minne af hvilken minnesmärket påkostats och ristats. Då detnu derjämnte förhåller sig så, att intet Svenskt landskap i förhållande till sin vidd eger så många af landets allra yngsta runinskrifter, så frågas, huruvida detta äfven bör anses bevisa, att alla de öfriga derstädes, som ej kunna till åldern bestämmas, äro lika unga? Med ett ord: har runkunskapen senare inkommit på Gotland, än i det öfriga Sverige och Norden, hör hela runstensåldern der till en nyare tid, och höra således alle dervarande runstenar till de yngste?

Då runkunskapen varit utbredd öfver hela Norden, finnes icke egentligen något skäl, hvaraf man på förhand skulle kunna sluta, att han icke äfven skulle hafva framträngt lika tidigt till denna välbelägna och efter all anledning tidigt befolkade och rika ö som till något annat Nordiskt land. Men hvarföre, spörjer man, kan då icke Gotland uppvisa några runstenar som bestämdt äro af högre ålder? Jo, i allmänhet af samma skäl, som att ej häller det landfasta Sverige kan uppvisa dylika: — emedan det i äldsta tider icke brukades någorstädes i Norden att på runstenarne inrista någon angifvelse af tiden, och detta af det enkla skälet, att man då ännu icke egde någon allmänt erkänd fast tidepunkt, från hvilken man i räkningen kunnat utgå. Ett annat skäl är det, att de allra fleste af Gotlands nuvarande runstenar verkeligen också äro ganska unge. Men derigenom, att ett lands flesta skrifna minnesmärken äro jämnförelsevis af ringa ålder, bevisas dock ingalunda, att det också aldrig kan hafva egt några äldre, all den stund sådana, som möjligtvis en gång kunna hafva funnits, genom någon der starkare än annorstädes verkande orsak kunna hafva varit mera utsatta för förstörelse än på andra ställen. Och just sådant har förhållandet sannolikt också varit på Gotland. Orsaken dertill får man söka uti en af de redan angifna omständigheterna, som å andra sidan medverkat till runstenarnes större talrikhet på ön, nämnligen kalkstenens större löshet och lätthandterlighet vid tillhuggning; ty det som lättar bearbetandet med mejseln, lättar också i samma mon arbetet för knostret och den krossande släggan, och framför allt gynnas dymedelst förvittringen genom luftens, regnets och frostens inverkan. Uti dessa omständigheter är det som man, efter mitt förmenande, bör söka det ringa antalet af ännu i behåll varande äldre runminnesmärken på Gotland.

Att likväl några sådana af verkeligen icke obetydlig ålder ännu der finnas, blifver högst sannolikt, om man ihogkommer följande omständigheter. När det är fråga om bestämmandet af ett skriftligt minnesmärkes ålder, hvaruppå intet årtal eller annan bestämd tidsangifvelse finnes, så kan man dock närma sig sanningen på följande väg. Först bör man undersöka, om deromnämnes något, som står eller kan sättas i samband med kända historiska personer eller händelser, sedan språkets beskaffenhet och förhållande till andra urkunder af känd ålder i samma eller närskylda språk, och sluteligen om någon tidsbestämmelse kan hemtas från sjelfva minnesmärkets beskaffenhet i anseende till den konst, som vid dess förfärdigande ådagalagts, och de figurer, bildliga framställningar och prydnader, som derpå finnas.

Redan till den yttre formen skilja sig de Gotländska grafstenarne i tvänne slag. De utgöras af runstoder, bredare nedan och hästskolikt afrundade ofvantill, och hvilka således äro ämnade att stå reste, — så mycket mer som de någongång äro huggna å båda sidor (N:o 148); — samt af fyrsidiga grafhällar, tydligen ärnade att ligga på sjelfva grafven. Granskar man språket på dessa bägge slag af runstenar, så ser man snart, att det oftast är afgjordt äldre på runstoderna och yngre på grafstenarne. De Gotländska Runstoderna äro 11 och igenfinnas nedanföre under

N:o 17, 82, 83, 84, 89, 90, 91, 97, 121, 128 och 136. Om man från dessa afräknar följande, hvilka antingen till språket synes vara något yngre, såsom N:o 17, eller också till innehållet så fåordiga, att nästan intet deraf kan slutas, såsom 97, 128 och 136, så återstå följande 7 runstoder, af hvilka de 6 första bevisa sin högre ålder genom sitt språk, och den sista genom de bildliga framställningars ålderdomlighet, som å henne finnas. De 6 af första slaget äro: de båda Stainkumbla-stenarne 82 och 83, Hauggräns-stenen 84 och de tre Sjonhems-stenarne 89, 90 och 91, samt af sista slaget Tjängvide-stenen i Alskog 121.

Ehuru man numera, ty värr, icke kan läsa något af den en gång långa runinskriften å den sist nämnde, så hafva dock de bilder och prydnader, som der framställas, ett så fornt utseende, att han säkerligen har en ganska hög ålder. Jag torde få hänvisa läsaren till de tvänne uppsatser, i hvilka jag sökt ådagalägga, att denne sten säkerligen är förkristlig, hvilket blir sannolikt, när han jämnföres med en annan nästan ännu märkligare sten, som dock saknar all inskrift, nämnl. Alskogs-stenen.Å Tjängvide-stenen synes i öfre fältet en jättelik 8-fotad häst med ryttare och en person framför hästen i en erbjudande eller offrande ställning, och i det undre ett fornnordiskt drakskepp med mast och segel, högresta utsirade stäfvar och flere personer å däcket; jf Runa 1845 s. 82—93, med pl. 3 och 4, samt Annal. f. nord. Oldk. 1852, s. 171—207, med. pl. V—VII. — Den nämnda framställningen med ryttaren och hästen (dock fyrafotad) återkommer också å de 2 runstoderna i Habblingbo N:o 148 och i Laivide 136. Jag antager derföre, att denne run-sten N:o 121 är den äldste bland alle Gotländske. Derefter följa utan tvifvel de 6 nyss nämndarunstoderna. I språkligt afseende särskildt utmärka dessa inskrifter derigenom, att stungna runor mycket sparsamt användas, och när sådana finnas, så är det dock icke omöjligt, att de alls icke tillhöra den förste ristaren, utan i stället kunna vara en yngre tids verk. Derefter bör man framför allt fästa sin uppmärksamhet vid ett ord, som ensamt tillhör dessa stenar och inga andra på Gotl., nämnl. *auk* och, den uräldsta formen för denna conj. Vidare finner man å den förste Sjonhems-stenen, 89, den relativa partic. *ar* som, hvilken ingen enda gång förekommer i Guta Lag; samt dessutom finnes på dessa stenar de om ett äldre språk vittnande formerna *miþ, iru* (sedan *meþ, ieru*) ok *bikwi* l. *byggwi* (hvilket sedan skulle blifvit *byggi*). Hauggräns-stenen, 84, är också den ende af öns runinskrifter, som är affattad på vers, och ehuru denna vers icke är så konstrik som de Isländske skaldernes, så bör man dock ej glömma, huru många svårigheter en inskrift af detta slag skulle erbjuda, der en mängd gifna namn nödvändigt skulle intagas och der dessutom utrymmet var så inskränkt som uti en grafskrift på sten.

Dessa nu antydda omständigheter kunna visserligen tala för en högre ålder, men de göra det endast jämnförelsevis, i det de ställa dessa inskrifter i tiden långt före ej allenast alla öfriga Gotlands-inskrifter, utan äfven före Guta Lag; men lyckligtvis förekomma, åtminstone uti 2:ne af dem, uttryck, som visserligen icke hjelpa oss till någon afgjordt säker tidsbestämning, men likväl gifva en viss ledning för omdömet angående det århundrade, hvilket de antagligen tillhört. N:o 82 eller förste Stainkumbla-stenen har följande inskrift (se Afd. I. s. 44):

Butmuntr auk Butraifr auk Kunvar þair raistu stain -- --... auk sun Aula sat miþ skinum;Skinum kan möjligtvis vara rist- eller läsfel för *skainum* d. pl., sår, eller ock för *skipum* skepp. *auk hann entaþis at Ulfshala, þa hinn hilgi...*

Denne runsten lästes af Hilfding 1799, och den andre broderstenen 82 utaf Ekedahl ännu på 1820-talet; men nu äro båda stenarne sporlöst försvunne och troligtvis sönderslagne eller nedmurade. Det är på det högsta att beklaga, att inskriften afbrytes just vid det ord, som kanske skulle hafva tillåtit oss att på årtiondet bestämma stenens ålder. Likväl är det i olyckan en icke ringa fördel, att det vigtiga ordet *hilgi* dock fanns i behåll, när afskriften togs. Ty af alle de helige eller för helgon förklarade män, på hvilke tanken här kan falla, gifves det väl icke mer än en ende, hvilken Gutarne på den tiden skattade så högt, att de efter honom bestämde sin tideräkning, och denne ende är den märkelige Nordmanna-Konungen Olof den helige,

han som först förkunnade kristendomen på Gotland. Guta Saga kap. 3 uppgifver visserligen, att hans gästning på ön skedde på flygten från Norge till Ryssland; men uti Munchs Det norske Folks Hist. I. 2. s. 774 o. följ. gifves skäl för det antagandet, att det tvärtom skedde under hemfärden från Ryssland till Norge, och således om våren

år 1030.När Munck å anf. st., s. 775 not. 3, stödjande sig på uppgifter af Schlyter (Gotl. L., s. VI, VII) antager, att detta K. Olofs korta besök på ön skolat vara orsaken till vissa om Norskt språkbruk påminnande ord och talesätt i Guta Lag, så borde detta dock knappast antagas ens om sådana uttryck som *laigulendingr, landboi,* emedan deraf skulle bevisas, att Kon. Olof äfven lärt dem sjelfva saken (att ega legoländingar, landboar); men ännu mindre kan man tro det om sådana ord som *eþa,* Isl. *eða,* eller om bruket att kasta bort *v* framför *r* uti *raiþi* vrede, *rangr* båtvränger, *reka* vräka, då väl *eþa* ursprungligen är en Nordisk och ej blott en Norsk tillhörighet, och då väl Gutarne lika väl kunnat hitta på att bortkasta det uddljudande *v* framför *r* som Norrmännen. Och dessutom, huru skulle detta, om det ursprungligen blott varit en lånad egenhet i lagspråket, hafva blifvit så fullkomligt en folkets tillhörighet, att det brukas så änn' i dag? Då man således kan sluta till, i hvilket högt anseende konung Olof Haraldsson för lång tid skulle komma att stå bland den tidens Gotländingar, såsom på en gång den förste Nordiske thjodkonung, som besökt ön, och den förste kristendoms-aposteln, så torde det vara ganska sannolikt, att här verkeligen är fråga om honom. Den å runstenen omtalade sonen Aula (namnet ser något besynnerligt ut) har således dött vid ett tillfälle, der den helge Olof var med, kanske i strid för ell. mot honom, och således moste det hafva inträffat år 1030 eller några år förut, emedan konungen, som bekant är, föll d. 31 Aug. nämnda år. Man eger således uti denna runsten sannolikt ett prof på Gutniskans utseende för mera än 800 år sedan.

Den andra icke mindre märkeliga runinskriften är N:o 89 eller den förste Sjonhems-stenen, hvilkens inskrift lyder sålunda (jf. Afd. I. s. 44 och Afd. II. s. 55): *Roþwisl auk Roþalf þau litu raisa staina eftir sy(ni) ......þria; þina eftir Roþfos, hann swiku Blakku- menn i utfaru . Kuþ haelbin... sial Ropfosar; Kuþ swiki þa, ar hann swiku.* Man ser, att föräldrarne Rodvisel och Rodalf varit kristne, och således är stenen yngre än år 1030, ifall ej kristne funnos på ön redan före k. Olofs ditkomst; men af den hedniska hämndebön, som slutar inskriften, ser man lika tydligt, att de voro "illa kristne", såsom det på den tiden kallades. Häraf kan man då kanske också sluta, att stenen icke kan vara mycket yngre än den nyss omtalade N:o 82, hälst språket på bägge är fullkomligt det samma. Detta bestyrkes dessutom äfven deraf, attdenne Rodfos vardt dräpen i Vallakiet eller sviken af Blackomän på utfärden, och således på väg till Miklagård. Detta var också just ett århundrade, då resorna dit måtte hafva varit talrikare än eljest, emedan Nordboarne i höfdingen för Kyrialax' väringar just då egde en så storfräjdad landsman som Harald Sigurdsson, den sedermera så berömde konung Harald Hårdråde i Norge. — Till samma tidsskede höra utan tvifvel också de öfriga uppräknade runstoderna.

Efter desse träffa vi icke någon till tiden bestämbar Gotländsk runsten förrän N:o 63, Gauthems-stenen, troligen af år 1305 och således nära 300 år yngre, än de förre. Då inskriften är mycket förnött och svårläst, kan man ej med någon säkerhet draga några slutsatser af språket. Följer så i ordningen den äldste runstenen med fullkomligt säkert årtal, N:o 58, hvilkens inskrift är denna: *Sighfriþr i Alfini lit gera stain hissan yfir Butheþi, dotur sina, ok yfir Au(þ)laif af Botlini i Norþrgarþum,* samt årtalet MCCCXXVI på Latin. Derpå komma de tre stenarne N:o 20, 22 och 59 från 1350. Språket i dessa det 14:de århundradets runinskrifter, visar sig vid första påseendet vara mycket yngre, än det är i dem från det 11:te. En sådan form som *hissan,* för *þissan,* vittnar om en stor förändring, som icke ännu kan sporas uti de äldre delarne af Guta Lag, se ofvan s. VIII. Ett ännu yngre språk träder oss till mötes hos de jämnt ett århundrade yngre Lye-stenarne, N:o 122 och 123, från år 1449. Ännu träffas visserligen den fulltoniga brytningsformen *giara* (yngre *giera, gera,* nu *gära*), och *þ* är i full kraft; — men N:o 123 har likvisst några former, som se skäligen misstänkta ut: *Erik, sten* och *pa,* för *Airikr, stain* och *up a.* Uti inskrifterna från senare hälften af detta århundrade — N:o 153 af år 1459, 162 af år 1461, 138 af år 1487, samt 101 af år 1493 — se vi redan begynnelsen till språkets förfall: — *þ* börjar vackla, vi se *ta, tretando* för *þa; þretandu, hila* och *stuwu* för *haila* och *stufu,* m. m. Under det 16:de århundradet börja de gamla reglorna i afseende på ljudbeteckningen att upplösas; uti N:o 106 af år 1506, 76 af år 1508, samt 18 och 147 af år 1514, ser man t. o. m. att vårdslösheten blifvit så stor, att man icke ens noga skilde mellan *t* och *d* (*to* för *do* ipf., *efder* för *efter*).

Vi hafva i dessa runinskrifter icke särdeles mycket att hålla oss till, hvaraf slutsatser kunna dragas, när fråga är om att bestämma de runinskrifters ålder, som intet årtal hafva; men medelst en noggrann jämnförelse mellan

dessa och de med år betecknade, bör man ändock kunna fälla en åtminstone till en viss grad riktig dom. Är det ofvanföre gjorda antagandet riktigt, att en del runstoder tillhöra det 11:te årh., så skulle derutaffölja, att runskriften varit i bruk på Gotland under åtminstone 500 år, och vi skulle således äfven ega bevis för Gotlandsmålets utseende under hela denna långa tid. Visserligen förefinnes en stor lucka uti denna rad af runminnesmärken, nämnl. från det 11:te till det 14:de århundradet; men man kan taga för alldeles gifvet, att många af de runinskrifter, som utmärka sig för ett renare språk, falla inom detta skede, eller åtminstone före år 1300. Till sådana bör man utan tvifvel räkna runstenarne i Aista och Sproge N:o 140, 142—146, i Grötlingbo 164, Fide 167, i Åja 168, 169, i Hambra 178—180, och i Sundra 196. Alla dessa inskrifter ega ännu det gamla brytningsljudet *ia* oförsvagadt, samt flere andra tecken, som hänvisa på en högre ålder.

Då Gotländskan således ej allenast eger icke få och obetydliga runinskrifter från ett jämnförelsevis långt tidsskede, då dessa urkunder åtminstone till någon del kunna till åldern bestämmas, och då ändteligen det språk, hvaruppå de äro skrifna visar sig tillhöra den egna Gotländska munarten, så har jag ansett det löna mödan att offra både tid och krafter på deras uppletande och undersökning. Mina forskningar rörande dessa min fosterös minnesmärken togo sin början för 15 år sedan och hafva sedan denna tid alltjämnt fortsatts under många resor i alla öns trakter. I början var jag ensam om dessa forskningar, men på senare åren har äfven min broder P. A. Säve, Skoleadjunct i Visby, i hög grad bidragit till underlättandet af dessa till de minsta enskildheter gående undersökningar, genom sin icke vanliga förmåga att, jämnte öns mera storartade minnesmärken, äfven med kärlek och den sällsyntaste trohet afrita många af de vigtigaste runstenarne, hvarvid han dels lemnat teckningar af förut af mig icke undersökta runinskrifter, och dels lemnat värderika bidrag till jämnförelse mellan mina äldre afritningar och hans mera artistiskt fulländade nya.

Gotlands runinskrifter hafva sålunda efter hand blifvit genomforskade, lästa och omlästa, och de flesta äfven afritade. Några få förut kända inskrifter hafva dock hitintills icke medhunnits, men de hafva då sällan varit af någon större vigt. Under dessa mångåriga forskningar hafva dock flere runstenar icke kunnat återfinnas, dels emedan de af vårdslöse kyrkoföreståndare, särdeles vid kyrkoreparationer, blifvit sönderslagne och förderfvade, dels möjligtvis hele och oskadde nedmurade, då ännu något hopp finnes, att de i en framtid åter kunna påträffas. Men om å ena sidan många runstenar sålunda saknas, så har äfven å den andra ett icke obetydligt antal af förut okände blifvit upptäckt, så att hela det gamla antalet tillvuxit med en fjärdedel. När Liljegren åren 1833—34 utgaf sina Run-Urkunder, räknadehan de Gotländska att vara 159.Egentligen uppgifver han dem till 161; men summan 159 fås, om man först fråndrager Runurkundernas N:o 1646, 1724, 1740 och 1743 (se ofvanf. Anm. 19, 22 och 70, samt N:o 201, men sedan tillägger härvarande N:o 8 (L. 1696[b]) och 104 (L. 1966[b], i qvart-uppl.) (se ofvanf. Anm. 7, 44), hvilka två i sjelfva verket också redan funnos hos honom. Sedan dess hafva af oss blifvit upptäckta 41 förut undandolda eller förbisedda, så att hela antalet af Gotländska runinskrifter nu utgör jämnt 200. Utom dessa hafva här inom parenthes-tecken blifvit tillfogade 4 nummer (N:o 201—4), af hvilka (201) är L. 1743, för hvilken intet särskildt ställe är uppgifvet, (202) är den misstänkte stenen från det der s. k. "elfa-hunaraþ"-talet, och (203) den på pergament skrifna anteckningen på Run-calendariet, till hvilka slutligen kommer den i anseende till språket hithörande (204) munkstils-inskriften å Guta-Alnen i Stånga.

I första Afdelningen återgifvas runinskrifterna fullkomligt ordagrannt efter urskrifterna, med alla fel och otydligheter utmärkta med cursiv stil. Alle stenar med inskrifter hafva der blifvit upptagna, hvar och en under sitt nummer, såsom städse brukas, såväl de fullständige som de ofullständige, om man också på dem blott kunnat läsa en eller flere spridda runor utan all mening; ja, om intet alls kunnat läsas, men det dock är visst, att runskrift funnits. I andra Afdelningen har jag försökt att hyfsa eller återställa dessa inskrifters text, dock icke efter en och samma normal-rättskrifning, utan ungefär efter hvarje inskrifts egen art och den tids lynne, som hon kan anses tillhöra. Dervid hafva alla de blifvit alldeles förbigångna, hvilka antingen innehålla intet eller blott några spridda runor eller enstaka ord af icke ovanligt slag. Bägge dessa Afdelningar äro slutligen beledsagade af upplysande Anmärkningar, liksom förut skett med de större Guta-urkunderna.

Angående den uti andra Afdeln. af runinskrifterna använda rättstafningen tillägges den upplysning, att samma

reglor dervid i allmänhet och såvidt ske kunnat blifvit följda som i Guta Lag. En hufvudsaklig skiljaktighet förefinnes dock deruti, att mid- och slutljudande *g* öfver allt blifvit skrifvet med *gh,* der icke något särskildt skäl föranledt ett undantag. Denna afvikelse har blifvit föranledd derutaf, att detta ljud, särdeles uti de yngre Gotl. runinskrifterna, nästan alltid skrifves med *h,* hvilket deremot aldrig sker, när det står i uddljudet. Detta bruk utvisar att *g* då sannolikt äfven uttalades på olika sätt, allt efter som det stod i uddljudet eller i mid- och slutljudet. Troligtvis skedde uttalet med en starkare adspiration och högre upp i gomen, och sålunda i någon mon närmande sig det Tyska *ch.* Liksom på den tiden funnos trenne olika graderutaf tandljuden: *t, d, þ;* så funnos alltså då äfven trenne sådana af gomljuden *k, g, gh.* En stor fråga kunde vara, om samma förhållande egde rum inom Gutniskan redan i äldsta tider och sålunda äfven vid Guta Lags första nedskrifning? Men ehuru några spridda tecken i lagen tyckas antyda något sådant, framträder förhållandet der likväl ännu icke så genomgående, att en bestämd öfvertygelse derpå kan byggas.

Rättelser:

S. IV. 29. dt t l$s t, d. — VII. 3 8. Atmiustone l. Åtminstone. — XIV. 2 (nedifr.). förhistorisk l. förhistorisk tid. — XV. not. *•') Sv. gen.-änd. 1. sv. gen.-änd.

S. 2. r. 10. et . . . verþr — läs at . . . werþr. — 2. 20. vitr l. witir. — 2. 39. aiger l. aigir. — 3. 26. snimst l. snimst'), och tillägg, såsom not under tidan: B. sinast. — 7. 38. þairi /. þairi, B. teirir. — 8. 21. a-milli /. a milli. — 12. 2. fengir l. fengr. — 13. I. dyrir l. dyr. — 14. 22. giftir l. giptir. — 15. 43. 4) A. 1. 4) B. lutu, A. — 16. 25. qweþir l. qweþr. — 16. 43. rub l. rubr. — 17. io. Ogutnisk /. O-gutnisk. — 18. 2. tolf l. XII (tolf). — 18. 6. winþr /. windr. — 19. 6. skenkias l. skienkias. — 22. 10. at l. [at] — 22. ir. mark-laigi l mark laigi. — 23. 27. lagfelldr l. lagfeldr. — 26. 18. sma-grisir l. smagrisir. — 26. 32. -messu ok Jude l. messu Jude. — 35. i. proastr ma l. ma proastr. — 39. 3. okar l. orkar.

S. 40. N:o 18. r. 4. han L ha. — 41. 46. 4. haka /. hka. — 42. «3. 8. ur /. ur ar. — 44. 89. 5. huþ l. kuþ. — 46. 123. i. sten: l. sten:þa.. — 47. 138. 5. simjude l simiude. — 50. 180. i. 1803 Z. L. 1803. — 52. 20. 3. daghr l. daghr **). — 54. 72. 4. ,04) /. (,04. — 59. 203. 2. rado.'»') /. rado.*) — 59. r. 3 nedifr. År 1575 l. År 1572. — 65 not. mig l. mig gtnom.**Förkortningar:**

A. = den äldre handskriften af Guta Lag.
B. = den yngre handskriften af Guta Lag.
D. = Danska.
EstSv. = Est-Svenska (Svenska i Estland).
FnE. = Forn-Engelska (Angel-Saxiska).
FnhT. = Forn-Hög-Tyska.
FnN. = Forn-Nordiska.
FnSv. = Forn-Svenska.
Germ. = Germaniska (Tysk-Nordiska).
GL. = Guta Lag (i denna uppl.).
GLT. = Guta Lag: Tillägg (ur handskr. B.).
Got. = Gotiska (Mœso-Götiska).
Gotl. = Gotländska (Ny-Gotländska).
Gotl. L. = Gotlands-Lagen (utg. af Schlyter).
GR. I., II. = Gotlands Runinskrifter, I., II. Afdeln.
GS. = Guta Saga.
Gutn. = Gutniska (Forn-Gotländska).
Isl. = Isländska.
L., Lilj. = Liljegren (Runurkunder och Runlära).
LL. = Landskapslagarna (Svenska).
Lett. = Lettiska.

Litau. = Litauiska.
MhT. = Medel-hög-Tyska.
Nord. = Nordiska.
st. = stark böjning.
sv. = svag böjning.
Sv. = Svensk.
T. = Ny-hög-Tyska.

1. Guta Lag.

Innehåll.

Af kauptri ko.

7.

Af munka aigum.

34.

Af kauptum hesti.

8.

Af mann-helg.

35.

Af hesta-tekt.

9.

Af aldra manna friþi.

36.

Af skipa getslum.

10.

Af warfriþi.

37.

Af rannsaki.B. *rannsakan.*

11.

Af þingfriþi.

38.

Af þiaufa ret.

12.

Af haima-friþi.

39.

Af oqweþins-orþum.

13.

Af manndrapi.

40.

Af o-merktu smafileþi.

14.

Af lutnum sakum.

41.

Af swinum.

15.

Af wereldum manna.

42.

Af bo-lambum[um.

16.

Af banda-wereldum.

43.

Af fastum weþuri o-klippt-

17.

Af osoyþum.

44.

Af fastum weþuri klipptum.

18.

Af berþri kunu.

45.

Af bukkum ok gaitum.

19.

Af sarum.

Af nautum ok russum.

20.

Af lutum.

46.

Af a-merki.

Af B. *inntekt.*manni innitaknum.

47.

Af akrum.

21.

Af hor-karlum.

48.

Af rofu-akrum.

22.

Af qwinna skamm.

49.

Af hafreki.

23.

Af qwinna gripum.

50.

Af eldi.

24.

Af bryþlaupum.

51.

Af bieru-eldi.

Af erfis-gierþum.

52.

Af broa-gierþ.B. *broan.*

Af skarlaþi.

53.

Af skuti.

Af raiþkleþum.

54.

Af warþi.

Af Gutniskum kunum.

55.

Af husum ok hus-þiauþum.

1 Kap. *Hier byrias lag Guta, ok segia so at fyrstum.*

Þitta ir fyrst upp-haf i lagum orum, þet wir skulum naika haiþnu ok iatta kristnu, ok troa allir a ann guþ allswaldanda,B. *allswaldugan.* ok hann þar biþia, þet hann unni oss ar ok friþ, sigr ok hailsu, ok þet et wir magin

halda kristindomi orum ok tro wari retri ok landi oru bygþu, ok wir magin hwern dag þet sysla i allum giarningum ok wilia orum, sum guþi B. *si þekkilikt ok war si mest þarf bade til lif ok siel.* sei dyrþ i ok or sei mest þarf at beþi til lifs ok sialar.

2 Kap. *Af barnum.*

Þet ier nu þi nest, at barn hwert skal ala, sum fyt werþr a landi oru, ok ekki ut-kasta. § 1. Wita skal hweriun kuna seng sina, þan han i barn-farum liggr, fai miþ sir witnis-kunur twar, griþkunu ok grannkunu, et barn wari datt burit, ok ai gingin hennar handa-werk til. § 2. Þa en frels kuna werþr at þi sann, et haan hafi barni spillt, þa byti han þriar markr, þegar sum þet kumbr upp firi kirkiu-menn, utan þi at ains, et han hafi fyrr skriptat sett mal, ok henni bieri lerþr maþr fullt witni um, þa inni han skript sina; en engin maþr B. *aigir þar a-saka.* a þar sak a. Þa en han dular, ok kumbr mal upp firi þings-menn, werþr han skir, þa hafi han sinar þriar markr af þaim, sum hana witir,B. *beryktadu.* ok symdar-aiþ miþ siex mannum; þa en han werþr full, þa byti han þriar markr sokninni, en sokn windr sykt; þa en mal kumbr upp firi þings-menn, þa byti þriar markr þingi ok aþrar þriar proasti, en haan at sann werþr. En kumbr mal upp firi alla lyþi, ok werþr han enn siþan at sann, þa laupr i tolf markr wiþr landa alla. Hafr han ai fe at byta, þa flyi land, ok liggi hwerium manni þriar markr wiþr, sum hana hysir eþa haimir eþa henni mat giefr. Þa en han will ai til aiþs at ganga, þa ir han þau full ok felld at þy mali. Þa en hinir ganga atr-mals, sum henni sak kenndu, ok vilia ai [fe]*fe* tillagdt efter B. framm-leggia, þa skulu menn hana saklausa dyma ok skira þess mals; en þair symin hana miþ aiþum ok takin henni orþ af baki, suma a legþu. Þa en han gangr wiþr, et han moþir war, ok kallar barn wara datt burit, þa þarf ai henni fe framm-leggia, en menn wilia henni mistroa um, ok engar hafr han witnis-kunur þar, sum miþ henni waru, þa en han i barn-farum war. § 3. Þa en ambatnu manns werþr slikt mal kennt, þa leggir engin henni maira fe framm,þan siex oyra penninga. Þa en han werþr full, þm byti drotin firi hana siex oyra penninga ok leggi a bak henni siex wintr sen mali ier inntr.

3 Kap. *Af tiunt.*

Þet ier nu þi nest, et þar a hwer tiþir hafa ok tiunt tilfyra sum hann kirkiu hafr garra ok bol war af andwerþu tilskurat. Þann prestr a firir hanum allan kristindom at waita, hwart sum hann wiþr-þarf arla eþa siþla. § 1. So iru allir menn um-satir, et firi Mariu-messu i fastu skal hwer maþr hafa tiunt sina framm-raiþa, beþi lerþum manni sinn luta ok kirkiu senn: i rauki a hwer maþr tiunta. Þa ma engin þet segia firir, et ai sei tiunt berþ, sen Mariu-messa kumbr. En eptir Mariu-messu, þa skal prestr lysa um þria sunnudaga, en a fiarþa kirkiu-durum atr luka ok tiþir hepta firi kirkiu-mannum til þess tima, et tiunt ier all framm-raiþ: ok þriar markr fylgia af þaim manni, sum ai wildi fyrr tiunt sina framm-raiþa. Þitta aigu allir sykia saman, ok allir aigu at hafa. Sokna-menn aigu þriþiung ok kirkia þriþiung ok þriþiung prestr. § 2. Þa en laigulendingr far bort miþ tiunt oguldni af sokn ok i andra, þa sekr hann sik at þrim markum wiþr prest ok kirkiu ok kirkiu-menn, ok fyri enn þau tiunt sina atr, þau et siþar sei. § 3. Þa en neqwar will sir kirkiu giera at mairu maki, þan hann fyrr hafþi, þa skal hann giera af niu lutum, en tiunt skal iemwel kirkia hafa senn lut, sum prestr senn, þar til et hin nya ier vigþ. En siþan skal hann þar giefa tiunt, sum hann kirkiu gierþi snimst.B. *sinast.* Ai ma hann siþan atr laupa til fornu, en hann andra hafr gart nya, ok ai ma hann ganga fran hinni fornu ok til nya siþar, þan a þaim dagi, sum biskupr legþi wigslir a. Þa en þaim takr skilia um, þegar um fyrsta ar eþa annat, þa skal sielfr wita miþ aiþi ok kirkiu-mannum tweim þaim, sum hinir vilia til nemna, et hann þar i kirkiu-gierþ wari ok i wigslum ok i allum lutum, so sum andrir kirkiu-menn. Þa en framm iru gangnir þrir wintr eþa þrim maira, þa skal hann hafa beþi kirkiumanna vitni, et hann þar miþ þaim i gierþ wari, ok prests sens witni, et hann ok tiunt hafi þar e siþan hanum af-fyrþa, so sum hwer annara kirkiu-manna. § 4. Þa en maþr laigir akr eþa engi yr annari kirkiu-sokn, ok iru engun hus a, þa skal hann korn-tiunt qwerra laifa, þar sum akr war til-skuraþr; en hoy eþa humbla þa fyri hann haim ok giefi þaim presti tiunt af, sum hann sykir tiþir at, ok allan kristindom hafr takit af. Þa en hus iru a, þa skal allt qwerrt laifa. Hafi þann prestr tiunt af, sum þar at kirkiu sitr, iem-wel a þaun kirkia senn lut, sum prestr senn.

4 Kap. *Af blotan.*

Þet ier nu þy nest, et blot iru mannum imerA. *blotir iru mannum imer firi-buþin,* Schlyt. *mier firi buþni* (jf. Rydqvist: Sv. Spr. L. II. s. 97), B. *blot ier mannum mikit forbudit;* man bör derföre troligtvis läsa såsom ofvanföre står, eller ock: *blotir iru . . . . firi-buþnar.* firi-buþin ok fyrnska all þaun, sum haiþnu fylgir. Engin ma haita a hwatki a hult eþa hauga eþa haiþin guþ, hwatki a wi eþa staf-garþa. Þa en neqwar werþr at þi sandr, ok laiþas hanum so witni a hand, et hann hafi haitsl neqwara þa miþ mati eþa miþ drykkiu senni, sum ai fylgir kristnum siþi, þa ir hann sakr at þrim markum wiþr kirkiu-menn, en þair sykt winna. Þitta aigu allir sykia saman, ok allir aigu at hafa, prestr ok kirkia ok kirkiumenn. Þa en wensl ir hanum a hendi, þa standi hann firi miþ siex manna aiþi. Þa en kirkiu-menn winna ai sykt, ok kumbr þet upp firi þings-menn, þa weris hann enn miþ siex manna aiþi eþa byti III (þriar) markr þingi. Þa en þet upp-kumbr firi landa alla, þa byti tolf markr landi, en hann ai vindr miþ tolf manna aiþi firi-standit.

5 Kap. *Af prestum ok* B. *prest-barnum.prest-kunum ok þaira barnum.*

Þet ir nu þi nest, et prestr ok prest-kuna ok prest-barn lerþ þa iru þau slik at sleg ok at drapi ok at allum lutum sum bonda barn; en hin olerþu fylgin moþur-kyni sinu. § 1. Hittir maþr jf. 13: 2; A. *sakar,* B. *sakir giera.*til sakar at giera, lerþr eþa olerþr, þa byti engin frammar firi annan, þan hans kustr windr at.

6 Kap. *Af helgum dagum.*

Þitta ir nu þi nest, et daga aigu menn alla helga halda þa, sum biskupar hafa helga buþit, ok allir menn hafa wiþr-takit. Engin skal annat werk at giera um sunnudag eþa annan helgan dag, utan tiþir at hafa eþa guþs þianistu at lyþa, ok luf hafa at riþa um bo sett seen messa ier sungin eþa tiþir iru hafþar. § 1. Ai ma mandr maira a wagni hafa um sunnudag, þan punds þunga eptir yxna oyk, ok halfs eptir hesti. þa en maira hafr, þa ma halda lassi hans til siex oyra, ok þau byti hann siex oyra firi helgis-brut, utan þi at ains, et nauþ-synar til-gangin, ok lerþr maþr werþi at-spyrþr, þa ma hann asia, hwat sum til—þrengr, ok lufa i kirkiu-sokn senni, so et maþr werþi ai þar klandaþr ella a-wittr um garr. Þa en wiþari will aka, þa laiti hann e wiþr þann lerþan mann firi sir, sum kirkiu-sokninnar a wald, en hann will o-wittr wera. § 2. Til kaupungs ier mannilufat at aka miþ garlakum matnaþi, ustum ok smieri ok allum mielkmati, fiskum ok fuglum eþa soyþum þaim, sum þa al a torgi selia, miþ bakaþu brauþi, ok ai miþ mieli eþa korni, ok ai miþ waru annari, utan hann heti wiþr beþi lassi ok siex oyrum. Sak a halfa þann, sum taki, en halfa prestr ok kirkiu-menn þair,Bättre vore *þar.* sum hann þa war i-staþin, þa en hann miþ war takin. § 3. Þa en maþr riþr ok raiþir byrþi, þa ma ai þann mann klanda eþa sakan um giera, en hann sielfr sitr a baki; þa en hann hafr russ i tugi eþa laiþir miþ byrþi, þa ir byrþ þaun tyk skielum, þegar sum halfu pundi ier maira, ok þau fylgia enn siex oyrar helgis-brut. § 4. Werþr frels maþr eþa kunaB.*frels kuva.* a werki takin a sunnudag eþa annan helgan dag, þa ier tykt werk þet allt, sum þaun þa i handum hafa, ok liggi þau wiþr siex oyra awiti firi helgis-brut. Þet a ok halft þann sum takr, en halft a prestr ok kirkia ok kirkiu-menn. § 5. Werþr þrel eþa ambatn manns um helgan dag a werki takin, þa bytir drotin firi þaunSchlyt. *þaim.* þria oyra, en þaun yrkin þria wintr B. *eptir laigu-malit ier innt.*sen mali ir inntr.

7 Kap. *Af munka aigum.*

Þet ier nu þi nest: en neqwar werþr at þi sandr, et hann haggr skoga firi munkum, eþa garþa niþr-leggir eþa neqwan main gierir wiþr þa eþa þaira aigur, þa liggr hanum wiþr bann ok bot halfu mairi, þan bonda milli, ok hafi byt firi þet fyrsta þing, sum þar warþr nest eptir. Þa en þings at-biþar, þa liggia wiþr þriar markr, landa sak, ok þau byti hann wiþr þa at lagum, þau et siþar sei. § 1. Þa en neqwar maþr giefr sik til klostrs barna-lausan, þa waldi sielfr aign senni; hwatki ma hana selia eþa skipta miþan hann lifr. Þa en hann doyr, þa steþs þriþiungr qwerr i klostri, en tweir lutir ganga atr undir niþia. Þa en hann barn a, þa waldi hafut-lut sinum. § 2. Þa en

werelds-maþr will aign til klostrs giefa eþa til kirkiur, þa giefi tiunda lut af iorþ-aign senni ok ai frammar, utan þi at ains, et niþiar lufin.

8 Kap. *Af mann-helg.*

Þet ier nu þy nest, et mannhelg a standa um daga þa alla, sum werkhelgir iru, fran þi et sol setr um aftun ok til þess et lysir a þriþia dygri. FiurtanB. *fiugurtan.* dagar i iaulum iru i friþ taknir, siau wikur i fastu ok all paska wika, þrir gangdagar ok all helgudagaSchlyt. *pingizdaga* jf. Tyska och Danska öfvers. 8:pr. wika. Drepr þu mann a þaim friþi, þa byt þriar markr; sargar þu mann, byt tolf oyra; slar þu miþ stangu eþa yxar-hambri, byt siex oyra; nykkir þu manni eþa rindr eþa ihar takr eþa miþ nefa slar, þa byt þria oyra, en i raiþi ir gart. Firi þrel bytir ai frammar þan þria oyra, en hann bloþugt gierir; þar skal e byta, sum gart ir, en ai þar, sum hinn ier, sum gierþi. § 1. Prestr a tiþir hepta ok kirkiu-durum atr-luka firir allum þaim, sum guþs helg hafa brutit; miþ þi et e fylgir bann helgis-bruti. Þa skal yr banni sla, þegar so ir byt, sum lag segia, ok kirkiu-mannum þykkir raþ wera. Allir aigu sak sykia saman ok allir aigu at hafa. Sokna-menn aigu þriþiung i sak, en annan kirkia ok þriþia prestr, hurwitna sum ai kumbr landa sak i; en landa sak kumbr hwergi i helgis-brut, utan þi at ains, et mandr werþi i kirkiu drepin, þa liggia fiauratigi markr wiþr; þet ir landa sak, þar a proastr þriar markr af firi banns-mal. § 2. Kirkiur iru allar iem-helgar a landi, en mandr werþr wegin i. En kirkiugarþar iru þrir helgastir i lag taknir, þar skulu sakir menn helg hafa, iem-wel i prest-garþi sum i kirkiugarþi. Þar liggia wiþr fiauratigi markr, en sakr mandr werþr wegin i þairi helg. En sakir allar andrar þar, sum smeri ieru ok ai kumbr landa sak i, þa aigu kirkiu-menn þriþiung yr, en kirkia ann lut ok ann prestr. Slar þu mann i kirkiu miþ stangu eþa yxar-hambri eþa sargar i kirkiugarþi, þar liggia siex markr wiþr. Slar þu mann miþ nefa i kirkiu, eþa skiautr þu manni eþa i har takr, eþa i kirkiugarþi miþ stangu slar eþa yxar-hambri, þar liggia wiþr þriar markr. Slar þu mann miþ nefa i kirkiugarþi, eþa takr þu mann i har, þar liggia wiþr tolf oyrar helgis-brut. Þann a e wigslum syrgia, sum wigslir hafr brutit, ok þar skirt giera, sum hann o-skirt gierþi, miþ þrim markum.

9 Kap. *Af aldra manna friþi.*

Nu iru enn friþr andrir tweir þair, sum mestu warþa, et menn ulu mannhelg halda, þar liggr ai bann wiþr ok ai biskups sak, utan þy at ains, et þet werþi a helgum dagi gart. Þet ier aldra manna friþr. Laupr a fiurtan natum eptir paskar ok fem natum eptir miþsumar, ok standr a tiu netr ok tiu daga at hwaru bragþi; laupr um sola-upp-gang beþi af ok a. Drepr þu mann a þaim friþi, þa byt so miklu wereldi viþr landa alla, sum hinn ier dyr, sum þu drapt. Banda haldr þir engun fyrr þan þu byt hafr. Sargar þu mann eþa ber a þaim friþi, þa byt þriar markr. A þaim friþi ma engin firi andrum spiella hwatki hus eþa garþa, utan hann sei sakr at þrim markum.

10 Kap. *Af warfriþi.*

Nu ier enn warfriþr siþan. Hann laupr a halfum manaþi firi aldra manna seþir ok standr a halfan manaþ eptir. A þaimfriþi ma engin wirþa firi andrum hwatki hest eþa uxa, miþ þy et bondi þarf þa hwern dag a akrum hafa, utan hann sei sakr at þrim markum. Þa en gield ir manna millan ok ier lagrytt til gields, þa wirþin annat bo hans, soyþi eþa kust, ok ai orta-soyþi, sum hann þa wiþr-þarf.

11 Kap. *Af þingfriþi.*

Þar ier enn siþan þingfriþr manna. Þings-menn aigu þingfriþ sykia. Takr þu mann i har eþa miþ nefa slar a þingi, þa byt þriar markr firi þingfriþ, ok þau laga bytr. Slar þu mann miþ stangu eþa yxar-hambri eþa sar waitir, byt þriar markr. Drepr þu mann eþa af-hagg waitir, byt siex markr, utan þy at ains, et mandr werþi at hemdum drepin. § 1. Ai ma sakr maþr þingfriþi um-troysta, en ai ier aldra manna friþr.

12 Kap. *Af haim-friþi.*

Þa ir enn hwerium manni haima-friþr siþan. Drepr þu mann haima i garþi sinum eþa af-hagg waitir, þa byt tolf markr wiþr landa alla ok andrar tolf hanum, ok þau wereldi. Slar þu mann miþ stangu eþa yxar-hambri eþa sar waitir, þa byt þriar markr hanum ok andrar þriar moga, ok þau laga bytr. § 1. Werþr husbondi berþr i garþi sinum haima, eþa flaira fulk, þa takr þann ann haim-sokn, sum hoygstr ir, ok ai flairin; en all skulu hafa laga bytr.

13 Kap. *Af manndrapi.*

Þet ier nu þy nest: en so illa kann bieras miþ fianda raþi, et mandr hittir mann at drepa, þa skal flya miþ hanum faþir ok sun ok broþir. Þa en ai iru þair til, þa flyin miþ hanum nestu niþiar um fiauratigi netr til þairirA. *þairi,* B. *teirir.* kirkiur, sum allir menn hafa i helg takit, þet ir Farþhaim ok Þingsteþi ok Atlingabo. Þar skal hafa helg ok heli so i prest-garþi sum i kirkiugarþi. En siþan þet ier ut-gangit, þa riþi þengat, sum hann bandu will hafa dragit, ok dragi um haim-þorp þry, ok so langt a skoga fran haimþorpum þaim þrim, et i miþiu mytis fran andrum haimþorpum, sum A. *annat wegskogs,* B. *annan weg til skogs.*annan weg skogs liggia, en hann loyfi far af þaim, sum aign aigu. Ai ma bandu draga um þing eþa kaupung, ok ai um kirkiu maira þan aina þa, sum hann tilsykir; hafi siþan helg i bandu sinni, ok sii wiþr annar, ok dragi e a þaim friþi, sum nestr ier eptir paskar. En þar til haldrhanum banda þaun, sum hann þa drog, en hann wandreþi hafþi ny-gart. Þet kalla menn watu-bandu. Þaun banda, sum dragin standr um atmeli, hana ma engin lasta sen atmeli ir uti. § 1. En mandr hafi sjelfswald wera i bandu senni eþa fara ut-lendis til helgra manna sinar syndir at byta; hafi atta daga frest til skips at fara, ok fari so i friþi pilagrims-ferþ sina. Ok þegar hann atr kumbr, þa hafi ok atta daga frest [at] fara atr til bandur sennir i friþi. § 2. Þa en mandr gierir til sakar i kirkiu-sokn þairi, sum hann bor i, þa flyi hann yr þairi ok dragi annan steþ bandu, ok þau þar, sum hwatki bor i moþir eþa dotir eþa systir; kirkiu þa syki hann þau andra miþan, firi þy so et ai magu þair beþir til annir at fara. Tiunt þa fyri hann halfa þar, sum hann tiþir sykir, en half liggi qwerr at þairi kirkiu, sum hans bol war til-skurat. § 3. Þa en mandr gierir Jf. 13: 2: A, B. *sakar.*[til] sakar i haimþorpi þi sama, sum hann bor i, þa flyi hann þegar þeþan ok dragi annan steþ bandu, en hann friþ will hafa, miþ þy et ai magu þair beþir i ainu haimþorpi boa. § 4. Þa en Ogutniskr maþr drepr Ogutniskan mann, þa dragi so bandu sum Gutniskr, en hann a boli sielfs sins bor a Gutlandi. § 5. Biauþi bot manni, en hann orkar,B. *bellir.* senB. *sidan.* atmeli ir ut-gangit, ok lati atmeli a milli ok biauþi þryswar um þry ar; en hinn sei mandr o-skiemmdr, þau en hann taki at fyrsta sinni, þegar buþit werþr. Þa en hann will ai taka at fyrsta sinni ok ai at andru, þa taki hann at þriþia, sen þry ar iru ut-gangin. Will hann ai þa taka, þa skal biera a þing firi alla lyþi; taki enn þar, en hann will, þa en hann ai will, þa raþin allir lyþir firi fe, en hann sei mandr o-sakr. Þa en hinn kallar ai wera frest liþin, en hann kallar wara liþin, sum wereldi biauþr, þa hafr hann witorþ, sum liþit kallar, miþ þrim þaira manna skielum, sum miþ hanum at garþi waru ok bot buþu þryswar um þry ar, ok witi þet miþ tolf manna aiþi, et e wari at-meli a millum latit. Þa en mandr will ai wereldi biauþa, ok frestr iru allar liþnar, þa skal land hann friþlausan dyma, ok til dags um manada-frest vereldi utretta,B. *ut-raida.* ok hann sakan at siex markum silfs wiþr mals-aiganda ok aþrar siex landi. So liggi ok þaim wiþr, sum ai haldr bandu sina, þar gangi ok engun byn firir, et ai skuli allt upp-takas.

14 Kap. *Af lutnum sakum.*

En um lutnar sakir eptir faþur eþa broþur eþa niþia, þa aigu allir wiþr at sia, þar til et þair orka wereldi biauþa. En hinn taki þegar, en hann will, ok weri mandr o-skiemmdr. Þa en hann ai will so brat taka, þa skal biauþa hanum þryswartil iemlanga, biera ok siþan a þing firi alla lyþi; taki þar, en hann will, ella raþin allir lyþir firi fe, en þair sein osakir. § 1. Wela tweir um eþa flairin ok drepa ann mann, þa hafin þair allir aina bandu, þar til et ann takr wiþr bana[-sak].A. *bana,* Schlyt. föreslår: *bana-sak.* § 2. All þaun, sum lutu aigu liauta ok wilia hemna firi ungan oformaga, þa ir þet hemnat, sum neqwar af þaim hemnar firi hann, hwart sum heldr ir kwindis maþr eþa kerldis;

þaun hemd standr so sum hann sielfr hemni. Þaun warþa ok wereldi upp-taka, en erfingi ir ungr, sen at þi mali ir kumit, et hinn ma biauþaB. *fe framm-biauþa.* ok yr sakum loysas, sum i hafr warit. § 3. Þa en Gutniskr maþr drepr Ogutniskan mann ok orkarB. *bellir.* wereldi biauþa, þa þarf hann hwatki wegslTroligen för *wegslar.* eþa bandur. § 4. Þa en Ogutniskr maþr drepr Gutniskan mann, þa haldr ai hanum banda, utan þi at ains, et hann wereldi winni buþit. § 5. Þa en oformagi werþr manni at bana, þa ir byt at tolf markum silfs. § 6. Þa en kuna hafandi werþr wegin miþ barni, ok orkaB. *bella.* menn aiþum uppi-halda, en barn wari henni qwikt i qwiþi, þa witi þet hennar husbondi, en hann ir til; ier hann ai til, þa witi þann, sum henni ier ner-kumnastr, miþ þrim bolfastum mannum Gutniskum at samu sokn, ok þar til so margum, et tolf sein, allir henni iem-burnir. Þa bytir barnit at tolf markum silfs oburit, en hana at fullu wereldi.

15 Kap. *Af wereldi manna.*

Nu iru enn framm wereldi manna: Gutnisks manns wereldi bytis at þrim markum gulls, en hann ir at dauþum drepin. Aldra annara manna wereldi bytis at tiu markum silfs, utan þrels wereldi at halffemti mark penninga. § 1. Takr Gutniskr maþr Ogutniska kunu, þa bytis han at fullu wereldi sinu, en barn fylgin feþrni sinu at wereldi. Takr O-gutniskr maþr Gutniska kunu, þa wari hwart þaira at wereldi sinu, en barn fylgin feþrni at wereldi.

16 Kap. *Af banda-wereldi.*

Gutnisks manns banda-wereldi iru tolf markr silfs, en Ogutnisks manns at fem markum silfs ok þrels at siex oyrum penninga. § 1. Allir iru iemnir at botum, þar til et lima-lyti kann i kuma, þa en lima-lyti kumbr i, þa ierKanske rättare: *ieru.* Ogutnisks manns hand eþa fotr byt at tiu markum penninga, ok so all annur misleti, sum at wereldum bytas. § 2. Drepr þrel manns mann Gutniskan, þataki drotin ok laiþi hanum bana bundnan i garþ firi fiauratigi nata,Eljest *netr,* t. ex. 13: pr.; jf. *siextigi* och *fiauratigi marka,* G. S. k. 2 och 5. ok niu markr silfs miþ. Þa en ai ier bani til, þa gieldi tolf markr silfs ok ai maira. Þa en þrel drepr Ogutniskan mann, þa byti drotin firi hann twar markr silfs, ok laiþi bana bundnan i garþ firi fiauratigi nata.Eljest *netr,* t. ex. 13: pr.; jf. *siextigi* och *fiauratigi marka,* G. S. k. 2 och 5. Þa en ai ir bani til, þa byti hann fem markr silfs ok winni hanum siex manna aiþ, et hann hwatki wari i þaim skaþa raþandi eþa waldandi. Windr ai drotin aiþi uppi-haldit, þa byti fullt wereldi beþi Gutniskan ok Ogutniskan. Þa en þrel drepr þrel, þa windr ai mann noyþgat til þess, et hann giefi bana at botum, en halffemti mark penninga ir i buþi. En þrel þann, sum ort hafr mala, þa taki frelsi firi kirkiu-durum miþ sokna-manna witnum, ok siþan warþar þrel sir sielfr, hwat sum hann gierir.

17 Kap. *Af osoyþum.*

Uxi fastr ok fem wittra gamal bier ok manni tolf marka sak i garþ, en hann werþr manni at bana. § 1. Hest al binda, en til bonda kumbr, at fiarþa staurgulfi fran liþstukki ok fiuggur stig fran durum manns, þa warþar ai, utan frembra foti manni nerar ok tannum, en hann bits. Þa en þu i garþ far eþa til kletis, þa bint wiþr gafl eþa bak-wegg. Þa warþar þu ai frammar, þan aþans war telt. § 2. Galtr ir at þriþia, en hann hafr þria wintra fastr gangit. § 3. Hundr ir at fiarþa; hanum warþar e um allt, en skaþa gierir, aigi þann sum will. § 4. Þaim fiaurum oqweþins-witum warþar hwer maþr i garþi sinum wiþr tolf marka silfs sak. Þa en oqweþins-witr werþr swe-werþari manni at bana, þan Gutniskum, þa falla e tweir lutir af wereldi hans, en þriþiung byti hinn, sum soyþin a. Þet kalla menn krafar-wereldi. En oqweþins-vitr werþr manni at bana eþa lestir mann at limum, þet al krefia ok ai hemna, [ok] lagryþia til sum til annara gieldeta. Þa en oqweþins-witr waitir manni sar eþa lasti, þa fallin e tweir lutir af bot, en þriþiung bytir hinn, sum soyþin a, firi-utan hundbit, þa bytir tanna-spur hwer at tweim oyrum til fiugura.

18 Kap. *Ber maþr kunu.*

Ber maþr kunu, so et barn spillis o-burit, ok hafr þau qwikt i qwiþi werit, þa bytir halfu wereldi. Þa en han kennir þet manni, en hann dular, þa bindi han hann wiþr miþ tweim witnum þaim, sum han sik skirskutaþi firir a þriþia dygri, et han berþ wari, eþa þaim, sum wiþr waru, ok þau bol-fastum, ok tweim qwinna witnum, et barn wari siþan datt burit sen han war berþ,ok witi þet sielf miþ siex þiauþa aiþi, et þet qwikt wari. § 1. Kuna skal barns at gieta at mungati hweriu, leggi i ketta ok hafi ner sir, eþa hafi barn i knium eþa leggi i seng ok liggi sielf ner. So skal hweriun kuna um þria wintra barni getslu waita. Þa en neqwar mandr werþr miþ waþa i þairi getslu barni at bana, þa bytir hann wereldi fullu. Þa en kuna leggir barn a gulf niþr eþa i seti warþa-laust, eþa leggir i seng, ok warþar-laust,Schlyt,. A. *warþr laust.* þa ir barn o-byt, hwat sum heldst kann at kuma. Þa en kuna gangr þar miþ barni i seng, sum drukknir menn liggia firir, ok kufnar barn i þrangi eþa miþ kleþum, þa ir þau barn obyt, þau et han liggi sielf ner.

19 Kap. *Af sarum.*B. *sara-farum,*

Gierir maþr manni sar, att eþa flairin, mundar diaupt, þa byti mund hwern at half-mark til atta marka, beþi a diauplaik ok a langlaik, ok halfu minna, en ai ir mundar diaupt, ok þau þarf lekis-skiep wiþr. § 1. Þann maþr, sum firi sarum werþr, þa hafi witni af tweim raþ-mannum i sama hunderi ok ains lands-domera af sama siettungi, ok sweri sielfr miþ siex mannum, miþ þaira witnum, utan þaira aiþ, en bot ir mairi, þan þriar markr; þa en þriar markr iru eþa þrim minna, þa ier þriggia manna aiþr. Þa en hann flairi sar hafr, þa sweri hann hwat hann will a ann eþa flairin, ok þau til sama bota. § 2. All hulseri iru byt at mark silfs. § 3. Sargar maþr mann miþ knifi, þa bytir twar markr silfs. § 4. Kastar maþr at manni miþ staini eþa andru neqwaru ok far sar af, þa bytir þriar markr. § 5. Werþr maþr berþr miþ luka-haggum, so at synir slegir iru, þa bytir half-mark hwern sleg til fiugura, ok þau miþ sama witnum sum til sara. § 6. Ier mandr sargaþr ginum nasB. *nasar.* eþa wer, þa bytir tweim markum penninga ok þau litwan, en atr ir groit; ier ypit, so et ai kann hailna, þa iru fullar mestu bytr. En oyra halfu minna. Ma er eþa litwan sia yfir þwera gatu, sum ai hyl hattr eþa hufa millan barts eþa brunar, þa bytir half-mark silfs; þa en sia ma yfir þwert mot, þa ir mark silfs ok þau sara bytr. § 7. Swarþ-sprang bytir at mark penninga. Skin hiernskal, þa bytir twar markr penninga. En ir hiernskal swigin eþa rimnin, þa ir mark silfs. Sis a himin eþa hinna, þa ir byt at tweim markum silfs. § 8. Bain hwert, sum i skalu skieldr, ir byt at mark penninga, til fygura baina. § 9. Hwaifi-bain hwert, sum bier elna langan þraþ yfir fem elna hauga ri, ir byt at tweim markum penninga hwert, til fiugura baina. § 10. Fingr hwert ir byt at IIII (fiaurum) markum penninga, en þet af ir,þumlingr at tweim markum silfs. Þa en fingr ir liþ-starkt, so at engin ir fengr at, þa ir byt so, sum af sei. § 11. Þa en mandr ir at anni hendi lestr, ok ma þau halda a swerþi eþa sikli, ok windr ai wapni uppi-wegit, þa ir byt at II (tweim) markum silfs.B. tillägger: *þa en mader ier lester at gangfempni ella runnfempni, þa ier byt at tweim markum silfs.* § 12. Þa en sundr ier þan ,hels eþa nakka, þa ir byt at II (tweim) markum silfs. § 13. TaA. *þa,* B. *tia hwariun.* ir ok byt at II (tweim) markum penninga, en han af ir. § 14. Þa en af ir hand eþa fotr eþa auga uti, þa ir byt at siex markum silfs hwert þaira. § 15. Þa en mandr laikr at manni ok haggr af beþar hendr eþa beþa fytr, eþa beþin augun ut-stingr, ok lifr mandr enn siþan, þa byti tolf markr silfs hwert þaira. § 16. Þa en nasar iru skurnar af manni, so et hann ma ai weria sikli eþa snori, þa bytir ok at tolf markum silfs. § 17. Þa en tunga werþr dragin ut af hafþi ok af-skurin, so et ai ma mals wiþr at niauta, þa ir ok byt at tolf markum silfs. § 18. Þa en mandr werþr lestr at skapum, so et hann ma ai barns faþir wera, þa ir byt at siex markum silfs wigniauri hwar; þa en beþir iru lestir, þa ir byt at tolf markum silfs; þa en [allt]Enligt B. ir af miþ skapti, so et mandr ma ai hugunda niauta, utan sitiandi sum kuna, þa ir byt at XVIII (attan l. atrtan?) markum silfs. § 19. B. *Telgia i hendi ella foti bytis at tweim markum penninga, en sunder ier. Rif hwart bytis at tweim markum penninga, en sunder ier slagit; þa en lima lastir fylgia, þa bytir twar marker silfs. Slegir so mangir, sum synlikir warda, bytis hwar at half-mark penninga. Hafer mader* m. m.Rif hwert bytir at II (tweim) markum til fiugura rifia. § 20. Tielgia i hendi eþa foti ir byt at mark penninga; þa en maira bain ir sundr, þa ir byt at mark silfs, so fots sum handar, en lasta-laust ir atr hailt; þa en lima-lastir fylgia, þa bytir II (twar) markr silfs. § 21. Hafr mandr syna slegi a hendi, ok segr hana o-nyta wara, þa witi miþ samu witnum sum til sara; þa en ai iru synir slegir, þa hafi þann witorþ, sum wers. § 22. Þet ir handa-lestr minstr, en ai ma þula warmt eþa kalt, so sum fyrr, þet ir byt at mark penninga, ok witi sielfr miþ ain-syri. §

23. Ier lyþi lustit manni yr hafþi miþ synum slegum, et hann hwatki hoyrir hund i bandi eþa hana a wagla, eþa mann, en hann a durum kallar, þa ir byt at XII (tolf) markum silfs, ok witi sielfr miþ siex manna aiþi ok miþ samu witnum sum til sara. Þa en mandr werþr ainu oyra at lyþi lestr, so et hann ekki hoyrir miþ þi, en hann haldr firi andru, þa ir byt at VI (siex) markum silfs. § 24. Þa en oyra werpr manni af-haggwit, þa ir byt at mark silfs; en werþr oyra lyt, þa bytir B. *mark silfs. Leggbain ella armlegger bytis at twaim markum silfs, en sunder ier slagit. Slar þu* m. m.at tweim markum penninga. § 25. Slar þu manni tendr yrhafþi, þa bytir þu B. *fremstu tender, twa uppi ok twa nidri, at mark silfs, ok sidan hwaru (*l. *hwarn?) af tweim markum penninga med bitum ok allu. Taker þu mann i har* m. m.so hwern, sum hann dyr ir: yfru fremstu twa bytir at tweim markum penninga hwarn, en þa twa, sum þar sitia nest, at mark penninga hwarn, en siþan hwern at mark penninga, miþ bitum ok allu; en niþru tendr alla halfuSchlyt., A. *halfru.* legra ut ok ut. § 26. Takr þu manni i har miþ anni hendi, byt twa oyra; takr þu miþ baþum, byt half-mark. § 27. Nykkir þu manni, byt twa oyra; skiautr þu manni, byt twa oyra. § 28. Slar þu manni mungat i augun, þa byt þunka atta ertaugar. § 29. Sparkar þu mann, byt twa oyra. § 30. Slar þu mann miþ nefa, byt twa oyra; gangr þu wiþr ainum, þa hafi hann witorþ til fyguraB. *fiaugura.* slega; gangr þu ai wiþr, þa haf þu witorþ, sum wers. § 31. Slar þu mann miþ stangu, byt half-mark hwert hagg, til tyggia marka. Frammar bytir ai maþr fe sinu firi luka-hagg, utan lastir fylgin: þet iru lag Guta. § 32. Skiegg manns bytir so sum annur hardrag. Loyski þet, sum fingr ma a-setia, bytis atta ertaugar; þa en tu ma a-setia, þa bytis half-mark; þa en þumling latr til at þriþia, þa ir byt at mark penninga. Þa en loyski ir so mikit, et lofa ma a-leggia, þa iru twar markr penninga; þa en hwert har ir af, þa bytir at mark silfs. En frammar bytir ai, þau et hwert har sei af-dragit. Þa en torfa ier manni af hafþi haggwin, þa ir byt at mark silfs. § 33. Skainir þu kleþi manns, þa byt yfirkleþi at oyri, kurtil at tweim oyrum, likwara at atta ertaugum, ok gier allt hailt kleþi manns ok iem-gutt sum þet fyrr war. Likwara kallar serk ok skyrtu, brokB. *ok broker.* ok hatt manns, þaun iru all iem-dyr, hwert þaira sum skaint werþr. Þa en a harund kumbr ok werþr sar, þa bytir þu beþi sar ok kleþi. § 34. Sari skal maþr warþa ypnu til iem-langa ok aina nat. § 35. Werþr maþr berþr miþ luka-haggum ok liggr i seng samu, so et hann gangr ai uppi millan, ok far þau forskiel, þa hafi fiugura bolfasta manna witni ok þriggia domera af sama siettungi ok þar til so marga, et tolf sein. Þa en hann ai far forskiel, þa hafi hans arfi witorþ miþ samu witnum. En gangr hann uppi millan, þa hafi witorþ, sum wers. § 36. Gierir maþr manni wegþwera, takr riþandi mann i baitsl eþa gangandi mann i axlar, ok wendir um af gatu senni, þa bytir þunka VIII (atta) ertaugar; en gierir hann manni wald ok latr lengr fylgia, þa bytir þriar markr hanum firi wald ok aþrar þriar moga. § 37. Bers þrel manns wiþr mann frelsan, þa hafi e hann hagg tu gin ainu, þa ir þaira millan iemt; þa en þrel far flairi, þan tu gin ainu, þa ir bytr slegr hwer at tweim oyrum, til fygura; þa en hinn frelsi far flairi hagg, þan att gintweim, þa ir hanum byt at half-mark hwert, til fygura; þa en þrel far nykk eþa ryst eþa rind, þa ir e hanum byt halfu swe-werþari, þan frelsum; þa en i sara-far kumbr, þa bytir iemdyrt sum frelsum, til þriggia marka, ok ai frammar. Þunka bytir engin þreli, ok engum bytir ok þrel þunka. § 38. Þar sum gangs i garþi, þa liautin niþiar hafuþ-lut sinnSchlyt., A. *sum.* a fiarþa mann; en fiarrar ier, þa taki attunda lut siþan gield iru guldin.B. *guldin, ok qwinna lutir iru ut-rettadir.* En qwindi taki slikt yr garþi, sum han i hafþi, en þet skrifat ier i fyrsta ari; ier þet ai skrifat, þa hafi garþinRättare vore *garþrin.* witorþ.

20 Kap. *Af allum lutum.*

En oformagar iru ungir eptir faþur dauþan, ok iru synir magandi menn, þa ma ai hinn eldsti skilias wiþr hinn yngsta, þau et noyþas taki, fyrr þan hann ir magandi; noytin af allu oskiptu, þar til et hann ir femtan ara gamal. Siþan taki hann wiþr skiautumSchlyt., A. *skiauþu,* B. *skiauti.* ok skalum, ok laitar firi sir hwer, en þair ai wilia lengr saman wera. Þa en so takr noyþas, et iorþ werþr til fyþur selia, fyrr þan allir sein magandi, þa al festa aldra iemt, ok ai at fastu selia, so eldsta sum yngsta, utan þy at ains, etB. *et,* A. *ai et.* neqwar taki ungan oformaga til sina, hwat sum hann heldr ier qwindis-maþr eþa kerldis, ok giefi hanum fyþu þar til, et hann ir magandi; þa haldr hann inni sinum luta, þau et andrir werþin iorþ til fyþur selia. § 1. Giptir faþir sun senn, ok doyr sunin ok laifir dytrir eptir sik, þa skulu þaar sitia i karls skauti ok biþa luta senna. Þa en karlin doyr, ok gangs eptir, þa skiptin

arfi at hafþa-tali dytrir ok suna-dytrir. Þa en synir karls iru flairin, þa liautin suna-dytrir eptir faþur senn. Samulund liauts ok eptir faþur-moþur, en han lifr lengr en sun. § 2. Hafr erfilytia aign lutna, þa liautr hwert siþan eptir annat, i hweria qwisl sum þet kumbr, hwart sum heldr sei linda gyrt eþa gyrþlu, e miþan bloþs ir til; þa en gangs bloþ allt, ok ir kumit undir twa linda gyrta, ok okumit undir þriþia, þa liautr atr i garþ sama, sum yr war kumit; þa en kumit ir undir þriþia, ok iru allir þrir eptir sik, þa steþs þar qwerrt i garþi, sum i ier kumit, þau et gangis. § 3. Hafr erfilytia lutu lutna, ok gangs eptir hana, þa liauti þann, sum bloþs ier nestr; þa en baþi iru iemner, kerldi ok qwindi, þa liauti þau kerldi ok ai qwindi. § 4. Þar sum gangs i garþi, þa liauti dotir eptir faþur senn myþrni ok faþur-myþrni. Þa en faþur-systrir iru giptar eþa ogiptar, þa takin þar sett faþur-myþrni; þa en nekrar iru ogiptar, þa takin attunda penning af feþrni sinu, þegar gield iru guldin. § 5.Gangs eptir mann, ok limnar enkia i garþi, þa hafi til uppheldis i garþi til atmelis laup rygarB. *rugar.* ok annan korns um hwern manaþ, en han ai doyr eþa giptis a-fran. En þann kustr, sum henni fylgir þar i garþ, þa taki slikan yr garþi, sum haan i qwam. § 6. Werþr kuna gipt i flairi garþa, ok far barn i flairum, þa liauti so barn sum barn myþrni sitt, beþi aign ok oyra, ok bryþr takin upp firir samsystrir sinar, hwat sum þar iru giptar eþa ogiptar. § 7. Þb en kuna ir gipt af garþi miþ haim-fylgi, ok gangs eptir hana, þa liauts atr i garþ sama, sum han af giptis. Þa en gangitsA. *gangiz,* B. *gangit.* ier i þaim garþi, þa liauti nesta bloþ, hwat sum heldr ier kerldi eþa qwindi; ok þoyginA. *þaigin.* qwindi lengra, þan a fiarþa mann; iru beþi iem-ner, þa liauti þau kerldi. § 8. Þet iru ok lag, et kuna liautr hogsl ok iþ eptir bonda senn. Sitr han lengr enkia i garþi miþ synum sinum [ok] gangs eptir syni hennar, fyrr þan atta ar iru ut-gangin, þa taki mark penninga um hwert ar miþan synir lifþu. En giptis han fran Barnum sinum lifandum, þa hafi hogsl ok iþ ok ai maira. § 9. Enkia þaun, sum barnalaus ir, þa hafi herbergi, en han will, i sama garþi, sum han gipt ier i; þa en han ai will, þa hafi half-mark penninga um hwert ar [til] siextan ara, ok taki upp eptir þi sum ar liþa. § 10. En um qwinna lutu, þa liautr dotir eþa dotur-barn; þa en ai iru þaun til, þa liautr systir eþa systur-barn; þa en ekki ier þaira til, þa liautr faþur-systir eþa faþur-systur-barn; þa en ekki ier þaira til, þa liauti nesta bloþ a fiarþa mann, ok ai frammar. Ier ai þet til, þa standr qwerrt i garþi miþ niþium. Ier kerldi gangit sik, ok ier i qwinna lutuB. *lutu,* A. *luta,* jf. 20: 13. kumit, hwat sum heldr ier af bryþr eþa systr, ok iru beþin bloþs iem-ner, þa liautin beþin. § 11. Brinna inni tweir feþgar, beþir i ainu husi, drunkna beþir a ainu skipi, eþa falla beþir i ainu wigi, þa ier systir iem-ner sum dotir. § 12. Warþa synir flairin eptir mann, ok aukas af allum, kann gangas eptir neqwara, þa warin allir iem-ner at lutum til fiarþa. § 13. Hwer sum sel sitt feþrni ok af-hendis allu þi, sum innan staurs ier, wari skildr wiþr lutu miþ niþium eþa bryþrum, ok wari i ogutniska manna wereldi, en synir hans warin i lutum ok i lagum miþ niþium, en þair fa atr þriggia marka laigi. § 14. Engin þysun far sik gyt til luta, utan þi at ains, et hann hafi aþal-gutniskt beþi faþur ok moþur, ok witri þegar miþ skriB. *skrifan.* i etar-manna skra, þar til et þriar iru eptir sik allar Gutniskar, þa liautr sun Schlyt., A. *þairi þriggiu lutu;* men kanske borde man läsa *þaira þriggia lutu?*þann þriþia lut miþ niþium. Far Gutniskr maþr þy-þarn wiþr Gutniska kunu, ok gangs eptir hann, ok loyfir eptir sik þy-barn, syni ok dytrir, þa skiptin þaun feþrnis-oyrum at hafþa-tali miþ aþal-dytrum,en þar iru til; iru ai þar til, þa skiptin þaun sina milli at hafþa-tali feþrnis-oyrum. En far Gutniskr maþr þy-syni wiþr Ogutniska kunu, þa fyþi hann þaim, þar til et þair iru magandi. Wilia þair ai lengr miþ feþr wera, þa giefi þriar markr penninga hwerium þaira ok fulk-wapn ok senga-kleþi, falduB. *falling.* ok legwitu ok wengi ok femtan elnar kleþis til gangkleþa. Þa en hann hafr þy-dytrir, þa fyþi ok þaim, þar til et þar iru XVIII (attan l. atrtan?) ara gamlar; hafi sielfs-wald um gipta þaim, en neqwar baiþis. En werþa þar ai giptar, ok wilia þar ai lengr miþ feþr wera, sen XVIII (attan l. atrtan?) ar iru ut-gangin, þa giefi mark silfs hweri þaira, ok seng ok gang-kleþi ok ko, eptir emnum sinum. Þy-barna ret skal ut-giefa allan miþ kirkiu-manna skielum. Far Gutniskr maþr þy-dotur wiþr Ogutniska kunu, ok falls neqwar wiþr þa þy-dotur, þa hogsli hana miþ IIII (fiaurum) markum, hwat hann heldr ier Gutniskr eþa Ogutniskr. En werþr maþr inni-takin miþ þissi þy-dotur, þa loysi undan hand eþa fot miþ III (þrim) markum silfs. Far Gutnisk kuna þy-dotur wiþr Ogutniskan mann, þa hafi sama ret, sum B. *fyrra war segder.*nussi war segt. § 15. B. har här nytt kapitel med rubr. *Af inntekt.*Þa en mandr werþr inni-takin miþ Gutniskri kunu ainloyptri, þa ma hann i stukk setia ok hepta um þriar netr, ok senda buþ frendum; loysin undan hand eþa fot miþ siex markum silfs, eþa lati af-hagga, en hann windr ai undan loyst. Þa en hann werþr ai inni-takin miþ, utan werþr barn hanum til handa burit, ok kennir kuna manni barn, en hann qweþr nai wiþr, þa taki

hann miþ sir twa bolfasta menn af þairi sokn, sum þa war kunan i, þan barn war aflat, ok sweri so miþ siex manna aiþi, et þair aldri hoyrþin af þy mali orþ eþa ymil, fyrr þan barn wari fyt; þa fylgir hanum witorþ, en hann far þa twa bolfasta menn. Faldr hann, ok far ai witorþ, þa hafi han witorþ miþ siex mannum, allum sir iem-burnum, ok sweri þet, et hann sei faþir at barni. En hann taki wiþr barni siþan ok wiþr myþr, en hann will; þa en [hann] ai will eþa ai ma, þa giefi henni fullt hogsl, en han Gutnisk ir. Werþr Gutniskr maþr inni-takin miþ Ogutniskri kunu, þa far han þriar markr af hanum, ok þoygi ellar, utan hann sei inni-takin, þar sum hennar seng ir ok hennar haim. Werþr Ogutniskr maþr inni-takin miþ Gutniskri kunu, þa byti sum Aþal-gutniskr. Þa en hann werþr ai inni-takin, ok far þau barn miþ henni, þa giefi henni hogsl atta markr, ok fyþi sielfr barn sett. En kennir kuna barn hanum, ok hann qweþr nai wiþr, þa weri sik miþ samu witnum sum Gutniskr; en barn fyþin þair, sum hogsl aigu upptaka, faþir eþa broþir en B. *han ogipter,* A. *han ogipt.*hann ogiptr ier. FarOgutniskr maþr barn wiþr Ogutniska kunu, þa giefi ok henni hogsl III (þriar) markr, ok fyþi faþir barn sett; þa en hann werþr inni-takin miþ, þa giefi ok þriar markr, þau et ai sei barn.

21 Kap. B. *Af hori.* *Gierir mandr hor.*

Gierir mandr hor, þa byti III (þriar) markr þingi ok siex markr mals-aiganda. Þa en mandr gierir yfir-hor, lerþr eþa olerþr, þa byti XII (tolf) markr landi ok aþrar tolf mals-aiganda. Gierir giptr maþr hor wiþr ogipta kunu, þa skal hann hana hogsla. Gierir laggipt kuna hor wiþr ogiptan mann, þa skal hann hana ai hogsla. Werþr maþr inni-takin miþ annars manns kunu, lerþr eþa olerþr, þa liggi hanum wiþr fiauratigi markr eþa lif hans, ok raþi þaun mals-aigandi, hwat hann heldr will fe eþa lif hans. § 1. Lukkar mandr dotur manns eþa neqwan hans warnaþ til festur, utan faþurs raþ eþa frenda, þa byti XL (fiauratigi) markr mals-aiganda; þar hafi land tolf markr af. § 2. Takr mandr kuna eþa moy rani eþa waldi, utan faþurs raþ eþa frenda, þa raþin þair, sum hennar mal rykta, halsi eþa wereldi hans, en kuna ir Gutnisk; þar hafi land tolf markr af. Þa en kuna ir O-gutnisk, þa raþin þair, sum hennar mal rykta, halsi hans eþa X (tiu) markum silfs; þar hafi land XII (tolf) markr af.

22 Kap. Denna rubr. är tillskrifven af en yngre hand, B. *Warder kuna skiemd a wegum.*[*Af qwinna skamm*].

Werþr kuna skiemmd i skogi ok til symnis noyþ, eþa annan staþ, þa laiþi mann miþ opi,B. *ropi.* en han ai will skamm þula, ok fari þengat eptir sum hann far firir. Þa en neqwar hoyrir op hennar, þa ma þann biera henni full skiel ok all, so sum hann wiþr wari ok augum a sagi. Þa en engin hoyrir op hennar, þa skirskuti han sik þegar um fyrsta dygr, þar sum han til byar kumbr, ok segi namn manns; þaira niautr han ok skiela at, en þaun duga wilia. Þa en han lengr swelir ok kerir ai, þa ir þigia best yfir; þann far þa witorþ, sum wers. Þa en mandr werþr at sliku sandr, ok fylgia skiel kunu, þa bytir hann Gutniskri kunu XII (tolf) markr silfs, en Ogutniskri kunu fem markr silfs, ok ofrelsi VI (siex) oyra penninga. Werþr firi laggipt kuna, Gutnisk eþa Ogutnisk, þa hafr hann firi-gart lifi sinu, eþa loysi sik miþ so miklu wereldi sum kuna ir dyr. Þa en kuna kennir ai mann, ok skirskutar þau sik um fyrsta dygr siþan hanSchlyt. *hann* (i A. tvifvelaktigt). tilbyar kumbr, ok lats siþan hafa kennt mann, siþan lengra ir fran-gangit, þa vers hann miþ XII manna aiþi.B. *aiþi fyri þairi, sum ai ier hafandi, þa en* m. m. Þa en han ier hafandi ok B. *bier a þann sama tima.*biers a þaim tima, sum han skamm sina skirskutaþi, þa aigi han witorþ miþ tolf manna aiþi ok witnum þaim, sum han sik skirskutaþi firir. Þa en þrel manns gierir slikt wiþr Gutniska kunu, þa windr ai drotin miþ wereldi wert hann, utan þi at ains, et hann heldr wili hafa wereldi þan lif hans.

23 Kap. *Um qwinna gripi.*

En um qwinna gripi iru lag þaun. Slar þu tupp eþa hwif af kunur hafþi, so et ai ier miþ waþa gart, ok beras hafuþ hennar halft, þa byt mark penninga; þa en beras allt, þa byt II (twar) markr; hafi han witorþB., A. *witorþr,* Schlyt. föreslår: *witorþ þar.* miþ witnum þaim, sum a sagu, hwat sum heldr beraþis allt eþa halft. En ofrels kuna far slega-bytr, ok ai maira. § 1. Slitr þu nast eþa nestla kunur, þa byt atta ertaugar; slitr þu beþi, byt half-mark; þa en hann faldr niþr a iorþ, þa byt mark. § 2. Slitr þu snoþir kunur, þa byt half-mark hweria, til mestu bota, ok fa henni allt atr; witi sielf ner allt ir. §. 3. Skiautr þu kunu, so et henni stinqwa kleþi yr lagi þy, sum þaun fyrr waru, þa byt

atta ertaugar. Stinqwa þaun a legg miþian, byt half-mark. Stinqwa þaun so, et sia ma kniborþ, þa byt mark penninga. Stinqwa þaun so haut, et beþi ma sia lend ok lyndir, þa byt II (twar) markr. § 4. Takr þu kunu um baugliþ, byt half-mark, en han kera will. Takr þu um alnbuga, byt atta ertaugar. Takr þu um axlar hafuþ, byt fem ertaugar. Takr þu um briaust, byt oyri. Takr þu um ankul, byt half-mark. Takr þu milli knis ok kalfa, byt atta ertaugar. Takr þu ufan kni, byt V (fem) ertaugar. Takr þu enn handar mair, þa ir þet gripr hinn o-haiþ-werþi, ok haitr fola-gripr, þar liggia engar fe-bytr wiþr; flestar þula,B. *unnar* (för: *unna ?*). siþan þar til kumbr. § 5. Þa en firi werþr O-gutnisk kuna, þa bytir þu henni halfu minna gripi alla, þan Gutniskri kunu, en firi ir kuna frels ok friþ-wet.

24 Kap. *Af bryllaupum.*

Um wagnikla-ferþir, þa skulu ai flairin aka, þan tweir, a hweriumB. *hwariom,* A. *hwarum.* wagni; en maga-raiþ ir af-takin. Þar singis bruþ-messa, sum ungi maþr ier ok bryllaup skal drikkas. Sendi ungimaþr þria menn gin bruþ senni, ok bryttuga biþi þar, sum bruþ-messa sings ok bryllaup drikks. En bryllaup skal drikkas um twa daga miþ allu fulki, ok giefar giefi hwer sum will, eptir wilia sinum. En fyrningar iru af-taknar til bryllaupa hafa. A þriþia dagi, þa hafin sielfs-wald um at biauþa atr drotsietum ok gierþa-mannum ok nestu frendum. Minni skulu skienkias so marg, sum husbondi will, firi Mariu-minni; en eptir Mariu-minni, þa hafi hwer maþr haim-luf, ok ol bieris ai lengr inn: hwer sum þitta briautr, þa byti XII (tolf) markr landi. En hwer sum o-buþin kumbr til bryllaups eþa waitslur-ols, þa gieldi III (þria) oyra. § 1. Erfis-gierþir iru allar af-taknar; utan hwer sum will, þa giefi kleþi ok skyþi innan-sokna-fulki eptir þann, sum framm ier liþin. § 2. Skarlaþ ok bladragning sliti þet hwer sum til ier, ok engin maira til-auki, sen þet ier slitit, hwatki fornt eþa nyt. § 3. Raiþkleþi ok raiþwengi skierins ai smeri, þan i fiarþ-unga. § 4. Þitta ir ok B., A. *sempsik.*sempt sik um Gutniskar kunur, et hwer broþir gieri raþ firir systr senni til giptur; will hann ai, þa giefi henni attunda lut af aigu senni til uppheldis, miþ skynian nestu frenda ok sokna-manna, so et han hwergi oraþlika firi-gieri sinum kust. § 5. En um O-gutniskt fulk, þa liautin twar systrir gin ainum bryþr. Þa en falla kann syskana millan eþa syskana-barna, þa skiptin so þi sum feþrni eþa myþrni; þa en fiarrar gangr, þa liauti þann, sum bloþi ier nestr.

25 Kap. *Af skoga-brigslum.*B. *skoga-bregdan.*

Brigþas tweir menn um skog, þa al mandr hafa tu witni, liks-witni ok ortar-witni: laþigs wiþ garran, eþa troþr klufit ok a stumbla legt, eþa klappat qwisti ok saman-burit ok þar latit þorkas til hafallar; þet ir ortar-witni fullt. Witorþ hafi þann, sum likswitni hafr driaugari, et ort [ier] um-kring. Ann af þaim, sum mest a, skal fyrsti til aiþs at ganga; will hann ai miþ aiþi witna, þa dugin hans witni hwargum. § 1. En um aþal-iorþ skal ok hafa tu witni, niþia witni ok ortar-witni, um þria wintr. Ortar-witni bierin þair, sum aign aigu a-fasta. Brigþir þann, sum kring-um a, þa witnin þair, sum nest aigu utan-um. Niþia-witni bier ai nerari, þan fiarþi fran-kumin. § 2. Þa en þaun mytas, aþal-iorþ A. utelemnar orden: *ok — lutu (luti),* hvilka tillagts af en yngre hand.ok skogr ok myr, þa takin aþal-iorþ twa lutu,Jf. 20: 13; B. *luti.* ok skogr ok myr þriþiung. Skogr ok myr, þa takr halft hwat af dauf-iorþu, þar sum þaun mytas millan stumbla ok star-þufur; ok hwatki ma þaira miþ andru witna, ai skogr miþ myri ok ai myr miþ skogi. § 3. Lufi engin maþrandrum manni hagga i o-skiptum skogi eþa ag sla i o-skiptri myri, utan hann sei sakr at þrim markum wiþr mals-aiganda ok aþrum þrim wiþr moga. Dirfis engin maþr yrkia i annars manns skogi eþa myri, utan þet sei tykt miþ skielum, sum hann miþ far, ann-bol eþa faru-skiaut. En segr hann, et hinn o-skiellika hafi takit, þa witni þet miþ a-syn. § 4. Hwer sum skaþa far um skog eþa aþrar aigur, ok will hann neqwarum mistroa um neqwat, þa syni engin andrum rannsakB. *rannsaka.* ok a-syn utan sak. § 5. Hwer sum merkium spillir utan staurs eþa innan, þa wari sakr at þrim markum wiþr mals-aiganda ok aþrum þrim wiþr moga. Dirfis ok engin maþr gierþa af o-skiptri aign, utan hann sei sakr at þrim markum wiþr mals-aiganda ok enn aþrum III (þrim) wiþr moga. § 6. Garþi a warþa hwer, þar sum hann giert hafr; þann tagarþi, sum ta-fast a, en þann, sum ai a ta-fast, þa warþar þann miþal-garþi. Þar bytir hwer spiell, sum hann garþ a firir. Þa en flairi hafa garþ auman, þa gialdin allir spiell, sum ai hafa garþ laggiertan. Engin far haildir firi spiell sin, utan hann hafi

sielfr laggiertan garþ. Ai ma wisa spiellum a annars garþ auman, utan hann sielfr hafi goþan.

26 Kap. *Af half-gierþi.*

Baiþis maþr half-gierþi af manni, þa al til-segia hanum miþ granna witnum eþa kirkiu-manna, ok skilin sokna-menn til lutar i samu siau natum; liauti siþan sielfr miþ granna witnum, en hinn ai will wiþr wara; ok gierþ þar, sum þu liautr, en hinn hafi siþan atmelis-frest fran luta-dagi. Þa en siþan kuma soyþir i, þa tak i hus ok lat ai ut fyrr, þan hann spiell bytir ok half-mark framm-setr til garþs; hafi giert i halfum manaþi, ok taki atr weþ sin. Þa en hann ai gierþir i halfum manaþi, þa tappi sinni half-mark, ok þu tak atr til annarir half-mark, þar til et giert ier; warþi e spiellum miþan ogiert ir, firi þi et garþr ir granna setr. § 1. Hwer sum takr soyþ i hus, þa andwerþi soyþi til þess, et hann til-segr hinum miþ granna witnum, sum soyþin a; will hann ai siþan soyþ senn ut-loysa, þa hafi sielfr skaþa, en soyþr ir werriB. *forwarder.* eþa daudr miþ allu. Þa en allum ier laglika til-segt, þa andwerþi þann, sum garþ a auman. § 2. Þa en mandr a osoyþ, ok laupr i at laggiertum garþi, þa al manni til-segia miþ granna witnum, ok biþia soyþ senn hepta; þa en hann siþan gierir skaþa, þa al taka soyþ i hus, ok hann byti spiell, sum soyþin a. § 3. Briautr uxi band-hailan garþ, þau et hann ai sei laggiertr, þa bytir þu spiell; þa en hann laupr yfir, þa bytir ai, en ai ok garþr laggiertr ier. § 4. Þa ir uxi et lagum heptr,en horn-band ir a eptra foti ok so um horn. § 5. Engin garþr ir laggiertr, utan hann sei miþ tweim bandum bundin ok half-þriþi elna haur til yfrsta banda, ok þau firi þaim soyþum, sum yfir laupa, ok ai firi swinum eþa firir þaim soyþum, sum undir skriþa. § 6. Gasa eþa grisa gieti hwer sielfr, en garþr ir lag-giertr firir. § 7. Haggr maþr innan gierþa oloyfins ok akr til; þa wari sakr at þrim markum wiþr aiganda ok aþrum þrim moga. En bier hann yr haim til sina, þa wari sakr at atta ertaugum, ok e hailt atr. Brestr axul a gatu eþa annat raiþi, þa haggi sak-laust i annars aign, en hann ai sielfr a so ner, et hann sia ma oyk-wagnB. *oyk ok wagn.* eþa russ ok kerru. § 8. Rifr þu garþ manns upp, so et þu briautr yfrsta banda, þa byt half-mark; en rifr þu annat staurgulf, byt VIIIA. har VIIII genom felskrifning; ty afskrifvaren har först skrifvit blott halfva bötesumman iiij och sedan genom ett tillagdt V velat fördubbla henne, men glömt att utstryka ett i. (atta) ertaugar, rifr þu þriþia, byt IIIIKanske rättare XIIII (*fiurtan*), Schlyt. (fiaurar) ertaugar. Rifr þu so bratt sum liþsmeli sei, þa byt twar markr ok ai frammar, ok gierþ atr garþ hans iem-goþan ok iemlangan sum hann fyrr war, ok warþa skaþa e men ypit ier. § 9. Takr þu wiþ manns eþa garþs-wirki eþa timbr i skogi, byt VI (siex) oyra. Þa en hinn hafr til gatur fyrt, þa iru þriar markr, en hann ekki laifir sett atr; ok fai hanum allt sett aigit atr iem-gutt ok iem-mikit, en þu werþr sandr at; witiB. *wit.* sielfr miþ aiþi, ner allt ir.

27 Kap. *Af sauþi.*

Sauþi warþar hwer, sum hann i garþi hafr, utan þi at ains, et hiaul liggi a eþa felli-dur, þa warþar þann, sum fran ypnu gangr. Grafr þu sauþ i engium eþa aign þenni, þa gier gang ok gatu iem goþa fran sum til, ellar warþar þu soyþi manns, en hann waþa liautr.

28 Kap. *Af aigna-kaupi.*

Aign ma engin selia, utan þrang rekin til, þa segiB. *seg.* til skyldasta miþ sokna-mannum ok etar-mannum, ok þair skynin hwat til-þrengr. En hwer sum giefr penninga a aign utan þissa skynian, þa hafi firi-giefit penningum sinum, ok byti tolf markr landi ok aþrar XII (tolf) skyldum mannum þaim, sum rypta. En aign ir aldri lagkaupt, utan miþ þings-manna skynian, ok afraþr frammi standi um atmeli. § 1. Miþ samu witnum skal ok festa sum kaupa. § 2. Skipta menn aignum, þa lysin a þingi skipti sinu, so et beþir sein wiþr; þa en neqwar mistror þaim, þa rannsaki i sama ari. § 3. Þa en ai winna skyldir mennkaupt aign af þaim, sum selia þarf, þa kaupin qwislar-menn eþa etar-menn miþ samu skyn, sum settB. *segt.* ir. En aign kaupis aldri utan etar. § 4. Þa en þair menn hafa aign, sum ai iru i et, Gutniskir eþa Ogutniskir, ok þorfu selia, þa selin þaim, sum liauta aigu, en þair efla; efla ai þair, þa kaupin hunderismenn i sama hunderi, sum aign liggr i: hwer sum þitta briautr, byti XII (tolf) markr landi. § 5.

Þa en fierrar maþr kaupir, þan nesti, þa skal afraþ framm-setia a hunderis-þingi þi, sum aign liggr i, ok hinum laglika til-segia, sum utan þings ier, fyrr en afraþ fram-seti firi hans sokna-mannum, sum afraþ a taka. Sel maþr aign sina, þa takin afraþ beþi qwindi ok kerldi, sum B. *liauta aga, ok* m. m.þet liautas a, ok ai þair, sum noyta miþ hanum. En aign kaupin þau niþiar eþa qwislar-menn; wilia ai þair, þa iru qwindis-menn nerari, þan utan-menn. En sel maþr aign sina ok kaupir andra miþ sama werþi til maks sir, þar gangr ai afraþr af. Iorþ ir ok aldri afraþa-laus, utan þi [at] ains, et allir lyþir selin, eþa han werþi at wereldi guldin, eþa mark-laigi at haim-fylgi a mala-þingi ut-lufat, eþa at þiauf-gildi guldin. Iru bryþr flairin eþa bryþlingar, ok hafa skipt, eþa aþrir skyldir menn, ok selia ymsir aign sina, þa taki engin þaira afraþ af aþrum, utan þann, sum þaim ier nestr ok haldr sinni aign. § 6. Sitr mandr i hers handum ok gieldr firi sik iorþ eþa aign sina, þa ier niþi nestr at loysa, en hann will, ok fe firi gielda, siþan hinn haim kumbr. Sitr bonda sun i hers handum, eþa oformagi, þa ma engin hann dyrari loysa, þan at III (þrim) markum silfs, utan þi at ains, et umbuþ sei til faþurs eþa frenda; ok hafi þriþiung at a-wagst, slikt sama fe, sum hann galt, en witorþ far hann ai frammar, þan til III (þriggia) marka silfs, en þa takr a-skilia. En hinn, sum lutna hafr aign, ok ai ir oformagi, hann gieri sielfr mal firir sir, so sum hann wiþr ma kuma; þet standr, sum hann sielfr gierir. Þaun iru lag landa milli, et ut-lendingr loysi aldri dyrari mann Gutniskan, þan at III (þrim) markum silfs, utan hann hafi umbuþ faþurs eþa frenda, ok taki þriþiungs-a-vagst eptir fe sinu. Þa en broþir far miþ fe oskiptu ok kumbr i hers hendr, þa loysin bryþr hann ok miþ fe o-skiptu; þa en hann far miþ fe skiptu, þa loysi sik sielfr. Bryþr aigu broþur af hers handum loysa, e miþan o-skipt ir þaira millan. § 7. Þa en neqwat gagn biers ainum til handa, frammar þan andrum, eþa werþr fyndr auþin, þa aigu allir hafa, e miþan o-skipt ir. Þa en bryþr weria aign o-skipta, ok drepr ann þaira mann, þa warþar sinum werkum hwer; þann bytir, sum drap. § 8. Engin Gutnisks manns sun far skipt af feþr, þauSchlyt., A. *þoygi.* et hann baiþis, utan þi [at] ains, et faþir wili, eþa giptis miþ faþurs wilia. Þaen hann skipta will, þa taki upp hafuþ-lut senn af oyrum at rekning, en faþir hafi bol sett o-skipt, ok giefi syni þaim lands-laigur af ok hafuþ-lut senn, ok raþi sielfr firi sir fara hwert hann will. Þa en þair hafa bol flairin, þa fari sun a neqwat þaira, ok at rekning, en han will, so frammarla sum faþir skynis ai oraþa maþr. Þa en Ogutniskr maþr hafr syni ogipta eþa gipta, þa fain aldri skipt af feþr sinum, utan faþir skynis oraþa maþr.

29 Kap. *Af gieldum.*

Hwer sum gield gierir oraþlika, þa firi-gieri sinum lut ok ai maira; en engin gieldi gield eptir hann dauþan, frammar en hans kustr windr at.

30 Kap. *Af weþium.*

Hafr þu weþ takit af manni firi sannt gieldeti, þa stemni hanum til kirkiur eþa til þings, ok loysi atr at laga frestum; eþa wirþin soknamenn eþa þings-menn.

31 Kap. *Af þingum.*

Þitta ir ok sempt sik, et þing all skal byria halda firi miþian dag. Raþmenn skulu retta a hunderis-þingum. Hwer sum ai kumbr af þaim firi miþian dag, þa byti þria oyra þingi. Þa en engin þaira ier kumin um miþian dag, þa warin sakir at III (þrim) markum wiþr þann, sum fyrr bier mal upp, ok aþrum þrim moga. En domar dymins ai lengr, ok aiþir lyptins ai lengr, en sol setr. Hwer sum þitta briautr, byti þingi eptir þy sum þing ier haut til. Sakar engar ma siettungr sykia hoyrin, þan til III (þriggia) marka; en þriþiungr til siex marka, ok land allt til tolf marka. Iru stefnur um aignir, þa wari lagfeldr þann, sum ai kumbr at sama tima sum þing al halda.

32 Kap. *Af fear-krafi.*

Kann fear-kraf werþa manna millan, þa far engin hoygri lag af andrum, þan til siex manna, en þaim kann a-skilia. En um aigna-dailu til XVIII (attan l. atrtan?) manna, en daila ir til mark-gulls, so ok þau et maira sei. Þa en þaim skil a, þa skulu þet wirþa hunderis raþmenn utan aiþ, et daila sei til mark gulls; ok taki nu fyrstu stemnu um manaþa-frest af þairi. Þa en hann will atr-segia, þa segi atr firi halfanB., A. *half.* manaþ, framm tilþriþiu. Þa en daila ir minni en til mark gulls, þa skal taka VI (siex) manna stemnu fyrstu um halfan manaþ; þa en hann will atr-segia, þa segi atr firi siau nata frest ok flyti um siau nata frest aþra framm til þriþiu. En stefnur ma ai lengr flytia, utan beggia wilia.

33 Kap. B. *Af yxna-kaupi.Kaupir þu uxa.*

Kaupir þu uxa, þa royn hann um þria daga. Lastir fylgia hanum tweir: ann en hann ai dragr, annar en hann briautr. § 1. Kaupir þu ko, þa royn hana um þry mielk-mal. Lastir fylgia henni tweir: ann en han sparkas, so et ai ma mulka, annar en han mielk-stulin ier.

34 Kap. B. *Af hesta-kaupi.Kaupir þu hest.*

Kaupir þu hest, þa royn hann um þria daga, ok laiþ atr miþ lasti, en þu neqwan findr. Lastir fylgia hesti þrir: þann ir ann, en hann star-blindr ier, annar en hann bits, þriþi en hann frembru fotum sparkas. Þa en þu hann lengr hafr, þa takr ai sali wiþr, þaut lastir fylgin, utan hann sielfr wili.

35 Kap. *Af hesti.*

Takr þu hest manns i baitu eþa annan steþ o-loyfis hinum, sum a, ok riþr miþ eþa akr miþ, þa byt III (þriar) markr mals-aiganda ok aþrar III (þriar) moga, en þu werþr sandr at, et þu a baki wast; ok fa e hailt atr. § 1. Takr þu hest manns wiþr garþ bundnan ok laifir engin atr, þa byt ok þriar markr mals-aiganda ok aþrar þriar moga, utan þi at ains, et þu mistakit hafr ok annan qwerran laift. Þa en þu mistakit hafr, þa byt VIII (atta) ertaugar, ok kum hanum hailum atr firi þriþia dygr.

36 Kap. *Af skipa getslu.*

Um skipa getslu iru lag þaun. Kaup-skip þet, sum þretan iru rangr i ok þrir bitar, þi warþar mandr at strandu uti. § 1. En byrþing skal reka ginum stukk eþa rif, eþa ginum bul wiþr hus þet, sum þiauþ sufa i. Las al at wara, ok lykil þann, sum husfroya bieri eþa husbondi. Rekendr sein ai lengrin, þan þrir stelkir, oþ fiarþi hamar; wegi stelkr hwer twar markr, eþa rekkium þriar rangr; ok af sia, þa warþar ai. § 2. Hittir mandr myndrikkiuB. *mundrykkia.* warþa-lausa at strandu uti, þa aigi þann sir at attu, sum a hittir, um hinn ir hwergi so ner, et hann op hans hoyrir, en hann þryswar hafr ypt. § 3. Batr ir ekki yr warnaþi, aigi hwer sum will. Þa en mandr takr manns bat at staþum ok far miþ, þa bytir hann so sum hann riþi hesti manns.

37 Kap. *Af rannsakan.*

Kuma menn manni til garþs ok baiþas at rannsaki, þa ma engin rannsakaB. *rannsakan.* synia. Will hann granna sina wiþr hafa, þa al biþa þaira, en ai will manni o-skiel biauþa. Nemni sinn mann hwar inn at ganga; laus-gyrtr skal inn at ganga ok kapu-laus, siþan rannsaka skal. Þa en mandr syniar andrum rannsakan, þa iru o-hailig dur hans, ok far enga bot firir, þau et ai hittis fuli inni. Þa en inni hittis neqwat þess, sum menn iefa um, þa skal at fangum spyria; gangr hann wiþr þegar, ok segir fang sin, þa al laiþsnum fylgia ok royna fang hans; fullas hanum skiel þar, sum hann fyrsti til skiautr, þa ir hann werþr at þi mali. Þa en hann fikk af andrum, ok wissi ai, et illa war fangit, þa takr þann wiþr, sum hann a hand laiþir, en hann ir þa fran laus. Þa en hinn dular, þa þarf hann skiela wiþr þaira, sum wiþr waru; þaun skiel bita hann, en hann ai winþr miþ lagum firi-standit. § 1. Þa en mandr bier manni fula i garþ ok i hus þet, sum las ir at, ok will so mann firi-raþa, þa hafi firi-burit allu þi, sum hann bar, en siþan þa byti hann wereldi hanum so miklu, sum hinn ir dyr, sum hann a hand bar, ok III (þriar) markr þingi,

þar til et Gutniskr maþr werþr firi; þa bytir hann tolf markr landi.

38 Kap. *Af þiaufa ret.*

En um þiaufa ret, þa iru lag þaun: hwer sum stiel twa oyra eþa tweim oyrum minna, þa byti siex oyra snattan-bot. Stiel hann millan tyggia oyra ok markar silfs, þa skal hann þingfyra ok merkia ok til wereldis dyma. Stiel hann siþan en hann merktr ir, þau et minna sei, þa skal hann hengia. Stiel hann til mark silfs eþa maira, þa skal hann ok þau hengia.

39 Kap. *Af oqweþins-orþum.*

Oqweþins-orþ iru manni fiugur: þiaufr ok morþingi, rauferi ok kasna-wargr. En um kunu iru fem: þiaufr ok morþingi,hordombr ok fordeþ-skieprB. *fordenskieper* (för: *fornskapr?* jf. *fyrnska* 4 kap.). ok kasna-wargr. Þa en mandr werþr firi slikum oqweþins-orþum, þa skal fara haim til garþs hinum, sum þaunA. *þaim,* B. *þet.* hafr melt, ok stefna hanum til kirkiur miþ skielum, ok biþia orþ sin atr-taka þaun, sum osinum iru melt i striþi eþa upp-drykkiu.B. *i uff-drykkiu.* Þa en hann dyl, þa sweri miþ þrim mannum firi sokna-mannum, et hann aldri þaun orþ melti; windr hann ai aiþi uppi-haldit, þa byti hann III (þria) oyra, ok symi mann miþ þriggia manna aiþi at kirkiu. Bregþar maþr manni slik oqweþins-orþ firi sokn aldri eþa a þingi, eþa a stefnu, ok far ai sannatB. *ey sannad,* A. *asannat,* Schlyt. föreslår: *ai sannan at.* gart, þa byti hann hanum þriar markr, ok symi hann miþ siex manna aiþi a þingi. Þitta skal sykia at laga frestum, so kunu sum manni.

40 Kap. *Af sma-fileþi.*

Kumbr omerkt sma-fileþi til manns, þa hafi til kirkiur ok til ains þings; kennis þet ai atr, þa lati wirþa ok taki þinglaun af, ok skipin soknar-mennSchlyt., A. *soknar.* þi, sum yfir ier.

41 Kap. *Af swinum.*

Kuma storari swin til manns, þan sma-grisir, B. *merktir ella omerktir.*merkt eþa omerkt, þa skal hafa til tyggia þinga, ok þripia þriþiungs-þings, ok hafi ertaug um hwert þing. Kennis þet ai atr, þa wirþin sokna-menn, B. *ok taki þings-laun af, ok skiptin soknamenn þy, sum yfir ier.*ok skipin þi, sum yfir ier.

42 Kap. *Af bolambum.*

Kuma bo-lamb til manns, þa hafi til tyggia þinga ok þriþia þriþiungs-þings, ok haiti upp um þry ar, ok taki laun eptir þi, sum þriþiungr hafr fyrr wana hapt; en þet, sum þar aukas af, þa hafi þann, sum fyþir.

43 Kap. *Af fastum weþuri oklipptum.*

Kumbr fastr weþur o-klipptr til manns, þa taki ertaug firi hepta-laun;B., A. *hepta-launs.* kennis hann ai atr, þa taki so launB., A. *launs.* sum firi annur lamb.

44 Kap. *Af fastum weþuri klipptum.*

Slippr fastr weþur klipptr laus eptir Simonis-messu Jude, þa hafi firi-gangit sielfum sir, til þess tima, sum mennhafa wana hapt at laust lata; Þau skal atr biauþa hinum, sum sleppti, miþ hans sokna-manna witnum. Þa en

hann will ai atr-loysa, þa hafi þann, sum fikk, ok leggi a merki sitt miþ sielfs sins sokna-manna witnum.

45 Kap. *Af gaitum ok bukkum.*

Bukkum ok gaitum skal upp-haita um tu ar; so skal atr-loysa gait firi siex penninga a hweriu þingi ok bukk firi ertaug. § 1. Nautum ok russum skal upp-haita at tweim þingum, ok þriþia þriþungs-þingi, um þry ar. Kennis þet ai atr a fyrsta þingi, þa skal wirþa ok þau upp-haita, ok hafi twar ertaugar firi þing hwert. Þaun naut eþa russ, sum nytia ma, þa nyti miþ sokna-manna kennu, ok fari ai til Wisbyar miþ, utan riþi til þings miþ, eþa laiþi ok leggi af saþul, ok bindi so fierri, et mot-stukka magi sia, miþ allum upp-haitslu-soyþum.

46 Kap. *Af merki.*

Hwer sum amerki gierir [a]B., Schlyt. annars fileþi, utan þet sei kaupt eþa at haim-fylgi giefit, ok werþr þar sandr at, þa byti III (þriar) markr.

47 Kap. *Af akrum.*

Hafa flairi menn akra saman, ok wilia sumir liggia lata ok sumir sa, þa raþin þair, sum maira aigu, ok segin til firi Mariu-messu i fastu, hwart þair heldr wilia liggia lata eþa sa. § 1. En skiptas land-boar um, þa hafi VI (siex) penninga firi laups-land þann, sum bort far, af þaim, sum þar kumbr a, firi akra þa, sum hann ai far sa; ok rymin þair um hoyslet hwer firi aþrum so margra lassa rum, sum bol gieldr at markum.

48 Kap. *Af rofna-akrum.*A. *rofnakrum,* B. *rofu-akrum.* Hwer bondi, sum seþirA. *seþr,* B. *sed.* hafr, þa loyfi laups-land til rofna-akrsA. *rofn-akrs,* B. *rofu-akers.* um hwert ar. En seþa-laust fulk, sum hus hafr, þa hafi halfs laups land til rofna-akrs,A. *rofn-akrs,* B. *rofu-akers.* ok þann lati oyk til, sum aign a. Hwer sum ai haldr þitta, þa wari sakr [at] III (þrim) oyrum wiþr sokn. En hwilik sokn, sum ai ryktar þitta, þa wari sak at III (þrim) markum, en a þing kumbr.

49 Kap. *Af hafreki.*

Hittir mandr hafrek a landi, þa hafi attunda penning hwern af fynd. Hittir hann a fluti uti ok þarf wiþr skips ok ara, eþa hittir hann a hafs-butni, ok þarf wiþr A. *krok ok kexi.*kroks ok kexis, þa hafi þriþiung af fynd sinni. Þa en hann hittir yr lands-syn, þa hafi halft af þi, sum hann hitti.

50 Kap. *Af eldi.*

Kann so illa at-bieras, et skaþi skin af þaim eldi, sum gieris i skurstainum eþa i eld-husum, ok fliaugr i annan garþ at skaþa, þa byti III (þriar) markr, en skaþi ir til III (þriggia) marka. Þa en flairi garþar fa skaþa, þa litin allir wiþr þar III (þriar) markr.

51 Kap. *Af bieru-eldi.*

Þa en skaþi skinB. *skier.* af bieru-eldi, þa byti halfu wereldi sinu þann, sum bier. Þa en af oformaga skinB. *skier.* slikt, þa gieldi þann, sum wisar.

52 Kap. *Af broa-gierþ.*B. *broan.*

Þet ir ok semptA. *semp,* B. *semt.* sik, et broa skal um hwert ar i allum soknum. Hwilikin sokn, som ai broar, þa byti III (þriar) markr þingi.

53 Kap. *Af skuti.*

Þet ir ok B., A. *sempsik.*sempt sik, en skut þarf skiauta til lands þarfa, þa skal skiauta at marka-tali, beþi af aign ok af oyrum, ok ai af garrum gersemum.

54 Kap. *Af warþi.*

Warþ al sitia hwer, sum ier tiugu ara, ok haldi wapnum uppi ok allum skyldum, ok gieldi warþ-penninga i paska-wiku.

55 Kap. *Af husum ok hus-þiauþum.*

Hwer sum setr hus niþr utan sokninna[r] luf, þa wari sakr [at] III (þrim) markum wiþr sokn, ok rymi hus upp i sama ari. § I. Hwer sum takr hus-þiauþ utan sokninna[r] luf, þa wari sakr at III (þrim) oyrum.

56 Kap. *Af byrgslu-fulki.*

Allt byrgslu-fulk, sum a bondans brauþi ier, gangr þet bort ohelgan dag af garþi oloyfis sins husbonda, þa laifi atr ertaug um dag hwern af sinni laigu ok fulli dags-werkB. *dags-werki.* atr. § 1. Allt seþalaust fulk i soknum, þa hafi engti gin-meli, et þet ai skuli byrgia seþ mid bondum; ok hafi siex penninga af laups-landi firi korn, ok fem penninga firi rug ok hagra, ok fyþi sik sielft;B. *sielfir.* ok segi bondiB. *bondin.* til miþ skielum. Hwer sum þar gin-melir, þa wari sakr at oyrum III (þrim).B. tillägger: *wider bondan.*

57 Kap. *Af ikornum.*

Hwer sum far at ikornum firi Simonis-messu Jude ok eptir Mariu-messu i fastu, byti III (þriar) markr; en fari engin innan staurs utan luf aiganda.

58 Kap. *Af herum.*B. *harum.*

Fari engin at herumB. *harum.* miþ gildri eptir Mariu-messu i fastu eþa firi Simonis-messu Jude, utan hann heti wiþ III (þrim) markum.

59 Kap. *Af skafli.*

HittaFör *þitta.* ir ok semptA. *semp,* B. *semt.* sik, et skafl allt skal hafa helg til yfru Mariu-messur. Hwer sum þitta briautr byti kirkiu-mannum þria oyra; af þissu hafi halft A. *þann,* B. *þann sum.*þann, sum sykir. Briauta oformagar, þa bytin halfu minna.

60 Kap. *Af messu-falli.*

Þet ir ok gamal retr, et warþa messu-fall um sunnudag eþa annan helgan dag, þa skal prestr byta proasti III (þriar) markr ok aþrar þriar markr sokninni. Þa en messu-fall warþa um fria-dag eþa annan messu-dag þann, sum niu leccior lesas eþa hafas, þa byti prestr XII (tolf) oyra proasti ok aþraA. oriktigt: *aþrar.* tolfA. *þolf* sokninni.

61 Kap. *Af dufli.*

Dufl ier af-takit. Hwer sum duflar, þa wari sakr at þrim oyrum wiþr sokn. Will ai sokn sykia, þa byti sokn III (þriar)markr þingi. § 1. Þet ir ok semptA. *semp,* B. *sempt.* sik, et þet iru lag, sum hier ir skrifat i; þet skulu allir menn halda. Þa en neqwarar at-byrþir kunnu þar werþa, sum ai hittas hier i, þa skulu þar slitas miþ domera tali, ok [þair] þet sweria, et þet sein ret Guta lag, ok siþan skrifas hier i.

62 Kap. *Hitta*För *þitta.ier þet, sum nylast war takit um loyski.*

Jer loyski maira, en lofi hyl, þet bytis at mark silfs. Jer hwert har af, þa bytis at tweim markum silfs.

63 Kap. *Um skoga.*

Hwer sum haggr i manns skogum innan staurs eþa utan, ok akr til, byti þriar markr penninga, ok gieri hailt atr. Hwer sum rifr manns garþ, et aka ma ginum, þa byti III (þriar) markr penninga. Hwer sum far olyfis yfir manns aigu, byti III (þria) oyra. Rifr mandr gluggu a garþi manns, byti samulund. § 1. Um festu-aigur allar, þa loysins eþa wirþins i sama littryggum,B. *lyktryggium.* eþa festins þar, sum þar kumnar ieru. § 2. Hwer sum firigier þriggia marka laigi at þrang-lausu, hafi firigart sinum halsi, ok kuna hans kirkiu-rumiB. *kirkiu-stedi.* sinu, ok standi atr i stapli. § 3. Magum ok wagniklum skienkis ai maira en þry minni; ok engti (B. *þaira styrra þan half* m. m.kar maira, en half skal gangi i at mestu. Ok hwer sum þaim misfirmir, byti twi-byt ok tolf markrA. *markar* har först varit skrifvet, men är straxt rättadt till *markr.* landi.

64 Kap. *Af farwegum manns.*

En um farwegi manna, þa iru lag þaun. A mandr aign, hwergin tafasta, þa al hann sielfr B. *wita a ypna warst* m. m.at wita at ypna warst, hur hann farweg a. Þa en hann tafasta a ok ypna warst, þa far hann ai wita a annars aign ypna. En hafr hann sielfr lukna, þa ma hann wita a annars ypna. Þa en menn wilia gierþa talautirB. *talaut.* innan gierþa, þa aigu þair qwiar laifa femtan stiga braiþar; þa helga þair garþ senn, ok ai ellar. Gierþir mandr sir haga yfir farweg manns, þa gierþi hann hanum liþ, en hinn fari sum hann fyrr for. Þa en hann gierþir atr gatu manns yfir B. *lad farweg* (för: *laþ-farweg*).laga farweg manns, þa gierþi þann liþ, sum garþin a, ok þann warþi liþium, sum weg a.

65 Kap. **Af qwinna ret**

Um qwinna ret ier A. *ok sempsik,* B. *þet sempt sik.*ok sempt sik, et nauta-bo skulu taka til femta bands; russ ok lamb so sum þar i garþ flyttu. All gyllning ier af-takin, utan tassala. Gylltan kupar skal brenna, hur sum hann hittis. Gull-laþ ok silkis-band, annur þan slungin, iru all af-takin. Gyllt kar ok belti gamul ier lufat at hafa slikt sum þet ier, ok engun til-auka. Twar markr gulls skal fylgi wara, ok ai maira; ai ma maira giefa ok ai maira baiþas. Bladragning ier all af-takin ok pell; ok ma ai gipta garþa millan utan miþ hwitum lereptum. Skarlaþ ieru ok af-takin; engin ma skarlaþ kaupa, hwarki nyt eþa gamalt, ok engin ma þet miþ giptu giefa garþa millan. Silfr-band ok kurtil-bonaþr ier ok af-takin. Burgan wiþr bya-menn ier ok firi-buþin; kaupi engin maira, en hann þegar gieldr eptir. Hwer sum neqwarSchlyt. föreslår *neqwat.* af þissum briautr, byti tolf markr landi.

*

2. Guta Saga.

Denna berättelse saknas i B., och hon eger ingen särskild öfverskrift i A.

1 Kap.

Gutland hitti fyrsti maþr þann, sum Þielwar hit. Þa war Gutland so eliugt,A. *eluist* eller *eliust,* den Tyska öfvers. *eliuch,* se Schlyt. s. 162. et þet dagum sank ok natum war uppi. En þann maþr qwam fyrsti eldi a land, ok siþan sank þet aldri.

Þissi Þielwar hafþi ann sun, sum hit Hafþi; en Hafþa kuna hit Hwita-Stierna. Þaun tu bygþu fyrsti a Gutlandi. Fyrstu nat, sum þaun saman swafu, þa droymdi henni draumbr, so sum þrir ormar warin slungnir saman i barmi hennar; ok þytti henni sum þair skriþin yr barmi hennar. Þinna draum segþi han firi Hafþa, bonda sinum. Han riaþ draum þinna so:
Allt ir baugum bundit;
Bo-land al þitta warþa,
Ok faum þria syni aiga.
Þaim gaf hann namn allum o-fyþum:
Guti al Gutland aiga;
Graipr al annar haita,
Ok GunnfiannA. *Gunnfiaun,* T. öfvers. *Gunfiann.* þriþi.
Þair skiptu siþan Gutlandi i þria þriþiunga, so at Graipr, þann eldsti, laut norþasta þriþiung, ok Guti miþal-þriþiung, en GunnfiannA. *Gunnfiaun,* T. öfvers. *Gunfiann.*, þann yngsti, laut sunnarsta. Siþan af þissum þrim aukaþisfulk i Gutlandi so mikit um langan tima, at land elptiFör *efldi.* þaim ai alla fyþa. Þa lutaþu þair bort af landi hwert þriþia þiauþ, so at allt skuldu þair aiga ok miþ sir bort hafa, sum þair ufan iorþar attu. Siþan wildu þair nauþugir bort fara, men foru innan Þors-borg ok bygþus þar firir. Siþan wildi ai land þaim þula, utan raku þaim bort þeþan. Siþan foru þair bort i Faroyna, ok bygþus þar firir. Þar gatu þair ai sik uppihaldit, utan foru i aina oy wiþr Aistland, sum haitir Dagaiþi, ok bygþus þar firir, ok gierþu burg aina, sum enn synis. Þar gatu þair ok ai sik haldit, utan foru upp at watni þi, sum haitir Dyna, ok upp ginum Ryþsa-land;A. *ryza land.* so fierri foru þair, at þair qwamu til Griklands. Þar baddus þair byggias firir af Grika kunungi um ny ok niþar. Kunungr þann lufaþi þaim, ok hugþi at ai Schlyt., A. *miþ ann* m. m.maira þan ann manaþr wari. Siþan [at] gangnum manaþi wildi hann þaim bort wisa. En þair andswaraþu, at ny ok niþar wari e ok e, ok qwaþu so sir wara lufat. Þissun þaira wiþratta qwam firir drytningina um-siþir. Þa segþi han: Minn herra kunungr! þu lufaþi þaim byggia um ny ok niþar, þa ir þet e ok e, þa matt þu ai af þaim taka. So bygþus þair þar firir, ok enn byggia, ok enn hafa þair sumt af waru mali.

Firi þann tima ok lengi eptir siþan troþu menn a hult ok a hauga, wi ok stafgarþa, ok a haiþin guþ; blotaþu þair synum ok dytrum sinum ok fileþi miþ mati ok mungati, þet gierþu þair eptir wantro sinni. Land allt hafþi sir hoystu blotan miþ fulki, ellar hafþi hwer þriþiungr sir; en smeri þing hafþu mindri blotan miþ fileþi, mati ok mungati, sum haita suþnautar, þi et þair suþu allir saman.

2. kap.

Mangir kunungar striþu a Gutland miþan haiþit war; þau hieldu Gutar e iemlika sigriSchlyt., A. *siþri.* ok ret sinum. Siþan sentu Gutar sendimen manga til Swiarikis, en engin þaira fikk friþ gart, fyrr þan Awair Strabain af Alfa sokn, hann gierþi fyrsti friþ wiþr Swia kunung. Þa en Gutar hann til baþu at fara, þa swaraþi hann: Mik witin ir nu faigastan ok fallastan; giefin þa mir, en ir wilin et iek fari innan slikan waþa, þry wereldi, att mir sielfum, annat burnum syni minum ok þriþia kunu. Þy et hann war snieldr ok fiel-kunnugr, so sum sagur af ganga. Gikk hann a staþgaþan ret wiþr Swia kunung. Siextigi marka silfs um ar hwert, þet ier skattr Guta, so at Swiarikis kunungr [hafi]Schlyt. fiauratigi markr silfs af þaim siextigi, en ierl hafi tiugu markr silfs. Þinna staþga gierþi hann miþ lands raþi, fyrr en hann haiman fori.So gingu Gutar sielfs-wiliandi undir Swia kunung, þy at þair mattin frir ok frelsir sykia Swiariki i hwerium staþ, utan tull ok allar utgiptir. So aigu ok Swiar sykia Gutland firir utan kornband ellar annur forbuþ. Hegnan ok hielp skuldi kunungr Gutum at waita, en þair wiþr þorftin ok kallaþin. Sendimenn al ok kunungr ok ierl samulaiþ a A. *gutnal þing,* Schlyt. (s. 260) *Guta al þing.*Gutna al-þing

senda, ok lata þar taka skatt sinn. Þair sendibuþar aigu friþ lysa Gutum alla steþi til [at] sykia yfir haf, sum Uppsala kunungi til-hoyrir; ok so þair, sum þann wegin aigu hinget sykia.

3. kap.

Eptir þet siþan qwam helgi Olafr kunungr flyandi af Norwegi miþ skipum ok legþis i hamn þa, sum kallar Akrgarn; þar la helgi Olafr lengi. Þa for Ormika af Hainhaim ok flairi rikir menn til hans miþ giefum sinum. Þann Ormika gaf hanum tolf weþru miþ andrum klenatum. Þa gaf helgi Olafr kunungr hanum atr agin twa bulla ok aina braiþyxi. Þa tok Ormika wiþr kristindomi eptir helga Olafs kennidomi, ok gierþi sir byna-hus i sama steþ, sum nu standr Akrgarna kirkia. Þeþan for helgi Olafr til Jerslafs i Hulmgarþi.

4 Kap.

Þaut Gutar haiþnir waru, þau silgduFör *sigldu.* þair miþ kaupmanna-skap innan all land, baþi kristin ok haiþin. Þa sagu kaupmenn kristna siþi i kristnum landum; þa litu sumir sik þar kristna, ok fyrþu til Gutlands presti. Botair af Akubekk hit þann, sum fyrsti kirkiu gierþi i þann, staþ, sum nu haitir Kulasteþar; þy wildi ai land þula, utan brenndu hana; þy kallar þar enn Kulasteþar. Þa eptir þann tima war blotan i Wi; þar gierþi kirkiu aþra. Þa samu kirkiu wildi land ok brenna; þa for hann sielfr upp a kirkiu þa, ok segþi: Wilin ir brenna, þa skulin ir brenna mik miþ kirkiu þissi. Hann war rikr sielfr, ok rikasta manns dotur hafþi hann, sum hit Likkair snielli, boandi þar, sum kallar Stainkirkiu. Hann reþ mest um þann tima, hann halp Botairi, magi sinum, ok segþi so: Herþin ai brenna mann ella kirkiu hans, þy et han standr i wi, firi niþan klintu. Miþ þy fikk þaun kirkia standa obrennd. Han war sett þar miþ aldra helguna namni, innan þann staþ, sum nu kallar Petrs kirkiu. Han war fyrsti kirkiu i Gutlandi, sum standa fikk. Siþan um neqwan tima eptir lit swer hans Likkair snielli sikkristna ok husfroyu sina, barn sin ok hiskiep sinn allan, ok gierþi kirkiu i garþi sinum, þar nu kallar Stainkirkiu. Han war fyrsti kirkia a landi uppi i norþasta þriþiungi.

Siþan Gutar sagu kristna manna siþi, þa lyþu þair guþs buþi ok lerþra manna kennu; toku þa almennilika wiþr kristindomi miþ sielfs-wilia sinum, utan þwang, so et engin þwang þaim til kristnur. Siþan en menn orþu almennilika kristnir, þa gierþis kirkia annur a landi i Atlinga-bo; han war fyrsti i miþalþriþiungi. Siþan war þriþi garr a landi i Farþhaim i sunnarsta þriþiungi. Af þaim briskaþus kirkiur allar i Gutlandi, þy et menn gierþu sir kirkiur at mairu maki.

5 Kap.

Fyrr en Gutland toki steþilika wiþr nekrum biskupi, þa qwamu biskupar til Gutlands, pilagrimar til helga lands Ierusalem, ok þeþan haim foru. Þann tima war wegr oystra um Ryþsaland ok Grikland [at] fara til Ierusalem. Þair wigþu fyrst kirkiur ok kirkiugarþa, miþ byn þaira, sum giera litu kirkiur.

Siþan en Gutar wendus wiþr kristindom, þa sentu þair sendibuþa til hoygsta biskups i Leonkopungi, þy et hann war þaim nestr, so at miþ steddum ret qwami hann til Gutlands [at] þann raiþskiep giera miþ þaim forskielum, at biskupr wildi kuma af Leonkopungi þriþia hwert ar til Gutlands miþ tolf mannum sinum, sum hanum skuldin fylgia um land allt miþ bonda hestum, so mangum ok ai flairum. So a biskupr um Gutland fara til kirkiu-wigsla ok gingierþa sinna, [ok] taka þry borþ ok ai maira at kirkiu-wigsl hweri, miþ þrim markum; at alteris-wigsl att borþ miþ tolf oyrum, en alteri ainsamt skal wigias; þa en baþi iru o-wigþ, alteri ok kirkia saman; þa skulu baþi wigias firi þry borþ ok þriar markr penninga. Af presti andrum hwrerium a biskupr gingierþ taka um Schlyt., A. tilqwemda siþ.tilqwemd sina, þry borþ ok ai maira. Af andrum hwerium presti, sum ai gierþi gingierþ a þy ari, taki biskupr af hwerium laun so sum kirkiur iru til-skuraþar. Þair sum ai gingierþ gierþu at þy bragþi, þair skulu gingierþ giera, þegar biskupr kumbr atr at þriþia ari; en hinir aigu loysa, sum fyrra bragþi gingierþ gierþu.

Kunna dailur warþa, sum biskupr a dyma, þaar skulu lendas i sama þriþiungi, [þy]Schlyt. et þair menn wita mest

af sannundum, sum þar nest boa. Warþr ai þar þaun daila lent, þa skal han skiautas til aldra manna samtalan, ok ai af þriþiungi i annan. Kunnu hetningar eþa dailu-mal warþa, sum biskupi til-hoyra at retta, þa a hier biþa biskups-qwemdar, ok ai yfir fara, utan þwangreki til ok mikil synd sei, at ma proastr loysa; þa skal yfir fara millan Walborga-messur ok helguna-messur, en ai þar eptir um wintr-tima til Walborga-messur.

Biskups-sak i Gutlandi ier ai hoygri þan þriar markr.

6 Kap.

Siþan Gutar toku sir biskup ok presti ok wiþr fullkumnum kristindomi, þa toku þair ok wiþr at fylgia Swia kunungi i herferþ miþ siau sniekkium, ufan a haiþin land ok ai ufan kristin. So þau at kunungr a biauþa Gutum laiþing eptir wittr ok manaþa-frest firi liþstemnu-dag; ok þau skal liþstemnu-dagr wara firi miþsumar ok ai siþar; þa ir laglika buþit ok ai ellar. Þa hafa Gutar waldSchlyt., A. *wal,* jf. 4. 36. um at fara, en þair wilia, miþ sinum sniekkium ok atta wikna wist, en ai maira. Þa en Gutar efla ai fylgia, þa gialdin fiauratigi marka penninga firi hweria sniekkiu, ok þau at andru ari, ok ai at þy sama ari sum buþit war: þet haitir laiþings-lami. I þaim manaþi þa skal aina wiku buþ-kafli umfara ok þing nemnas; þa en mannum sembr, at laiþingr skal ut-ganga, þa skal siþan halfan manaþ til ferþar boas, en siþan siau netr firi liþstemnu skulu laiþings-menn garlakir wara ok byriar biþa. Þa en so kann warþa, et ai kumbr byr i þairi wiku, þa skulu þair enn biþa siau netr eptir liþstemnu-dag; þa en ai kumbr byr i þairi frest, þa aigu þair haimfara at saklausu, miþ þy et ai gatu þair roandi yfir haf farit, utan siglandi. Kuma laiþings-buþ i minnum frestum þan manaþar, þa a ai fara, utan haima sitia at sak-lausu. Ier so, et kunungr will ai troa, at buþ qwamin olaglika eþa byr hindraþi at retum frestum, þa aigu sendimen kunungs, sum skatt taka, a þy þingi, sum nest ir eptir sankti Petrs-messu, taka tolf nemda-manna aiþ, sum sendimenn kunungs nemna wilia, et þair miþ laglikum forfallum haima satin. Engin gief nemda-aiþiA. *nemda aiþir.* i Gutlandi, utan kunungs aiþir.

Kann so illa at-bieras, at krunaþr kunungr warþr miþ neqwaru waldi bort-rekin af sinu riki, þa aigu ai Gutar skatt utgiefa, utan haldi hanum um þry ar; ok þau aigu þair e hwert ar skatt saman-giera ok liggia lata, en þa ut-giefa, þan þry ar iru ut-gangin, þaim sum þa raþr Swia riki.

Lykt bref miþ kunungs insigli skal at allum kunungs ret sendas, ok ai ypit.

3. Tillägg utur den yngre handskr. B,

hvilka saknas uti A.

1 Kap.

En siþan frammlaidis allt þet sum þar af kumber, badi a qwindi ok a kerldi, þa fylgir e Gutnisku kyni, utan þi at ains, at hann taki i werra ok nidri so byrd sina, þa ier ok hans retr sliker sum bonda ella bonda-barna. Þa en prest-sun Schlyt., B. *prest sum.* olerder hittir sakar at giera eller mann at wega, þa sir hann sielfer wider sakum e medan hann lifer, hwat sum hann Schlyt., B. *er ier inna.* ier innan lands eller utan.

2 Kap.

Þa en hann doyr, ok liauter hinn lerdi sakar, þa biaudi hann bot þegar, fyri þy at ai ma prester wider sakum sia; en hinn si oskiemmder at taka þegar, en hann will, med þy at ai ier hinum ret lerdan mann at wega, ella illan wilia wider hann at hafa. Þa en hann will ai bot at taka, þa skal biera a þing fyri alla lydi, taki þar, en hann will, ellar raþin allir lydir fyri bot, en [hann] si mader osaker. Þa en hann Schlyt., B. *hempn at aigir so budit.*

hempnar, þa so ier budit, þa byti hann mann at fullu werildi, ok allum landum XL (fiauratigi) marker. Þa en tweir bryder liauta sakar, annar lerder ok annar olerder, ok will hinn lerdi byta, en olerdi will ai, þa leggi hinn lerdi framm hafud-lut senn taka i hender, som allir landar til nempna, ok hafi helg sidan; en hinn sie wider sakum, sum ai wildi bot biauda. Þa en werildi warder budit, þa bytir hwar senn hafud-luta. Þa en hinn lerdi liauter at sakum sia, sum ai ma hempna, þa skal hann bot þegar taka, sum i budi ier; þa en hann ai will bot taka, utan will helder hempna, þa skal hinn biera a þing fyri alla lyþi; taki en þar en hann will, ellar radin þair fyri fe, ok mader si osaker. Þa en hann will ai lerdum manni bot i budi hafa, þa skal hann ganga a þing fyri alla lydi ok kera þar sitt mal, segiandis: At iak ier lerder mader ok til guds þienistu wigder; iak ma ai i haggum standa ella i oristu; bot wildi iak taka, en i buþi wari, en skamm wildi iak nauduger þula. Þa skulu landar a-sia B. *noyda ok.* ok noyda mann til hanum at byta, iem-wel sum hann war noyder andrum at byta, fyri þy Schlyt., B. *so et hwat tima prester at* m. m. et prester ai ma at B. *sia sakum.* sakum sia ella wider B. *sia sakum.* sakum sia, utan kristindomber warder spillter.

3 Kap.

Naut ok russ ok swin þa wardar mader ai maira fyrir, þan þet sielft ier wert, en þet ier manni at skada. Þa en osoyder ier, ok warder mader warader at fyri kyrkiu-durum ok fyri sokna-mannum, ok gier sidan med ogoymslu, B. *ogönislu,* Schlyt. *ogömslu.* þa byti halfu maira þan sakir wird Schlyt. föreslår: *warder.*; þa en minni lastir warda, þan soyder ier werder, þa byti halfu minna. Hunder ier at fiarda; hanum wardar e um allt til halfs werildis, en hann skada gier, aigi þann sum will. Hunds bit, þa byti tanna-spur hwart, at tweim oyrum, til fiugura. Þa en hann sar gier ella lima-lyti, þa byti at halfum mestu botum; þet skal krefia ok ai hempna, [ok] lagrydia til sum andra gielda.

4 Kap. *Af manna kaupi.*

Kaupir þu manns mann B. och Schlyt. *man.* i gard þinn, þa royn hann um VI (siex) daga; en a siauanda gield þu werd ella ater-laid, en þir ai at giets. Þa en hinn will ai ater-taka, sum seldi, utan will þik wider halda med formala, en þu hafa skuldir, ok [ai] Schlyt. ater-laida, hwat sum þir at gatis werr ella beter. Þa en þu hafer skiel skielum gin, þet at þu skuldir ater-laida at frestum, en þir ai at gatis, þa hafer þu witord, sum ater-laidir ok lagum fylgir. Þa en þu hafer mann< footnote>B. och Schlyt. *man.* lenger, ok Schlyt., B. *wiltu.* wilt þu sidan ater-laida, sidan frest ier ut-lidin, ok kallas þu hafa þann for-mala gart, þa hafer hinn witord, sum at lagum seldi; gield þa werd hinum, ok haf þet, þu fikkt. En sidan skal sali warda fyri þrim lastum: brutfalli ok bed-roytu wardar um ny ok nidan, þa en fran baini werkir, þa wardar til at-melis; ok sidan fyri brigsl allan alder. Þa en hann warder brigder i heldi, þa haiti B. *huti,* Schlyt. *heiti.* þu sala þinn, ok laid hanum a hand; gieri hann þa B. och Schlyt. *man.* mann þir haimulan, ella fai ater þir werd so mikit sum þu hanum fyrir gaft. Þa en ider skil um, hinn kallas med mala hafa selt, en þu kallas med fastu kaupi hafa kaupt, þa hafer ok þann witord, sum med fastu kaupir ok lagum fylgir.

5 Kap.

Stiel þrel manns oyri ella oyri minna, þa byti hwar drotin fyri hann III (þria) oyra, en hinn kumber sielfer upp þypti, sum þyptit aiger. Þa en þypti ier maira þan oyri, þa hafi e hann fyrsti sett ater, ok þrigildi sidan so mikit sum þar til biers sum þypti war. Stiela flairin þrelar ann oyri, þa byti hwardrotin þrigildi fyri sinn þrel, en hann ai kumber sielfer þypti upp. Þa en þiaufnader ier ai alder til, þa skal wita þann, sum þiaufnadin misti, huru mikil hann war; ok þau þi at ains, et hus ella las wari til brutit. Þa en ai ier undir lasi takit, ok hwaski ier til brutit hun ella hell, þa taki hann þrelin ok fresti hann, ok leggi engin wider-lag framm; kumi bain-hailum ok brust-hailum ater drotin til handa, ok byti alls engti fe fyrir, þau en hann enga sagu af hafi. Þa en agriper ier engin til, utan

wensl ain, þa skal leggia framm wider-lag ofresta manns;B. o. Schlyt. *mans.* kuma ok hailum ater ok byti VI (siex) oyra fyri baugband, VI (siex) oyraHär tyckes något fattas: Schlyt.........i naudganB. *nauger;* Schlyt. föreslår: *naud* eller *naugan* (för *naudgan*) seger nauduger þet hann ai walder. § 1. Far mader med agripi til gards, ok kennir þreli manns þypt, þa skal drotin rannsaka lata ok sielfer þrel sinn binda ok ai fyri standa; þa þarf ai þrigildi gielda. Þa en mader will ai sielfer þrel sinn binda ella rannsaka lata, ok hittis þau þar fyli inni, þa gieldi hann þrigildi hinum, sum þyptit atti, B. *hann.*[sum] hann hafer þa upp kumit. Ier þiaufnader so mikil, et ai winder þrigildi fyri guldit, þa skal hinn hafa þrelin, sum þyptit atti; ai ma hann ok maira fyri-stiela þan sielfum sir. Kumber annar upp þypti, ok taker þiauf ok binder, ok ai hann, sum þypti atti, þa skal hann hafa fundar-laun, attunda lut af, badi af þiaufi ok alagi. § 2. Ier þrel a laupstigi, ok ier lyst eptir at kyrkiu ella a þingi, þa ier þann muslegu-mader, ok bytir engin þrigildi fyri þann, sum stiel mat at sir, utan sett skal hwar ater hafa, en til ier; þa en ietit ier, þa fullar þet engin fyri muslegu-mann. þa en þrel warder ater-fangin, þa loys hann ater fyri II (twa) oyra a landi, ok fyri III (þria) oyra, en hann a fluta kumber, ok fyri half-mark, en yr lands-syn kumber. Þann skal mannSchlyt. och B. *man.* ater-loysa, sum skipit atti, utan þi at ains, at lagrekit wari; þa en hann hafer handum kumit a gripi naqwara, þa skal gripi ater-loysa, sum þrelin atti. Þa en skip war lagrekit ella undir lasi takit, þa loysi þann skipit ater, sum þrelin atti, ok so gripi alla, sum hann handum a qwam, ok þoygi frammar þan til III (þriggia) marka. Þa en hann bort-lauper a skipi wardalausa, ella a hafi nider-sinker, so et hinn mistir þrel senn, sum atti, þa gieldi þann þrel, sum skipit atti. § 3. Warder naqwar mader bundin agrips-laus, þa skulu þet skuda þrir radmenn, ok hoyra hans ord, hwat hann ier skylder ella o-skylder; þair III (þrir) radmenn skulu wara af hunderi sama ella sama siettungi; þair skulu witna þet, sum þair hoyra, [hwat]Schlyt. hann ier skylder ella oskylder, so ok en agriper ier.

6 Kap. *Af burgan wider byamenn.*

Burgan wider byamann ier ok fyribudin. Kaupi engin maira, en hann orkar betala.

Allar festu-aigur skulu hafa frest um þry ar til gielda, sum mairin ieru en mark silfs. Þa ma ai oyra wirda, en hinn ai will, utan aigu, ok hafi þau hann frest um þry ar.

*

4. Gotlands Runinskrifter.

I. Afdelningen.

Runinskrifter med ordagrannt återgifven text.

1.

Fårö.1. *Der allenast sockennamnet står utsatt, finnes (eller fanns) runstenen antingen i kyrkan eller å kyrkogården. — Liljegr. N:o 1693, granskad år 1854:* [+ bu]þiaþ: lafransar: [lit kiara mik fir sin sial: ok: sin :] *f*or— *Alla de bokstäfver eller ord, som äro tryckta med kursiv stil, äro otydliga, och läsningen således ej fullt säker; när åter min läsning afviker från* Liljegrens, *och ingen särskild anmärkning dervid finnes anförd, är min läsning afgjordt den rätta.* nikula*i* : broþur: **1.** *Lilj. har: sun :.. an : mik : kira m. m.sun : gaf : lit: mik:* gira: botulfr: sum [kirin a (kirkin burti?) : han : k*i*rþi : mik : gisus : kristus: na]þi: alum : kristnum : sialu*m* : [sum]: hia[r: hwilas : amen]. — *De inklamrade orden äro anförda efter Lilj., emedan de nu antingen äro alldeles*

utnötta och oläsliga, eller (såsom här) dolda af trappor eller någon annan öfverbyggnad. De ord åter eller enskilda bokstäfver, som äro satta inom parenthes, hafva blifvit tillagda för att rätta påtagliga fel, eller för att göra meningen lättfattligare genom att ersätta något af det, som efter all sannolikhet fordom stått på det skadade stället.)

2.

— *Lilj. 1694, inskriften 1844—54 dold af ett trappsteg:* kuþ : naþi : butulfs : sial.

3.

— *L. 1695, granskad 1844 och 1854:* + guþ : firi : lati us : orar : sidir : su sedi : pedar : mura : ma*i*sþeri.

4.

— *Vid Langhamars gård, å en i laduväggen inmurad sten, funnen 1853:* kuþ : firi : lati : us : *t*.....

5.

— *A Stora Hoburga eller Smids egor fanns 1844, ristadt uti den glatta bergshällen, namnet:* **5.** *Enligt sägnen, skall en brud hafva ridit ihjäl sig på detta ställe.* petar.

6.

— *A Broskogs egor, invid den gamla, nu obegagnade sockenvägen, fanns 1844 ristadt i bergshällen:* **6.** *En bonde från gården Väinur skall här hafva ridit ihjäl sig. — Dessa båda inskrifter äro troligtvis bland de allra yngsta på Gotland, kanske från 15-, 16-hundratalet.*) sven : hans : sen.

7.

Flairinge. — *L. 1696***7** och **8.** *Dessa tvänne inskrifter, som stå på särskilda grafstensstycken, gör L. till en enda; men så väl runmyndernas olika form som isynnerhet stenartens olika färg och beskaffenhet utvisar, att de qvarvarande styckena tillhört två olika grafstenar. Då de runristade styckena fordom voro flere, än nu, är det svårt att afgöra, huru mycket af den efter L. upptagna inklamrade delen af inskriften tillhört N:o 7 eller N:o 8., granskad 1844 och 1849:* + guþ : naþi : hehwa*r*a : sial : sum : hier : hwilis : han : gaf : et : ouris : laihi : [iar :... þairi : helhu r — ... (ma)rhet : lit... vata... — biþin] firi : marheto : sial : botulfr : i :. iþium : *r*ü fürþi : m*i*k: hi*t*.

8.

— *L. 1696***7** och **8.** *Dessa tvänne inskrifter, som stå på särskilda grafstensstycken, gör L. till en enda; men så väl runmyndernas olika form som isynnerhet stenartens olika färg och beskaffenhet utvisar, att de qvarvarande styckena tillhört två olika grafstenar. Då de runristade styckena fordom voro flere, än nu, är det svårt att afgöra, huru mycket af den efter L. upptagna inklamrade delen af inskriften tillhört N:o 7 eller N:o 8., granskad 1844 och 1849:*..... [beiar : þaim : skal : sehias : sial : (*me*)]sa : hwert : ar —....

9.

Bunga, *å en af sten uthuggen fattigbössa, stående invid vägen, nära utanför kyrkan; fanns 1844:* al*f*rans (*för:* lafrans?) : gierþi: stain : þi(*san?*)

10.

Rute. — *L. 1697, granskad 1854:* sihleiker : lit : giera : stei[n] ... *uti* : sihielm : faþur : sin : (biþi)n:....: (fy)ri*r* : has : sia*l*.

11.

Rute. — *L. 1698, granskad 1854:* sihtris : arwar : litu : giera : stain : üfir : auþwele : broþur : sin : a: finlandi : *d*o : agl*t*a ee : waþs .... kni... is*i*.. sini : o*i*.....

12.

— *Funnen 1854:*.....hans sal butaiþr a mik.

13.

— *Funnen 1854:*.....þ. kierþi.....

14.

Hall. — *L. 1699, icke återfunnen 1844 eller sedan dess:* + guþ : naþi : iuans : siel : af : hiernum : hans : tutrir : litu : kera : mik.

15.

— *L. 1700, granskad 1844:* + nikulasa . tikn: —... — : firi : hans : sial : a*ii*a : lit : gara : *h*ans : hustroüa : a..han + sun....rf : u*i*.....s.... r :... is . u.. du .

16.

— *Funnen 1844:*.....kirka*þ* :.....rhüu.....

17.

Hangvar. — *L. 1570, granskad1854:* leiknir ᚷ raisti ᚷ stain ᚷ ok ᚷ bro ᚷ gierþi ᚷ übtir ᚷ le . ur... ᚷ *fa*þur ᚷ sin ᚷ ok ᚷ übtir ᚷ rinkorm ᚷ broþur ᚷ siin ᚷ ok ᚷ übtir ᚷ io..n....ois.... ᚷ ....ara.

18.

— *L. 1701, granskad 1854:* ᚷ g[an]wiþr :**18.** *L. har:* Ganwiþr; *möjligen kan der hafva stått* Gairwiþr. ok : botwiþr : —... —— *Ett stycke är här fordom afslaget; och troligen är det ren gissning, när L. (efter* Wallins *Runographia Gothland.) fyller luckan med de hardt nära oantagliga orden* Kaslla ok þair. *Ordet* Kassla *skulle väl betyda namnet på en gård i socknen, hvilket visserligen nu uttalas* Kassla, *men hvilket egentl. är* Kastella *och fordom säkert uttalats* Kastala, *efter ett invid gården fordom stående kastell, Gotl.* Kastāl, m. *En möjlighet vore dock, att der kunde hafva stått* Kastla ok Gair, *hvilket i runskrift föga skiljer sig från* Kassla ok þair. letu : haga : an : stain : ok . üfr: sin faþur : butair : — *Redan* Wallin *har riktigt* aitin Guþ, *i st. f. det orimliga* stin þisi *hos L.*aitin : guþ : alsswaltuhr : hafi : þina : sial : ok : þa : war : lok..— *Just här är, ty värr, en liten skärfva slagen ur stenens kant, på hvilken en eller två runor, eller en runa och en prick kunnat få rum. Det är derföre ovisst, om man bör läsa:* ᛚ ok .. (*en annan runa*) pirimstefr, *eller:* Loker pirimstefr; *plur.* stefr *talar för det förra, men sing.* war *för det senare.* Wallin *har:* þa war i . ok . pirimstefr, *hvilket L. utan all hemul ändradt till:* ta . var . Loker pirimstafr. *Dessutom talar emot antagandet af ordet* "Loker" *så väl rotvokalen* o, *då der hade bort stå* a, *som framför allt den alldeles Ogutniska ändelsen* -er; *namnet på runan* ᛚ *borde nödvändigt vara* Laghr (*Isl.* Lögr), *såsom hon också riktigt benämnes* (Lahr) *på N:o 63, såvida icke detta* Loker *el.* Lokr *är en felristning för* Lakr,

samt då också stefr *för* stafr. — *De sista orden* han do *ändras till* ha do. pirimstefr : ok fir sunutahr : ok en ha do.

19.

— *L. 1702, granskad 1854: sih*laf . ok . iakaupr . af . flinawik . **19** och **20.** Flinawik; *oaktadt L. (efter* Hilfeling*) på båda ställena läser* Flintwik, *och oaktadt ordets 5:te runa på N:o 19, som nu ensam är qvar, mera liknar* ᛁ *än* ᚼ *så tvekar jag likväl icke att frångå denna läsning, dels då dessa runor så nära likna hvarandra, att ett läs- eller ristfel lätt är begånget, och dels då* Wallin, *som allra först läst inskrifterna (Runogr. Gothl. s. 70) har* Flinavik, *hvilket både öfverensstämmer med det nuvarande uttalet* Flenvik *och med Rimkrönikans skrifsätt (s. 381): "Tha Magnus (Gren) siglade i Flänawijk".* þair . *lit*u . gira. mik . üfir. swen . faþur sin . *i*.. af . ok . þotur —....fri....

20.

— *L. 1703, granskad 1854:* [bodraifr (l. sitraifr) : i : flinawik :**19** och **20.** Flinawik; *oaktadt L. (efter* Hilfeling*) på båda ställena läser* Flintwik, *och oaktadt ordets 5:te runa på N:o 19, som nu ensam är qvar, mera liknar* ᛁ *än* ᚼ *så tvekar jag likväl icke att frångå denna läsning, dels då dessa runor så nära likna hvarandra, att ett läs- eller ristfel lätt är begånget, och dels då* Wallin, *som allra först läst inskrifterna (Runogr. Gothl. s. 70) har* Flinavik, *hvilket både öfverensstämmer med det nuvarande uttalet* Flenvik *och med Rimkrönikans skrifsätt (s. 381): "Tha Magnus (Gren) siglade i Flänawijk".* han : lit : mik : gera : üfir : sin :...´] iakaup : guþ : naþi : hans : sial : þa : war : u[r : prim : stafr : ok : þos : sunut]ahr : en : han : do.

21.

Lärbro. — *L. 1704, granskad 1854:* kuþ : naþi : nikulasa : sial : botiauþar : sial : ok : roþiaþur : sial : botulfr : i : *a*.. rþu : lit : mik : gia*r*a :

22.

— *L. 1705, granskad 1854:* + guþ : naþi : hehwars : sial : sum : h——... u — : gera : fe(*m*) þusend : ar : ok : *h*in (l. *an*in l. *n*in?) : tu : a*r*.. kn*a* : en : tu : hundra(þ) ar : waru : af : adami : ok : til : kus : bürþ : [et] (þ)usend : ar : þrü : hundraþ : ar : ok : fim : tihi : ar : af : gus : bürþ : ok : til : *t*... a : dauþ*a* :

23.

— *L. 1706 (utplånad), granskad 1854:*.....: füri :.......k : *mar*.....

24.

— *L. 1707, återfanns ej 1854:* biþir : füri : botlikrrar : siel : i : wik : sum : her : hwilis.

25.

— *L. 1708, återfanns ej 1854:* biþir : iþrar : bunir : firir : botulfs : smis : ok : ol—...— sun : lit : mik : gera.

26.

— *L. 1709, granskad 1854:* + biþi*n* ko*þ* füri . bu*ta*iþa . sial . af . bierhi . sum . hier . hwilis.

27.

— *L. 1710, granskad 1854:* biþn : firi: bot[ul l. wiu?] : sum hw*il*is botwiþa : bora (*l.* b*a*ra?) i ska*ko*i (l. ska*bt*i?).

28.

Lärbro. — *L. 1711, granskad 1854:* + bondan : olafr : i : aghnabo : ligr : hier : untir : han a mik.

29.

— *L. 2031, ej återfunnen:* Har : riti : stain :

30.

— *Funnen 1854:* —.. i : kr : istus : naþi —

31.

— *Funnen 1854:* — i*k* (*l.* i*m*) : *l*eþi.....— iuan : Olafs : sun : er —

32.

— *Grafsten med spor af utnötta runor, lagd i trappan till prestgården (1854).*

33.

— Å en huggen hörnsten (som förut varit en hvalfsten) i prestgårdens stora ladugårdsport, lästes 1854 vändrunorna: ᚠ ᛁ ᛋ (= *sif*).

34.

Helgvi.34. Helgvi, *skrifves vanligen Helvi och uttalas Hällvi. — L. 1712, granskad 1850:* biþin firi oulufar : sial:.. lik iu.....

35.

— *L. 1910, granskad 1850; inskrift å chordörrens hvalfbåge:* lafrans botwidar sun maistera gerdi kirkiu þisa : af üskilaim.

36.

— *Funnen 1850, sönderslagen och utnött:*.....broüp.....

37.

— *Funnen 1850, sönderslagen, utnött och oläslig.*

38.

Othem. — *L. 1713; ej återfunnen:* + | : r biþin : | kos : füri : markitu : sial: af : otaim : a mik.**38.** *Der har troligtvis stått:* Otaim han (*fem.; eller ock ett namn*) a mik..

39.

— *L. 1714; ej återfunnen:* + | : r biþin : füri : halwars : sial : bontans : i : akhnabo : sum : iear : untir : vilas.

40.

— *L. 1715; ej återfunnen:* + biþin : firi : linata : sial : i : filum.

41.

— *L. 1716, granskad 1854:* + biþin : koþ : firi : nikulas : sial : af : kikin :**41.** *L. har* K*ei*tu. sum : e[r wilis] uti.

42.

— *L. 1717, oläst eller oläslig; ej återfunnen.*

43.

Tingstäde. — *L. 1718, granskad 1854:*.....: ifraþdu : ok : aldra : þaira :**43.** *L. läser:* ... in : auk : *r*ira : þaira : v..i sail : ok... sina : Faþur : lit.......re......

44.

— *L. 1719, oläst eller oläslig; ej återfunnen.*

45.

Martebo. — *L. 1720, "svårläslig"; icke eftersökt:* h*ia*r : hwilis : raneulfr : sniawal....

46.

Bro. — *L. 1721, granskad 1844 och 1854:* + biþin : furi : olafs : sial : iuhas : arfi : e : etliki : sum hir : legr : hans : ankia : botiauþ : bukka (*l.* bu*t*ka) ....b...ni : e : an*t*ihium : fi*t*r (*l.* fir?) :**46.** *L. har* litr, *trol. är det* lit. — haka *ändras till* hka. st*ai*n: hka : þina.

47.

— *L. 2015 (utan att nämna stället); ej återfunnen:* ᛦᛚᛒᚱᚠᛦᛋᛚ ·

48.

Fole. — *L. 1722, alldeles oläslig 1854:* +.....mi : han : s..n : abiar.. ah : war : gar....s : rikuþi.

49.

— *L. 1723, utplånad; alldeles oläslig 1854.*

50.

— *L. 2012, granskad 1854; inhugget å chordörrens venstra stenpost:* þeta : ier : witni : kirkiur : presta : ok : sokna : manna : et : halhwis : boar : aihu : kauptan : meþ : einn : kirkiur : *t*aweh :**50.** *Ordet kan läsas för* taweh *l.* faweh; *men jag anser det första vara rättare, emedan det ser ut som om de både qvistarne på* ᚠ *skulle vara senare tillristade af någon, som ej kände det då föråldrade ordet* ta-weg, *och derföre ville göra det till* faweg, *för att få det mera likt det för honom begripligare* far-weg. ginum : litlu : folboa : garþa.....

51.

Hainhem. — *L. 1725**51.** Den runsten, som hos L. upptages under N:o 1724, finnes icke i Hainhem, utan är den samme som N:o 1737, hvilken rätteligen angifves tillhöra Gammalgarn. Inskriften, som således af L. genom*

misstag blifvit upptagen två gångor, är dock fullständigare under N:o 1724, än under N:o 1737., granskad 1848: + gairwatr : af norþr . bü : hwilis : hiar: ok : hans : husbroia : ruþiauþ : ger*in*ue : *l*f .— *Här menas troligen:* ger(þ)i hwalf; *L. gissar:* gerþi mik. biþin . firi . þaim . þaunü(st)u .— *L. läser, troligen rättare:* Patr nüstu (*l.* Pat nüstu). þ . a. sum . ir*i* . arbn . o..u . ok . ir. warþi(*n?*) . þet . sum . þaun . a *i*aru . nu.

52.

— *L. 1726, granskad 1848:* nikulas : i : rinke : a mik.

53.

— *L. 1727, granskad 1848:* + hehwaldr : hwilis : hiar : af : suþrbü : sum : þaira : faþur : war : mi(*k : lit*)u gera.. ma.. irs . ok . iakaubs . ok . botwiþar.

54.

— *L. 1728, granskad 1848:* + iuan : iakaubs : arfi : hwilis : hiar : af norþarbii : betar : ok : iakaubr : litu : gera : mik.

55.

— *L. 1729, alldeles förderfvad; lika så år 1844.*

56.

— *L. 1730, alldeles förderfvad; svårläst 1844.*

57.

— *Funnen 1854:* + butulfr:.....:.... s.....*r* : butwiþr . • . ok : iakaupr : ok : olafr :....

58.

Vallstaina.58. *Vid denna kyrka nämnes af L., under N:o 1646, "en liten sten i form af en likkista, utan påskrift", hvilken således icke kan upptagas bland runstenarnes antal, då han icke egt någon runskrift. — L. 1731, oåtkomlig 1854:* sihfriþr: i : alfini : lit : gera : stain : hisan : ufir : buthiþi : totur : sina : og : üfir : aulaif : af : botlini : i norþrgarþum :

Derutomkring vid kanten af stenen med munkstil:

Anno : dni : M° : CCC° : XXVI° : obierunt : Autlews : Botlingjs : qve : in : Nordgardum : et : filia : Sigfridi : qvorum : anime : reqviescant : in : pace.

59.

— *L. 1732, oåtkomlig 1854:* olafr : bingil : let : gera : mik : üfir : hera : petr.

Derutomkring vid kanten af stenen med munkstil:

Anno : do : M° : CCC° : L° : obiit : dns : Petrus : curatus : ecclesie : jn : Walgusten : dictus : Bingil : de : Gautem : cujus : anima : sit : cum : XPO (Christo).

60.

— *L. 1733, ej återfunnen:* ... lit : gera : stin : üfir : ula : faþr : bo..f....

61.

— *Funnen 1848:* + b.....*m* : i : b..rum : *lit* : *k*... nþ..*a* : üfir : sen : faþur : ..*u*lf.....ok : mo(þ)ur.. ok : betar :........ : ok : likat : ok : üfir : hehwat : *a*þ . kü..a..:.ü..iakub : i :.....

62.

Källunga. *Ristning i kalkväggen, som fordom varit målad alfresco, inuti kyrkan, 1848:* sanktus b• sanktus Paulus sankta maria : mis : kuni os.

63.

Gauthem. — *L. 1734, "en lång svårläslig inskrift"; påsedd 1844, granskad 1855: (vestra raden)* hiar : hwilis**63.** *Ordet* hwilis *är ristadt under raden.* — ur stankar, *läs:* ur ar stankar. gair*w*atr : þ*a*r.....
(hela den 3½ al. långa norra raden och halfva den kortare östra raden äro alldeles utnötta och oläsliga.)
(södra raden) gairwatr.u....: irinl.....ltr han kwam : firi kununk ok *i*rk*i*bisku*p* : ok oarn bisku(p).........nsh . *ü*r*g*ir so wilti kuþ han wi...l sol ak (*l. o*k?) ur ar stankar sum þors war.
(*östra halfva raden*) suntahr ok lahr p*r*(*im*).. (slut).
(*På korset och ringen derom å stenens midt synas spor efter alldeles utnötta runor.*)

64.

Gauthem. — *Funnen 1844: En rad af dels vanliga, dels vänd-runor:* kuo . x • nn, (*vänd-runor:*) ... uþurfr.

65.

Norrlanda. — *L. 1735, otydlig och oläst 1852:* iakaupr : ok : bolein : litu : gara : þina : sten : eptir a : arwiþ : sin : sun.

66.

— *En sten med otydliga runor, funnen 1852.*

67.

— *Ristningar på tre ställen i kalken å chorets väggar, funna 1852: a)* butwiþir bu (*och ett bomärke mellan båda orden*).

68.

— *b*) biþin : firir allum : kristnum : sialum.

69.

— *c*) herra : iuan : lundi : han**69.** *Ordet* han *står öfver raden.* atti : mig : üm : teu : aar.

70.

Hörsne. — *L. 1947, granskad 1854, å ett jernbeslag tvärt öfver sakristiedörren:* garwaltr :**70.** *L. 1947 har orätt* Farwaltr. iarnnaþi : tur.

71.

Anga. — *L. 1736, granskad 1852:* + folkar : i : austerbü × han : lhit : kira : mik : üvir : sin : sun : rohlla × ik : gesus : kristus : × naþi : hans : sial : ok : allum : krisnum : sialum : amen : amen.

72.

Gammalgarn. — *L. 1737,***72.** *L. 1737 är samma inskrift som L. 1724; jf. not. 19. granskad 1852:* + gesus : krist : naþi : halwia : sial : unga k*a*n(*s l.* i) : husbraüa : angwa : smis : dotr : hwils : hier : h*a*ueþ : i*ur* : asir : biþi : patanostu : firi : halwia : sial : ... magistas : gefi : gerþi: mik : botwiþr : smiþr : lit : gera : mik : im + **72.** *Uti orden:* ir : kraþi (*l.* graþi, *för* graiþi?) : us *utgöras icke rundragen som vanligt af streck, utan blott af prickar; hvilket således tyckes utvisa, huru man på den tiden började, när runor skulle inristas i sten.* ir : kraþi : us : (*å ringen kring korset:*) ....þi sihþaþ : hans : husbrübsüa :

73.

Vänge. — *L. 1738, granskad 1844:* **73.** *Runorna:* — n ro : war *finnas nu icke å stenen.*— n : ro war .... sial : begia : feiga (*l.* feþga?) : auþwatr : gerþi : þita : hwalf : gairwalr : i : weskini : ris —

74.

Buttle. — *L. 1739, granskad 1844:* + hier : hwilis : hera : ioan : raþrs : sun : af : atigabo : bi.....

75.

Gulldrupa. — *Inskrifter på fem ställen å kyrkans väggar, funna 1850: a)* botolbar : karassa : han : kaup : te : messo : haku : lin : itagn :

76.

— *b) skrifvet med rödkrita:* beten für botaiþor sial huntenkia sum hiar to ta . war ᚠ . ᛆ • brim : i fiurtando rato.

77.

— *c) ristadt i kalken:* willin ir : lüþa : hut : iak : wil : gerra : wegin : *b*ugu : abrr*i*t : lik : at : ifinn : skulin : nn : swika : wir : biþ : um : us : i.....

78.

— *d) Ett litet stycke under föregående stå dessa 5 mynder, som till formen stå på öfvergång mellan runor och munkstil:* ᚠᚢðᚬᚱ, *utgörande början till runraden.*

79.

— *e) i tornrummet:* afi maria : garasia : p*l*ena, *och vidare Ave Maria och runraden på flere ställen.*

80

— *L. 1613. Ett Stenkors med runinskrift (å baksidan af korsets stam är afbildad en man, som med en påk bakifrån slår ihjäl en annan, hvilken med en bila tillhugger en bjälke):* + bidin firi : iakaubs : sial : i : annuhanenþium sum : nikulas : waah.

81.

Vesterhaide. — *Funnen 1850:* + hier : likr : gairwaltr : i berhi : ok : hans : hus : froüa.

82.

Stainkumbla. — *L. 1590; ej återfunnen:* butmuntr : auk : butraifr : auk : kunvar : þair : raistu : stain :— —... auk : sun : aula : sat : miþ : ski*n*um : auk : han : entaþis : at ulfshala : þa : hin : hilgi.....

83.

— *L. 1591; ej återfunnen:* butmuntr : auk : butraifr : auk : kunwar : *þair*.. stain : — —...— — ut : faþur : sin : kuþ : hialbi : selu : hans : auk : kuþs : muþir : beþr : þan : wir : biþia : sunia.**83.** *Inskriften återgifves i* Liljegrens *och* Brunii *Nord. Fornl. XXXI (1823) sålunda:* B . a . B . a . Gunwar... stain — — at : faþur : sin : kuþ : hialbi : selu : hans : auk : kus : muþir : beþr : þen : wir : beþia : sina.

84.

Hauggrän.84. Hauggrän *(d. ä. Hög-gran) skrifves nu orätt Hogrän, men uttalas* Hau-grän. — *L. 1571, granskad 1852.*
1. Stora yttre kant-slingan (se Sjöborgs *Saml. 2. fig. 227):* sigmutr . let rasa sain eftir bruþr . sina : auk : bro : kierwa : eftir : sikbiern : santa mikal hie*l(bi at h)*ans auk at botraif : auk at sigraif . auk : at . aibiern . faþur þaira : altr. auk : bikwi han : i bü : sunarst kairwiþr lekþi orma*l*ur (*l.* orm a*t*ur?) nemr : intiur.
2) Inre slingan:
karmanum : þet ar (*l.* retar) . . ekun : hier . mun . stanta . stain : at : merki *u(?m)*ietr a : biergi in bro furir.
3) Tvärbjelken:
(1 raden) sigmutr *i..g...*: sliku : unit kuml (*2 raden*) ro*k*r : un risti : runar þe*si* : kairlaifr sumarar *k*ariaka*n* (*l. m*aria ka*n*?)

85.

Bardlingbo.85. Bardlingbo, skrifves vanligen Barlingbo. — *L. 1973, granskad 1850 och 1852; Dopfunt, rikt uthuggen med bildverk: Kristus på korset, Maria och ängeln, en helgonfigur och de 4 Evangelisternas sinnebilder. Uti Marias gloria står med runor:* Ma*r*..; *uti Evangelist-sinnebildernas står:* iohanes ; marku .; lauks last : gearþa rosu*li* (*enl.* P. A. Säve: gearah bosuu).— *Sinnebilderna äro förvexlade, så att namnet* Markus *står i oxens gloria och* Lukas *tvärtom i lejonets; uti ängelens kunna nu inga rundrag upptäckas, men uti helgonets synas några matta drag, liknande:* nik..mn(??).

86.

Dalhem. — *L. 1972; å en nu sporlöst försvunnen Dopfunt funnos Evangelisternas namn med runor öfver deras sinnebilder.*

87.

Halla :— —rti : legir . *i*ak*u*(*l. k*ak*r*?).... — ; — ainika : sun : þaira .; — : trabu . leubika(*r*) .;— —nar : at : feþrka : baþa : kuþ.87. Ordningen emellan dessa 4 afbrutna rader är nu svår att bestämma......

88.

— — —na: has : lit : rist : kuml: a*t* . *k*airielmr.
Dessa båda runstenar äro såsom hörnstenar insatta utvändigt i chorets SÖ. hörn af Halla kyrka, 5 al. öfver marken.

89.

Sjonhem. — *L. 1592, granskad 1852:* roþwisl : auk : roþalf : þau : litu : raisa : staina : eftir : sü**89.** *L. har här:* sünir (*rättare vore* süni) : þria, *i oafbruten följd, liksom om intet fattades mellan dessa 2 ord. Men mellan* sü — þria *är nu ett långt stycke afflagnat, der åtminstone 15—18 mynder kunnat rymmas.….* ....þria : þina : eftir : roþfos : han : siku : blakumen : i : utfaru.
kuþ : haelbin:.....: sial : roþfoar
kuþ : swiki : þa : ar : han : swiu :

90.

Sjonhem. — *L. 1593, granskad 1852:* þina : eftir : a**90.** *L. fyller luckan (gissningsvis?) med orden:* Likkn : han : warþ : *men säkert är, att namnet börjar med* A, *icke med* L..........rþ : tauþr : a : w*i*tau : systrir— *Efter* süstrir *tillfogar L. ordet* twar. *I den nuvarande luckan skulle kunna rymmas 16—20 mynder.* ..— —r : brüþr : þria : roþanþr : auk : roþkutr : roþar : auk : þorstain :
þir : iru : faþur : brüþr.

91.

— *L. 1594; icke återfunnen 1852:* þina : iftir : *hairfos* : han : to : haima : auk : ati: totur : aina : han :**91.** *På stenen står troligtvis* han, *men detta har afskrifvaren då rättat till* hon (*att döma efter det såsom osäkert utmärkta* o), *emedan han icke insett, att detta* han *just är den rätta Forngotl. formen för fem. På samma sätt har detta ord hos L. nästan öfver allt blifvit oriktigt förändradt, t. ex. N:o 94, 103 och 164, men likväl icke uti N:o 158.* haitir : haili : utr : waltika : gerþi : staina : auk : *walkustar* ma... ...
tan : auk : botbieru : ristu :

92.

— *L. 1645, granskad 1852:*.....r : ok hra —....hwalf—

93.

Viklau. — *Funnen 1852 (med vändrunor):* botwiþ : i :...*b*o: boierm arfi.

94.

Atlingbo.— *L. 1741, granskad 1852: i*ltiauþ : aüþwalts : enkia : etliks : han lit : hwalf : o*t*k....: üfir : sin : sun : bostan : ok han : baþ :. a . biþia : fürir has : sial.
iakubr : gierþi : stain : orþmas (*l.* roþmas :**94.** *De 2 första runorna* (or *l.* ro) *äro samstafva, och derföre tör läsningen* Roþmas (*d. ä.* Roþmars) *vara att föredraga framför* Orþmas; *L. har orätt* Ormas. arfi.

95.

— *Inskrift med rödkrita öster i chorportalen:*
iakob isem .1.5.68.iakob isam 1621.

96.

Tufta. — *L. 1742; icke eftersökt:* + friþgair . ok . alwaltr . ok . roþaiþr . litu . kiera . stain . hwalf . þis .. eftir. roþurm . faþ.. ... ..sin . biþi. ... sia*l* . hans . saktus . bartolimeus . irni miskunar : sial...urms . a*m*en .**96.** *L. läser* aken; *men troligtvis står der ett vänd-*ᚴ *(d. ä. med qvisten till venster), hvilken blifvit läst för* k, *då denna mynd likväl alltid står för* ᛘ (m) *på många yngre Gotl. runstenar.* saitid runar.

97.

Maisterby. — *L. 1572; icke eftersökt:* ....ak : turlak : i.....

98.

— L. 1744 "läslig"; men oläst; — icke eftersökt.

99.

— L. 1745 oläst; icke eftersökt.

100.

Sanda. — *L. 1746; icke återfunnen:* "botaider i boligaby lit dinna stain gera iftir olaf fadur sin &c. bidin firi olaafs sail i boligaby. gud gifi saili din &c."**100.***L. anför denna inskrift med citations-tecken efter* Linnæi *Öl. o. Gothl. Resa, s. 290, emedan hon i flere stycken tydligen är felaktig, har t. ex. alltid* d *för* þ.

101.

— L. 1992, granskad 1854 (å lilla kyrkoklockan):
ᚴ suntahr tir**101.** Tir (*d. ä.* Tyr); *kanske bör man hällre läsa:* ᛐ ir; *L. har oriktigt:* ta*u*r brim o i tretantu rato.**101.** *Då vid denna inskrift ses ett Run-bomärke, hvilket ganska mycket liknar det, som finnes vid inskriften å Haide klocka, så år det sannolikt, att båda klockorna äro nära samtidigt gutna, och af samme män.*

102.

Hväte. — *L. 1747, granskad 1852:* — —iþr : botulfs : moþir : af : westr : hwetium : ok : botaiþr: hans : husfroia : mundwals : sustir : af : rigaim : hwer sum þita :— —

103.

— L. 1748, granskad 1852: hustru : gartrud . ed .... *b* . *r* en : i : melno : han :**103.** *L. har oriktigt* hon; *jf 91 (Anm. 37).* lit : haga : tis an : stain : üvir : sen : bonda.

104.

*— (L. 1966)***104.** *Denna uti järn graverade inskrift påträffades år 1852, och utgafs af mig såsom ny eller hittills okänd det följande året uti Annaler for nord. Oldkynd. og Hist. 1852. ss. 215—222, Tab. VII. b. Jag fann likväl i fjor (1858), att hon redan förut blifvit bekantgjord, nämnligen uti qvart-upplagan af* Liljegrens *Run-urkunder (utgörande ett tillägg till Svenskt Diplomatarium, T. 1) af år 1834 (och således ett år yngre än octav-uppl.). Dessa bägge upplagor äro eljest till innehållet alldeles lika, utom deruti, att qvart-uppl. vid slutet eger en opaginerad sida, med tillägg af 10 då nyfunna runinskrifter, hvilka alldeles saknas i octav-upplagan. Då denna senare nästan ensam begagnas af Svenske runforskare, så torde detta tillägg vara för mången obekant. Denna äldre läsning af Ljuskrono-inskriften är likväl behäftad med åtskilliga fel, t. ex.* krenim, warra, helnu, *m. fl., för* Grenium, wari, helhu, *m. fl. inskrift å en gammal ljuskrona, funnen 1852:* + iuan : i : grenium : han : gaf : þisa : krunnu : fürst : gudi : ok : wari : frru : ok : þairi : helhu : kirkiu : senni : sial : til : þarfa : ok : sida — —.

105.

Haide. — *L. 1749; ej återfunnen:* hier : ligr : gairwaltr : i : birhi : ok : hans : hus : froua.

106.

— *L. 1750, granskad 1854:* beten fürre + betars + sial kauparfa : han: to . siau natum : efder nü ta war ᚽ : ok : ᚴ : prim : i fiurtando : rato.

107.

Haide. — *L. 1911, granskad 1854 (inskrift å en sten, lagd i chorgolfvet):* + kirkian : bran : a : beleþes : bürþ : lauga : dahn : ta : war : ᚼ : sunnu : tahr : ok : ᛋ : prim : i : tretando : raþo.

108.

— *L. 1993, granskad 1854 (å kyrkoklockan):* + ingemar : ok olaf . de : swensko : men : tair : guto : tisa : **108.** Kllo : alo*n, L. har* kl*lo : alon; trol. menas* klokko *l.* klokkona.kllo : alo*n*.

109.

Klinte. — *L. 1751 (denne och nästföljande 4 runstenar hafva ej blifvit eftersökte): miþ naþum gius*: roþwaldr : af : huldangium : hafr : giafit : ... ...ta : tail : furi : sin : sial : ok : sin : faþur : ok : alwas : sial : .....

110.

— *L. 1752:* gisus : kristus : naþi : botwiþa : sial : kils a : wallum.

111.

— *L. 1753:* + iuan : smidrinn : ganwiþa : arwa : wiþr : riþa : nes : biþin : bün : ok : pater : nostru : firi : þaira : s...

112 och 113.

— *L. 1754, 1755 (olästa).*

114.

Fråiel. — *L. 1756, nästan oläslig 1844:* + olif : .....litu : kiara : stain : þana : ufir : sin : sun : butai*l*u... ...moþur : ruþvi : *... ...isitira* : *isi* : *ur* : firi : þaira : *sal*.. ...

115.

— *L. 1757; icke återfunnen:* ...biþir : füri : þeira : sialum: ....

116.

Garda. — *L. 1759; granskad 1854:* olafer : robbenn : arwa.

117—120.

— *L. 1758, 1760—1762, "3 el. 4 oläslige runstenar"; ej återfunne.*

121.

Alskog *vid Tjängvide, funnen 1844, omgranskad 1845:***121.** *Endast början af inskriften kan gissningsvis läsas, ehuru högst osäkert, och utan att det gifver någon egentlig mening; jf. mina afhandl. om Tjängvide-stenen i* Dybecks *Runa 1845, ss. 82—93, Pl. 3, 4, samt om Alskogs-stenarne i Annal. for nord. Oldk. 1852, ss. 171—207,*

Tabb. VI, VII. a. — risti stan .... fo .... i firiþur .... fir . p .. m ..f..(??)

122.

Lye. — *L. 1763, granskad 1850 och 1854:* + iakaupr . i . litla ronum . han . lit . giara . þinna . stain . üwir . faþur . sin . olaf . ok . broüþr . sina . liknwiþ . ok . simon . biþim . fi .. þaim . ok . alum . krisnum . sialum . ok . þa . war . liþit . af . gus . bürþ . fiurtan . huntraþ . ar . ok ainu . ari . minna . þen . **v** . tihi . ar . ok . i . þ*i* . ari . primaþi . ᚴ .**122.** L. har här oriktigt ᚠ, men det finnes bland rättelserna ändradt till ᚴ. ok ᚱ . sunudahr . i . *t— Runan eller runorna äro här otydliga, förmedelst en liten flaga; L. har blott* ᛚ, Lilj. *o.* Brun. *Fornlemn. XCVIII har* ᛁ, Worms *Mon. Dan. s. 455 har* ᚼᛁ; *mig tycktes åter, att man snarare kunde läsa* ᛚᛁ *l.* ᛁᛁ, *eller hällre blott* ᛐ-raþu, *hvilket kanske äfven var ett sätt att beteckna den tolfte raden i taflan, då* ᛐ *just är den tolfte bland runorna. Eller skulle de nötta dragen beteckna ett Latinskt XII?* raþu.

123.

— *L. 1764, granskad 1844 och 1854:* þinna . sten : þa.. lit . husfru . ruþvi . giera . yfir . sin . bonda . iakop . i . mannagardum . sum . skutin . warþ . ihel . miþ . en . bürsu . sten . af . wis . borh . þa . en . kunung . erik . war . bi . stallaþ . pa . þi. for . nemda . slot . en . þa . war . liþit . af . gus . bürþ . fiurtan . hundraþ . ar . ok . ainu . ari . minna . þen . fem . tigi . ar . biþium . þet . et . guþ . naþi . hans . sial . ok . allum . krisnum . sialum . amen.

124.

— *L. 1765, granskad 1854:* + kairwatr : i : lüum : han : lit : gera : hwalf : *þ*ita : üfir : — — *k*ir : han : kairwat : i : i : lüom.

125.

— *L. 1766, granskad 1854:* botolfr : megensarfa : lit : giara : stain : *h*[iss]an . ok . legg*i*(*a*) : ... petar : faþur : sin :

126.

— *Funnen 1844, omgranskad 1854:* + iuan : *af*ina : f.....u : han : lit : gera : hinna : stain : üfir : sin : faþu(r): botulf : ok : hans : m(aga?) : bo : *elaif*o : ok : roþwiþ : (ok : ol)af : geri*n* : wel : ok : biþin : füri : þaira : sial. *På korset och ringen:* ... i : kuþ : i...: u.....fak... ...kik...

127.

Lye. — *L. 1767 oläst; ej återfunnen 1844 och 1846.*

128.

Linde. — *L. 1573; icke återfunnen:* hil..a..vel... vint... kuml . þi — — I . lit × botulf × stafa × merki × i — — hans.

129.

— *Funnen 1844:* ......sial hans.....

130.

Fardhem. *En grafsten sågs 1844 med utnött runskrift.*

131.

Låistad. — *L. 1768 oläst; ej återfunnen.*

132.

— *En mängd runor, skrifna i dörrsmygen med rödkrita, funnos 1844, af hvilka dock blott kunna läsas årtalet 1582, samt:* h*w*ar : sum : hita : lisa : ta : bar : han : pris... ...h*r* sum ki...

133.

— *På väggen straxt inom dörren syntes 1844 flere runrader med rödkrita, skrifna före kyrkans sista kvitmening (år 1697), hvaraf dock endast kunde läsas:* .... i maira.... tu bauþ..... *och årtalet 1620.*

134.

Laivide. — *L. 1769; ej återfunnen:* — moþur ofaihr k*i*...

135.

— *L. 1770; ej återfunnen:* ... ...vir : f*r*ilui.. obur...... kairþi*nkrs*.. lr kuþ ...

136.

— *Funnen år 1857:* — — o*t*a : sun : sum : sins faþu..—.. n : *o* : *m*in : þe......*i*ak... —... uþis luþa *s*ana hia....

137.

— *L. 1854, ej eftersökt; inskrift å en i väggen inmurad sten vid Mulde gård:* siaukaim . giarþi . mik . kialira : botmuntr : maistari : af eivan : ok : butair : litu : giara.

138.

Gerum *vid Kullans.* — *L. 1856; ej återfunnen; inskrift å en spisstolpe af järn:***138.** *Denna spisstolpe bortköptes ty värr af* Hilfeling *och lemnades till* P. Tham *på Dagsnäs i Vestergötl. Men hvarest finnes han nu? — kanske någorstädes i Frankrike, då* Sjöborg *(Saml. 2. s. 23) säger, att* Thams *fornsamlingar inropades på auktion i Skara af Franske General-konsuln Chaumette des Fossés.* × botmuntr : kullans : han : lit : gera : hila : mur : werk : ok : sialfr : gerde : trri : verk stuwu : ok : sumar : hus : ta var : ᚼ : sunudahr : ok : ᛚ : prim : stafr : i : tretando : rado : ok : lüftaþes :— *Der står troligtvis* lüftaþes, *jf. N:o 147, Anm. 55 (L. 1855).* a : santa : simiude : afton . markit : hit : hustrun.

139.

Aista. — *L. 1574; ej återfunnen:* — kiar × riþsi x stain... ... mi... kimli...

140.

— *L. 1771; ej återfunnen:* botvarþr i snoþu han lit giara þina stain yfir sina husfroiu butaiþu til aista.**140.** *Läsningen är rättad efter* Worms *(Monum., s. 453), den enda man eger. Sista ordet är* Aista *(gen.pl.?), icke* asta.

141.

— *L. 1772 oläst; ej återfunnen.*

142.

Sproge. — *L. 1773, granskad 1844:* + bolwiþr: i: s*n*oþu :**142.** *Der står* Bolwiþr (*icke* Botwiþr) i Snoþu *är trol. samma namn som på N:o 140, jf. äfven N:o 145 och Anm. 130.* lit : giara : hwalf : üfir : sin : faþur : *ok* : moþur : *n*aþi : guþ : þaira : sial : eleba : sum : hiar : hwilis : un*ti*r +
auþwaltr : kauti : giarþi : hwal..ta*r*a (hwalf þaira *l.* þita?).

143.

— *L. 1774, granskad 1844:* airikr lit giara stan : yfir : sin*a* : .*o*tur : tiþig : þ*ia*... ... ...*r*.. —

144.

— *L. 1775, granskad 1844:* + ruþwiþr : a burh : lit : giara : stain : üfir : sen : faþur : botulf : a burh.
naþi : guþ þaira : sial : altra : sum : hiar : hwilas : untir: biþin : **144.** *De i förkortning skrifna slutorden böra läsas sålunda:* Biþin Patanostu (füri) þaira sial sum hiar hwil*i*s *l.* hwil*a*s. patanost.. : þair : si + al : sum hi hlis.

145.

Sproge. — *L. 1776, granskad 1844:* ....wiþr : *i* snoþu (*l. ka*noþu *l. þ*onoþu?) : lit : giara : stan : hina : yfir : sin : barn : naþi guþ : + þ*a*ira : sial : aldra : sum : hiar : hwilas (: *u*)nder. + mib*gel*a, (*l.* mib*keia*) ...o...

146.

— *Förut inmurad och dold i kyrkoväggen, funnen och läst 1844:***146.** *Denne är en bland de högst få Gotländske runstenar, som äro af sandsten, då alle öfrige äro af den hårdaste kalksten, och stenmästaren har derföre kunnat utföra sitt arbete med många prydnader och med den största finhet och sirlighet, men också är han mycket förvittrad.* sihraifr : giarþi : iohan : lit : giara... ...r : ag*n*ar..ahu : bi...

147.

— *L. 1855; granskad år 1844 (stenen med denna inskrift fanns ursprungligen vid Urgude i Sproge; men han är nu sedan många år flyttad och inmurad öfver en spisel vid Thomsarfve i Aista):*
+ petar : üfir : guþarfa : han :
lit : gerra : tissan : mur : ok : stuvona
ok : baþe : sendr : lüftaþ :**147.** *För* lüftaþ *har L. oriktigt* lügtaþ. *Det är nämnligen en egenhet för Gotl., som änn i dag eger rum, att* kt *i många fall uttalas som* ft; *jf. N:o 138 Anm. 50.* a . tos . dahinom : fü —
katrino : meso : ta war : ᚠ : sunudahr : ok : ᛚ : prim —
: i : fiurtando : rado : i : taflo(n)e :

148.

Hablingbo. — *L. 1575, granskad 1844 och 1847:* alkair . ar frusti . a.. hili . þa... ... ...u...in..r . iftir . *k*na....r . þi...n . r.. kri*n.***148.** *Stenen är förvittrad och inskriften ytterst svårläst; början kunde ock läsas:* Alkair . auk Rusti . a... hili . þa...., *L. läser:* Hikair auk Frustin... ...at li þa &c. *Stenen har bildliga föreställningar å båda sidor (en ryttare till häst, ett skepp med flere män å däcket, m. m.), ganska mycket liknande dem å Tjängvide-stenen (N:o 121) och Laivide-stenen (N:o 136).*

149.

— *L. 1779; granskad 1844 (inskriften är mycket nött och svårläst; det, som inneslutes af klammer, är upptaget*

efter föregående läsningar af Hilfeling och Wallman): + þaun : litu : kiara : þina : stan : üfir : ....o + ...bo.... by*n* : ok : a*f*erna.. (paternoster?) : r....... : ok : afe : maria : roþfosar : sial : til : .aþa (naþa?) + *(Efter en 4 alnars tom eller utnött list:)* .... ak . :.... ri.. : ..... : +
Uti en ring midt på stenen: + goþr : sial se*m*......os . lakbü : þan : sum : biþr : furir : [han]um : þa nia[ut]in : baþir : hans : büna : katri[n] : ok : botwiu : ok : [nik]ulaas +

150.

— *Grafsten, lagd i prestgårdens trappa, funnen 1844:* + s*i*r : uk : .....þai*m*: b ....:.ü . : *o*k : pater : noster : ok : afe : mari(a) : ioan......

151.

Silte. — *L. 1777, granskad 1844:* forgair : lit : mik : gieara : üfer : sin : faþur : uk : moþor : botfrir : ok : buþwi ok : auþwatr : ..*k* : mik [+ kri]str : maiu : sun : naþi : alum : sum : hiear : hwilas : unir : uk : alum : krisnum : sial + um.

152.

— *L. 1778; ej återfunnen:***152.** Worm *uppgifver (anf. st. s. 454), att inskriften stått å en sten, som var insatt inne uti kyrkan i väggen öfver bänkarne. Eller var det kanske blott en ristning i kalken ? — i sådant fall är hon för länge sedan och för alltid utplånad genom hvitlimning.* biþhin füri botwiþa : seal rangvals arwa.

153.

Hemse. — *L. 1780, granskad 1844:* botolf : ok (*l.* af?) A(ukar?)sarfa : h.. : s.h...hina : stan : ufir: ru . itu: af hah : h*i*b : *o*k : til : aukarsarfa : i : ta en : iak : war : skrifaþ : ta war : hahal : sunudah:r : untirmaþr : primstafr + i tolfte : r(a)d(o) : i : taflu + petar : aukarsarfa : han skr*e*f mik : amen.

154.

Hafdhem. — *L. 1781; ej återfunnen:* + *a*koþ*k* : liat : kira : ... ...*n*abu : þan : sum : biþin : furir : *i*m*i*ana : stin : batir : *n*ost*r* : büna : atbik : botwiþa : *s*iuli :...

155.

— *L. 1782, granskad 1844:* + katrin : vestir : gort*u*m : lit : kira : tinna : stain : üvir : sina : moþur : butwiu : si.. rihks :

156.

— *L. 1783, granskad 1844:* ... *k*uþ n*a*þi : henar : sial: þ.... r*i*o..ur...füri : : kier...sta —

157.

— *L. 1784, "blott 2 ord läsbara", ej återfunnen.*

158.

Näs. — *L. 1789, granskad 1844:* ruþul : af : ronum : hehwiþa : burna : i hangnasteþum : han lit gera : stain : yvir :**158.** *Mynden för* y *uti* ywir *liknar ett stup-*ᚢ xx, *eller ett Lat.* V) *med prick uti.* sen : husbonda : botulf ok olaf sen sun biþin firi þaira sialum.

159, 160.

— L. 1787, 1788, "oläsliga"; ej återfunna.

161.

— L. 2014 vid Siglaifs (ristadt på en sten); ej eftersökt: yra þit.

162.

Aike. *— L. 1912, måladt med svart färg å norra pelaren vid choret; nu utplånadt genom ny öfverstrykning:* arum : btir :...: biurþ : þusin :.. *ur*huntraþ : at : ok : sekstih... ......a : kirkia :... ...malaþ : bu : ra : in*lu*hur : s....kari :....... ...alii : souþ :

163.

— L. 1913, "lemningar efter runor målade med svart å N. chorväggen"; nu öfverstrukna med ny färg. **163.** *Dessa "lemningar efter runor" äro måhända efter dem, som i Presterskapets berättelser (från Carl XI:s tid) med dessa ord omtalas: "Der står fuþork, visst 20 ggr upprepadt".*

164.

Grötlingbo. *— L. 1785, granskad 1844:* katrin : ioans : husfüra : i suntru : han :**164.** Han; *L. har felaktigt* hun, *jf. N:o 91 Anm. 37.* lit : giara : þina : stain : üfir : moþur : sina : boþiauþu : iak*u*bs : kunu : sihlaihs : arfa : biþin : firi hinar : sial : batir : nostir :

165.

— L. 1786, granskad 1844: ...[Bo]ta*i*þi : hosfreu : sina : *i*ak . us :**165.** *I*ak. us; *kanske menas* Iakus, *för* Iakups? *— men det kan äfven läsas som:* nak . us. burn u*r* : wetabrhum :— *Der står:* Wetabrhum. war hera : naþi : þaira : sial : altra :....
oli : hiak . runir. þisar : þesun : aruais.

166.

Fide. *— L. 1790, oläst, granskad 1844:* ..... iþ ok ....

167.

— Funnen 1844: hehlaikr : kiarþ : i sta(n) þis.... ....*in*etk : auþulfr : *þanr* : (s)alu : *þaira* (*l. kalrat*?)....

168.

Åja. *— L. 1791, granskad 1844:* + iakaups : sünir : a : burh : litu : giara : stain : üfir : faþur : sen : ok : br*o*þur : sen : hera : nikulas : sum : *o*ü*a* :**168.** *L. har* uia, *hvilket bestämdt är oriktigt; — de mycket nötta runorna likna visserligen* ᚿᚤᛆ (nüa, *acc. sg. f, novam), men de kunna dock äfven läsas för* ᚿᚤᛆ (Oüa, *gen. pl. f., insularum), hvilket sista är så mycket antagligare, som detta just utgör den rätta Gutniska formen för socknens namn* (Oyar, *f. pl.*). kirkiu : ati : men : guþ wilti :— Wilti (*l.* wildi) *skulle möjligen äfven kunna läsas:* wil ai, *hvilket dock icke gifver någon mening; L:s* winni *är alldeles oriktigt.* biþin : füri : þaira : sialum : ok : hehwald*i* : al.: süni : þair : hwilas : hiar : untir oli : euþ*a*r : giarþi : mik.

169.

— *L. 1792, granskad 1844:* hiar : hwilis : untir : *r*an (*h*an?) .....iaüu : biþin : al.....—.. herra : naþ : hab....(s)ial .....kiara : beta*r* : hinsarfa :

170.

— *L. 1793; ej återfunnen;* + kani : it ok ... o sten....

171.

— *L. 1794, oläst; granskad 1844:* — —... ris : halwols ...sia... sen : s*u*(n)

172, 173.

— *L. 1795, 1796, olästa; funnos 1844, oläsliga.*

174—176.

Åja. — *L. 1797—1799, olästa; icke återfunna.*

177.

— *L. 1800 (i prestgårdens förstuga); ej återfunnen:* —ub : h pari —

178.

Hambra. — *L. 1801, granskad 1844:* + nikulas : lit : kiara : stain : üfir : auþwalt : sin : faþur :..:..*ko* br : þir : ok : sin : sun io... ... ...: füri : a*i*e... ...

179.

— *L. 1802; ej återfunnen:* + bitr : lit : keara : stan :.. na : üfir : *b*utaiþu : ok :... ....þur... ...rf ᚠ primst...
Midt på stenen: ritu o : i : ta *r*uni (tafluni?) : biþ.n : bunir: —

180.

— *L. 1803, granskad 1844:* ... ...iakoubar : kiara : stain : biþin : bünir : iþrar : fürir : *s*ealu... ...þwiar : k ...:..fi : kera : s.a*s*l .:... ...n.... *Å korsets ring och stam:* ... ...fb ..... tekum : biun.tikta : in m(u)... ...sk risti mik (*l.* skrifti mik).

181.

— *L. 1804, granskad 1844:* — — akr : lit...: a... a : k.... efter : faþur : sin : — —kaþ..: ok : *diee*..si : biþar..—

182.

— *L. 1805 oläst; ett litet hörnstycke sågs, hvarpå stod:* — faþur : sin —

183.

— *L. 1806 oläst; stenen är hel, men var 1844 alldeles oläslig, utom ordet:* ...arfa...

184, 185.

— *L. 1807, 1808, af dessa och kanske flere stenar återfunnos flere stycken och småbitar med spor efter runskrift.*

186.

Vamblingbo. — *L. 1809:* + iuan : i nora : lit : giara : þinna : st... iftr : sina : moþur : halwi.

187.

— *L. 1810:* — ...ik : ok : botau*k*r : lit : gera : stain : hinna : üvir : sigfriþ : ok : boþfriþ : i : oiboi : faþir : sina : hwar : sum : hwilir : baþir : biþin : füri: þaim.

188.

— *L. 1811:* ..: k .. ..o.. ..þ...u.. ..r : raka.. ..ub : af.. biþr : a...

189—193.

— *L. 1812—1816, olästa och troligen oläsliga. Af alla dessa 8 Vamblingbo-stenar finnes nu ingen enda i behåll, ja, ej ens det minsta stycke, utan allt är förkommet eller förstördt, och troligen har detta skett vid och efter den vådeld, som härjade tornet och en del af kyrkan omkr. 1817—19.*

194.

— *L. 1857, granskad år 1844; inskrift å en grindstolpe af sandsten vid Storms gård:* — — k : stulpa : a*ks* (*l.* a*f* s) nano..—

195.

— *L. 1858, granskad år 1844 och 1855; inskrift å den ene af tvänne portstolpar af marmorkalk, vid Sigraifs gård:* olafr : luþr (*l.* suþr?)**195.** *Då runan* ᛋ (*bakvänd, med qvisten fäst vid toppen af den med de andra mynderna jämnhöga stafven, hvilken form nästan är den allmännaste å Gotl. runstenar) ganska nära liknar* ᛚ, *så är det nästan troligt, att namnet skall vara* Suþr, *icke* Luþr, *och dermed kan då menas någon* Olaf, *som varit bördig från gården* Suders *i Hambra.* giarþi us.

196.

Sundra. — *L. 1817, granskad 1844:* rolaikr :**196.** Rolaikr; *skulle också kunna läsas* Rolaifr, *men alldeles icke* Roþalfr, *såsom L. har.* lit : giara : stain : ok : skira : ufir : rofin : broþor : sin.

197.

— *L. 1818, granskad 1844:* .....þr : marþa :**197.** *L. börjar inskriften med:* Biaþr : Marþi. *Stenen hör troligtvis till de yngre, då* þ *nästan öfver allt synes vara skrifvet för* t, *hvilket har blifvit rättadt i II Afdeln.* liþ : gera : þinna : sþan : üfir : sina : kuno : ok : sin : barn.

198.

Sundra. — *L. 1819, granskad år 1844:* — garþum : lit : gera : mik : *ü*fir : sena :....ur : *f*roaoiu :**198.** *F*roaoiu; *sedan man en gång huggit miste* oa (*för* oi), *tillsatte man ett nytt* oi, *för att få det till* froiu, *fru; L. har felaktigt* ro*k*..*i*u. hald*ie*auþu : ok : war : .....fürri : henna —; *och på ett särskildt löst hörnstycke:* — sum bioþur (*eller kanske:* broþur) —.— *De 2 orden:* sum bioþur (*l.* broþur), *på det lilla lösslagna hörnstycket, inpassas af L. (utan någon anmärkt bristfällighet) uti inskriften mellan orden* war *och* furri; *men ehuru en lucka äfven å min ritning just här förefinnes, så har jag likväl icke der angifvit, att något stycke af grafstenen på detta ställe saknas. Äfven är luckan allt för trång, att så många mynder der kunnat rymmas. Huru saken i sjelfva verket förhåller sig, står*

likväl icke nu, efter mer än 14 år, fullt klart för mitt minne.

199, 200.

— L. 1820, 1821, alldeles oläsliga; ej återfunna.

*

(201.)

L. 1743. En af Wallman *funnen runsten, men för hvilken intet ställe är uppgifvet, och hvilken icke sedermera påträffats:* + kuþ... ...mu.. ar : k : ..an munear : bo*lihi*þr : ..ft..:.. ...uts.. ..k : i : pr. (= ..ok : ᛁ : prim?)

(202.)

Visby stad, i S:t Clemens kyrkoruin: L. 1740: ....elfa hunaraþ or ok......biþim furi....ial . stain botwiþr lit fira. (**202.**) *Denna runinskrift är af L. upptagen efter* J. G. Klingwalls *Fornlemningar i Wisby, H. 1. s. 7 (Stockh. 1823), ehuru han snarare tyckes angifva* Wallins *Runographia Gothland. såsom sin källa. Språket i denna inskrift ser likväl högst misstänkt ut, då Guta-målet från 12:te årh., vore det ock från år 1199, nödvändigt skulle hafva visat sig under en mycket renare och ålderdomligare form. För den sammandragna Nynord. formen* elfa *skulle man då med runor säkerligen skrifvit* ilifu *eller kanske t. o. m.* ainlifu *(uti Uppl.- och Östg. Lag.* ællifu; *i Guta L. saknas ordet); för* biþim *skulle man begagnat det här rättare* biþin, *eller kanske* biþiþ, *och naturligtvis skulle man ej begått ett så groft fel som att skrifva* or, *för* ar *(år). Dessutom är konstruktionen h. o. h. afvikande från den å runstenar vanliga; emedan man på sådana väl finner t. ex.* Botwiþr lit kira stain, *men icke* stain B. lit kira (*hvilka sista tu ord dessutom år 1199 borde hafva låtit* liat karva!) *Att här börjas med angifvandet af årtalet, är också tvärt emot fornbruket; ja, då tänkte man icke ens på att angifva tiden, åtminstone icke på detta sätt. Oväntadt är också, att här finna en stungen runa (i* ᛂᛚᚠᛅ) *och ännu mera att träffa den samstafva mynden* ᛅᚱ (*i* hunaraþ, *för* huntraþ). *Med ett ord: inskriften innehåller alltför mycket, som smakar af en nyare tid och af ovana vid fornspråkets behandling, för att man skulle kunna våga lita på hennes äkthet, särdeles som det icke är kändt, att flere än en ende har sett och granskat denna runsten, hvilken straxt efter upptäckten sporlöst synes hafva försvunnit. Det är således att befara, att upptäckaren i denna sak blifvit förd bakom ljuset af någon icke rätt väl gjord efterapning.*

(203.)

— L. 2827. Uti en på Gotland skrifven Runkalender på pergament har vid slutet funnits följande anteckning med runor: ta war . ᚱ . sundhr . ok . ᛉ primstafar . i . siakdando . rado.

*

Gula-Alnen.

Såsom ett tillägg till ofvanstående Gotländska urkunder, anföres här sluteligen den inskrift med 1400-talets munkstil, som är graverad å handtaget till en å Stånga kyrkodörr fastlänkad gammal Gotländsk Järn-aln.

(204.)

Stånga. — *Funnen 1844:* + hitta + ier + ret + gota + eln +

II. Afdelningen.

Runinskrifter med hyfsad text.

1.

Fårö. — Butia(u)þ Lafransar lit giara mik firi sin(ni) sial ok sin (?) *f*or Nikula*s* broþur *sun gaf (l. han?) lit mik* gera; Botulfr sum kirin a (*l.* kirkiu burti?) hann gerþi mik. Gisus Kristus naþi allum kristnum sialum, sum hiar hwilas. Amen.**1.** *Någon verklig reda på denna inskrift lär icke kunna fås, förrän allt sådant blir afröjdt från stenen, som nu till en stor del hindrar läsningen.*

2.

— Guþ naþi Butulfs sial.

3.

— Guþ firi-lati uss orar **3.** Syndir, so segdi; *något bättre vet jag icke att föreslå i stället för inskriftens alldeles tydliga:* sidir su sedi.syndir, so segdi Pedar muramaisteri.

4.

— Guþ firi-lati uss,....

5.

— Petar.

6.

— Swen Hans-sen.

7.

Flairinge. — Guþ naþi Heghwa*t*a**7.** Heghwata; *den i både masculina och feminina namn ofta förekommande formen för gen. sg.; utaf* Hegh-hwatr, *af adj.* hwatr, *rask, djerf hvass.* sial, sum hier hwilis, hann gaf ett oyris laighi....þairi helghu... Marghet lit...... Biþin firi Margheto sial . Botulfr i .iþium— *Med detta* .iþium, *hvars första runa är oläslig, menas kanske* Fiþium (*möjligen* Fide *socken*). *Den efterföljande stafvelsen* ry *gifver ingen mening, äfven om man skulle taga henne för* by. *Snarare torde det vara en felristad början till följande* fyrþi, *hvilken fått stå qvar.* ry fyrþi mik hit.

8.

— þaim skal seghias sial sial-messa hwert ar...

9.

Bunga. — Lafrans**9.** Lafrans *torde här menas, ehuru ordet snarare liknar* Alfrans. *Kanske är det samme man, som byggt Helgvi kyrka, jf. N:o 35.* gierþi stain þi*ssan*.

10.

Rute. — Sighleiker lit giera stein (hissan) yttir**10.** Yttir, *på stenen* uti *el.* yti, *är en ännu vekare form, än* yftir *å N:o 17, hvilken förstnämnda ännu lefver på Fårö* (yttur) *och det nordligaste Gotland* (öttur). *Detta, jämnte annat, visar denna inskrifts ringa ålder.* Sighhielm, faþur sinn . (Biþi)n G(uþ fir)ri hans sial.

11.

— Sightryggs arfar litu giera stain yfir Auþweli, broþur sinn, a Finnlandi do ...

12.

— ... hans sal . Butaiþr a mik.

14.

Hall. — Guþ naþi Iuans siel af Hiernum; hans dytrir litu gera mik.

15.

— Nikulasa diekn ... firi hans sial a .. a lit g(i)ara hans . hustroya ...

17.

Hangvar. — Leiknir raisti stain ok bro gierþi yftir L..., faþur sinn, ok yftir Ringorm, broþur sinn, ok yftir Io(an)...

18.

— Gannwiþr ok Botwiþr — — letu hagga ann stain ok yfir sinn faþur Butair aitin . Guþ allswaldughr hafi þina sial . Ok þa war ᛚ ok. primstefr ok Fir sunnudaghr,År 1514, enl. L. (Runl. s. 154), eller kanske år 1419. ok en hann do.

19.

— Sighlaif ok Iakaupr af Flinawik þair litu gera mik yfir Swen, faþur sinn,...

20.

— Botraifr i Flinawik hann lit mik gera yfir sinn...Iakaup; Guþ naþi hans sial . Þa war Ur primstafr ok Þo(r)s sunnudaghr,År 1350. en hann do.

21.

Lärbro. — Guþ naþi Nikulasa sial, Botiauþar sial ok Roþia(u)þar**21.** Roþiauþur *synes vara ristfel för* Roþiauþar *g. sg.* sial; Botulfr i *A*..rþu lit mik giara.

22.

— Guþ naþi Heghwar(þ)s sial, sum h(*ier hwilis?*) —... — gera . Fe*m* þusend ar ok *h*in**22.** *Detta* hin (anin *l.* nin) *kan jag alldeles icke tyda.* tu ar ..gn*a*, en tu hundraþ ar waru af Adami ok til Guþs byrþ; e(tt þ)usend ar, þry hudraþ ar ok fim tighiÅr 1350. ar af Guþs byrþ ok til *T*...a dauþa.

24.

— Biþir**24.** och **25.** Biþir *står troligen för* biþin. fyri Botlikrar**24.** Botlikrar *står trol. för* Botliknar (*jf.* Likn-wiþ,

N:o 122). siel i Wik, sum her hwilis.

25.

— Biþir**24.** och **25.** Biþir *står troligen för* biþin. iþrar bynir **25.** *Här har troligen stått:* firi Botuifs Smis ok Olafs siel. *Detta* Smis *är ett på ön ofta förekommande gårdsnamn, som nu uttalas* Smiss, *eg. skulle det vara* Smiþs *g. sg. af mansnamnet* Smiþr, *jf. N:o 72.*firi Botulfs Smis ok Ol(afs).....sun lit mik gera.

26.

— Biþi*n* Go*þ* fyri Butaiþa sial af Bierghi, sum hier hwilis.

27.

— Biþ(i)n firi Bot..., sum (hier) hwilis, Botwiþa B*o*ra i Ska*ko*i (*l.* B*a*ra i Ska*bt*i ?).**27.** *Slutet på denna inskrift är så oredigt och nött, att någon reda derpå svårligen lär kunna fås.*

28.

— Bonden Olafr i Aghnabo**28.** och **39.** Aghnabo *är namnet på en gård uti Lärbro socken, hvilket dock nu allestädes på sjelfva Gotland uttalas* Angelbos, *men hvilkets rätta uttal,* Agnabo, *ännu fortlefver uti det forntrogna Fårö-målet.* liggr hier undir, hann a mik.

29.

— Har ritti stain.

34.

Helgvi. - Biþin firi Olufar sial...

35.

Helgvi. — Lafrans, Botwiþar sun maistera, gerþi kirkiu þissa, af Yskil(h)aim**35.** *Uttalet* Yskilaim (*för* Yskilhaim) *brukas ännu i dag af allmogen i st. f. Eskilhem, af* Eskil, *Isl.* Ás-kell *el.* Ás-ketill.

38.

Othem. — Biþin Goþ fyri Marghitu sial af Ot(h)aim; (han) a mik.]

39.

— Biþin fyri Hallwar(þ)s sial, bondans i Aghnabo,**28.** och **39.** Aghnabo *är namnet på en gård uti Lärbro socken, hvilket dock nu allestädes på sjelfva Gotland uttalas* Angelbos, *men hvilkets rätta uttal,* Agnabo, *ännu fortlefver uti det forntrogna Fårö-målet.* sum hiar untir hwilis.

40.

— Biþin firi Linhatta**40.** *Linhatta(r) g. sg. m., är samma ord, som finnes i gårdsnamnet Linhatta i Vall; men kanske äro bägge komna af en nom.* Liknhattr, *jf. gården Liknhatta i Stenkyrka, m. fl. ord på* likn, *jf. not. 80.* sial i Filum.

41.

— Biþin Goþ firi Nikulas sial af Kikin, sum (h)er hwilis undi.

43.

Tingstäde. — ... ifraþdu (i ᚠ raþu?)**43.** *Om man kunde antaga, att här verkeligen menades:* i ᚠ-raþu *och att detta skulle utmärka 1:sta raden uti Påsktaflan, så skulle denne stens år falla emellan 1140 och 1167; men sådant är knappast sannolikt.* ok aldra þaira...

45.

Martebo. — Hiar hwilis Ran*d*ulfr**45.** Randulfr; *stenens* Raneulfr *är säkerligen läsfel, man har läst* ᛂ *för* ?. *Det påföljande namnet* Sniawal(ds) *upplyses af en annan grafsten på samma ställe, hvilkens munkstilsinskrift börjar:* "*Hic requiescit* Snyowaldus". Sno- *el.* Snauvalds *är ock ett flerestädes förekommande gårdsnamn. Jf.* Wallin *Runogr. Gothl. s. 127, 128.* Sniawal(ds)...

46.

Bro. — Biþin fyri Olafs sial, Iuhans arfi e**46.** *Detta öfverflödiga* e *synes hafva uppkommit genom att man ristat nästa ords begynnelsebokstaf 2 ggr, i fall ej dermed skulle menas* ok. etlingi, sum her liggr; hans ankia Botiauþ bukka— bukka *är otydligt; det kunde äfven läsas* butkka, *L. har* buti a. ... Antighium lit stain hagga þinna.

50.

Fole. — Þetta ier witni kirkiur presta ok sokna manna, et Halghwis boar aighu kauptan meþ einu**50.** Einu *är en gissning för det eljest fullt tydliga* einn; meþ einu *skulle kunna betyda: med ens, en gång för alla, för all tid.* kirkiur tawegh ginum litlu Folboa garþa ...

51.

Hainhem. — Gairwatr af Norþr-by hwilis hiar, ok hans husfroia**51.** *Å stenen står* husbroia, b *för* f, *såsom å flere andre af de allra yngste runstenarne, jf. N:o 72, 75, 132, 142.* Ruþiauþ gerþi hwalf; biþin firi þaim pat-nystu ..sum ir*u* arbn...ok ir warþin þet, sum þaun *e* ieru nu.— *Inskriften å denne präktige, men ej särdeles gamle runsten (4 aln. 2 t. lång och 3 aln. 8 t. bred) är svår att förstå, särdeles mot slutet. Gissningsvis kunde detta så tolkas: ... och I varden det, som de (båda) städse äro nu (nl. saliga, arfvingar af Guds rike?).*

52.

— Nikulas i Ringi a mik.

53.

— Heghwaldr hwilis hiar af Suþrby, sum þaira faþur war, m(*ik lit*)u geru Ma.. rs ok Iakaups ok Botwiþar.**53.** *Ordningen tyckes här vara något förvirrad. Det ser ut som att de tre sönernes namn först blifvit glömda och sedan efteråt tillsatta.* Faþur *borde ock varit* faþir, *nom.*

54.

— Iuan, Iakaups arfi, hwilis hiar, af Norþarby; Petar ok Iakaupr litu gera mik.

57.

— Butulfr... ... Butwiþr ok Iakaupr ok Olafr.

58.

Vallstaina. — Sighfriþr i Alfini lit gera stain hissan yfir Butheþi dotur sina, ok yfir Auþlaif**58.** *Man kan af det Latinska* Autlew(u)s *se, att det Runska* Aulaif *bör vara* Auþlaif. *Ehuru orden* af Botlini *kunde synas utmärka ett ortnamn, torde dock dermed snarare menas mannens faders namn* (Botlingr), *att döma af det Lat.* Botlingis; *men præp.* af *bör då utgå.* af Botlini i Norþrgarþum.
Anno Domini MCCCXXVIÅr 1326. obierunt Autlewus Botlingis, qui in Nordgardum, et filia Sigfridi, quorum animæ requiescant in pace.

59.

— Olafr Bingil let gera mik yfir herra Petr.
Anno Domini MCCCLÅr 1350. obiit dominus Petrus, curatus ecclesiæ in Walgusten, dictus Bingil, de Gautem, cujus anima sit cum Christo.

60.

— ... lit gera sten yfir Ula(f) faþ(u)r....

61.

— B... i B(*a*)rum lit ... yfir senn faþur .. ulf ok moþur.. ok Petar ok Likat**61.** Likat *står kanske för* Liknhatt, *a. sg. m.* ok yfir Heghwat... Iakup i..

62.

Källunga. — Sanktus B.**62.** B. *betyder möjligtvis* Bartolimeus, *jf. N:o 96.*, sanktus Paulus, sankta Maria mis-kunni oss.

63.

Gauthem. — **63.** *Denna långa och för Gotlands historia troligtvis fordom högst vigtiga inskrift är, ty värr, till en del alldeles utplånad, till en del högst svårläst. Det tyckes vara tal om någon utsänding, som, kanske i landets eller kyrkans ärenden, "kom inför konungen, ärkebiskopen och inför vår (d. ä. Linköpings) biskop". — Årsuppgiften synes innehållas uti, att* þors *var söndagsbokstaf och* Laghr *prim, hvilket inträffade åren 1210, 1305. Det sistnämnda är väl då det antagligaste, och runstenen blir då den äldste på Gotland med utsatt årtal. Men äfven de föregående orden* Sol ok Ur *(om de blifvit rätt åtskilda) tyckes hänvisa på en annan tidsbestämning. Man måste likväl då taga dem omvändt, d. ä.* Ur *såsom söndagsbokstaf och* Sol *som prim, och man får då året 1435. Men hvad betyder då ordet* stankar *eller* stangar? *kan det vara* stank-ar *(stänk-år) eller* stang-ar *(stäng-, el. stång-år)? Allt är här mycket osäkert, utom den först omtalade årsbestämmelsen. — Till ledning för kommande forskare hitsättes en ordagrann afskrift af* Wallins *läsning för mer än 100 år sedan (Runogr. Gothl., Act. Soc. Ups. 1744—50, s. 155 o. följ.), som icke upptages af L.:* Hier huili : Kairuatr : þironiþr : leraiukaitl : atiroia ok i : þkui : laoiiiliu.... ... Kairuoriom : irinl . iriiu . fultir . ha kuam firi kunink o . kirkibik ... kub . ok orn bikkub i : iaehniiiil... ...kir so uilti kuþ onumi . sol kuu ar siankar sum þ . ors uai....Hiar hwilis Gairwatr...
Gairwa(tr)... ... ...ltr, hann kwam firi kunung ok arkibiskup ok warn biskup... ... ...so wildi Guþ hann wi...Sol ok Ur war stangar, sum Þors war sundaghr ok Laghr prim(*stafr*).År 1305; eller kanske år 1400, jf. not. 97.

65.

Norrlanda. — Iakaupr ok Bolein**65.** Bolein *ser ut att vara felläst för* Boleikr *el.* Bolaikr. litu gera þinna sten eptir Arwiþ sinn sun.

67.

— Butwiþir bu ...

68.

— Biþin firir allum kristnum sialum.

69.

— Herra Iuan Lundi**69.** Lundi *kan stå för:* i Lundi *och vara ortnamn, eller ock kan det vara en latiniserad genit. af* Lund *el.* Lundr *och betyda: Lunds son. — Det derpå följande* um teu aar *är sannolikt* um tiu ar, *d. ä. i tio år, jf II Afdeln.* hann atti mig um tiu ar.**69.** Lundi *kan stå för:* i Lundi *och vara ortnamn, eller ock kan det vara en latiniserad genit. af* Lund *el.* Lundr *och betyda: Lunds son. — Det derpå följande* um teu aar *är sannolikt* um tiu ar, *d. ä. i tio år, jf II Afdeln.*

70.

Hörsne. — Ga(i)rwaldr iarnaþi dur.

71.

Anga. — Folkar i Austerby hann lit gera mik yvir sinn sun Roþlaik.**71.** *Det å runstenen felristade* Rohllaik *kan icke gerna betyda något annat än* Rolaik *eller* Roþlaik (*l.* Roglaik?). Gesus Kristus naþi hans sial och allum kristnum sialum . Amen, amen.

72.

Gammalgarn. — Gesus Krist naþi Halwia sial, **72.** Unga Kans *l.* Kani *kan jag icke tyda, såvida det icke skulle stå i stället för* unga Hans, hvarmed då kunde menas, att mannen var från Ung-Hansa gård i Åja.unga Kan*s* husfroya, Angwa Smiþs— Smiþs; *på stenen står* Smis *gen. sg. af det längre ned stående* Smiþr, *jf. 25, not. 81.* dot(i)r hwilis hier h*a*weþ,— Haweþ *kunde möjligen stå för* hawuþ *l.* hafuþ, *hufvud.* ... a sir . Biþi(n) patanostu firi Halwia sial ... Magista*r* Gefi gerþi mik, Botwiþr Smiþr lit gera mik . — *De prickade slutorden kan jag ej tyda.*Im ir kraþi (graiþi?) uss.
Sighþ(i)a(u)þ hans husfry(a)...

73.

Vänge. — ... sial **73.** *Stenens* begia feiga (*L. har orätt* Pegiafegia) *kan icke gerna vara något annat än* beggia feþga, *de bägge fädgarnes (d. ä. fader och sons);. jf. den ännu fornare formen* feþrga *a. pl., N:o 87, i Guta Lag (15. 28) förekommer* feþgar, *nom.*beggia feþga . Auþwatr gerþi þitta hwalf; Gairwal(t)r i Wes(t)kini ris(ti) ..

74.

Buttle. — Hier hwilis herra Ioan, Raþ(a)rs sun af At(l)ingabo . Bi(þin)....

75.

Gulldrupe. — Botolfar Karassa hann kaupte messo-hakulin itagn (*l.* i tagn?).**75.** *Slutorden* itagn *el.* i tagn *kunna*

möjligen beteckna köporten. — Uti Botolfar *l.* Botolfr *står* b *för* f, *liksom* husbroya, *för* -froya; *jf. N:o 51, 72, not. 91.*

76.

— Beden fyr Botaiþar sial, Hunt-enkia, sum hiar do; ta war ᚠ . ᚿ . prim i fiurtando rado.År 1508, då meningen väl är, att ᚠ är söndagsbokstaf och ᚿ primstaf.

77.

— Wilin ir lyþa, hut iak will gera wegin... skulin nn swika; wir biþum uss i...

79.

— Afi Maria grasia plena.

80.

— Biþin firi Iakaups sial i Annuhanendium,**80.** *Det besynnerliga ortnamnet* Annuhanendium *påminner något om gårdsnamnen* Hanes *i Endra ford.* Endrum *d. pl. och* Anningakra *(-åkra) i Hafdhem.* sum Nikulas wagh.

81.

Vesterhaide. — Hier liggr Gairwaldr i Bierghi ok hans husfroya.

82.

Stainkumbla. — Butmundr auk Butraifr auk Gunnwar þair raistu stain... ...auk sun Aula sat miþ ski*n*um (skipum?), auk hann endaþis at Ulfshalla(?), þa hinn helgi...

83.

— Butmundr auk Butraifr auk Gunnwar þ*air* ... stain... ... ut faþur sinn . Guþ hialpi selu hans auk Guþs muþir betr**83.** Betr *ändradt från* beþr. *Slutordet* sunia *(el.* sina, *se not. 29) står måhända för* kuna *(kunna).* þan wir biþia sunia (*l.* kunna?).

84.

Hanggrän. —
Sigmundr let raisa
stain eftir
bryþr sina,
auk bro gierwa
eftir Sigbiern,
san(k)ta Mikal
hielpi (*ant*) hans,
auk at Botraif
auk at Sigraif
auk at Aibiern,
faþur þaira aldr(a);
auk byggwi hann
i by sunnarst.

Gairwiþr legþi ormalur
nemr intiur (*l.* innti ur?).
Karmanum
retar (*l.* þet ar) .. (k)ekun.
Hier mun standa
stain at merki*u*(m),
*m*ietr a bierghi,
en bro fyrir.
Sigmundr i.. *g*...
sliku unnit kuml
Ro*k*r un risti
runar þessi (þessar?)
Gairlaifr sum ar ar
*g*ar i aka*n* (*l. M*aria ka*n*?)**84.** *Denna inskrift, den enda Gutniska, som är affattad på vers, är på flere ställen högst svårläst, hvadan flere rader nu svårligen kunna förstås, såsom verserna 14—17 och 22—27. — I vers. 19 får man* merkiu(m) mieter, *om man läser* m *2 ggr, liksom man i vers. 11 måste läsa* a *2 ggr uti* aldr(a) auk.

85.

Bardlingbo. — *a*) Mar(ia); — *b*) Iohannes; — *c*) Marku(s); — *d*) Luk(a)s last gearþa rosuli (*l.* geara bosuu?).

87.

Halla. — ...leggir Iaku(p)... ...ainika sun þaira... ...trabu Leubika(r)**87.** Leubika *kan möjligen betyda Lybeckare och stå i acc. pl., och således kan här vara tal om någre, som dråpo* (trabu) *dem. Men kanske har der stått* Leubikar, *nom., och det kan således varit de, som för Gotländske föräldrar dråpo "deras ende son".*no)... ...at feþrga baþa . Guþ ...

88.

— ... (? ku)na ha(n)s lit rist(a) kuml at Gair(h)ielmr...

89.

Sjonhem. — Roþwisl auk Roþalf þau litu raisa staina eftir sy(ni)... ...þria; þinna eftir Roþfos, hann s(w)iku Blakkumenn i utfaru . Guþ hialpin**89.** Hialpin *borde varit* hialpi. — *Ordet* swiku *förekommer 2 ggr på två olika sätt felristadt:* siku *och* swiu.....sial Roþfo(s)ar, Guþ swiki þa, ar hann swi(k)u.

90.

— Þinna eftir **90.** *Uti orden* Airik han warþ *är allt gissadt, utom första runan* A *och de 2 sista* rþ; *men det är mycket sannolikt, att det just stått så, då luckan synes jämnt kunna rymma de 9 mellanstående runorna.*A(irik, hann wa)rþ dauþr a W*i*tau . Systrir... ...(? efti)r bryþr þria; Roþanþr auk Roþg(a)utr, Roþar auk Þorstain, þ(a)ir iru faþur bryþr.

91.

— Þinna eftir *Hairfos,* hann do haima, auk atti dotur aina, han haitir Haili . Utr Waltika**91.** Waltika *kan måhända stå för ett* Waldinga. gerþi staina auk walkustar— Walkustar; *om detta rätteligen skulle vara* -kusta *l.* kasta, *acc. pl., så kunde ordet kanhända vara det Isl.* valköstr *m., hög af slagne å valplatsen.*... ...Tan auk Botbiern ristu.

94.

Atlingbo. — Ilþiauþ (*för* Hildþiauþ?), Auþwalds enkia Etlings,**94.** Etlings *står säkerligen för* Atlings, *ännu i dag namnet på en gård i Atlingbo socken.* han lit hwalf *otk* ... yfir sinn sun Bosta(i)n, ok hann baþ . a . (i ai?)— *Af detta gissade* i ai *(för beständigt??) ses endast, att den mellersta runan varit* a, *af de andra återstå bara stafvarne. Ordet* byn (*l.* afe) *hade här passat fullkomligt. — Pronomen* han, *d. ä. hon, förekommer 2 ggr uti denna inskrift. Å första stället är det i L., såsom vanligt, ändradt till* hon, *men å det sista har det fått stå.* biþia fyrir ha(n)s sial . Iakupr gierþi stain, Roþma(r)s arfi.

95.

— Iakob Isem 1568. — Iakob Isam 1621.**95.** *Dessa bägge namn, jämnte N:o 5 och 6, sannolikt de yngsta å sten runskrifna ord, som i denna samling förekomma, äro just derföre upptagna, att de visa huru nära intill våra dagar runskrift var i bruk eller åtminstone förstods på Gotland.* — Isem *el.* Isam *skulle på det äldre språket hetat* Isaim *el.* Ishaim; *nu uttalas det* Äisums, *ett gårdsnamn i socknen.*År 1568 och 1631.

96.

Tufta. — Friþgair ok Alwaldr ok Roþaiþr litu giera stainhwalf þiss(un?) eftir Roþurm, faþ(ur)... ...sinn . Biþi(n fyri) sial hans . Sa(n)ktus Bartolimeus irni (*l.* erni?)**96.** *Om å stenen verkeligen står* irni *l.* erni, *impt. af ett* erna, *så kunde detta vara samma ord som Isl.* árna, *tala till någons förmon, fälla förbön, gynna; men kanske står der allenast* kiri (geri, *göre*). — Hwalf þis.. *är i början af inskriften antingen felläst för* þit(a), *eller också har der troligen stått* þisun, acc. pl. n. miskunnar sial (Roþ)urms . Amen.

100.

Sanda. — Botaiþr i Boli(n)gaby lit þinna stain gera eftir Olaf, faþur sinn, ... Biþin firi Olafs sial i Boli(n)gaby . Guþ gifi sial*u* þinni...

101.

Sanda. — ᚴ sunndaghr, Tir prim, o(k) i tretando rado.**101.** *Denna korta inskrift är för ingen del svårläst, och det är derföre förunderligt, att man läst henne så olika.* Sjöborg *(Saml. 2. fig. 3):* ᚴ suntahr : ᛏ taur : prim : ok i : tretnaþu: rato : ᛘ *(med tvärstreck uppe å stafven)* . ᚼ : ᚴ : *De 2 sista runorna finnas der alls icke, och dubbelrunan näst efter* rato *är ett bomärke, som står under runraden, likasom å Haide klocka, se N:o 108 och not. 42.* Sjöborg *får det på sådant sätt att betyda året 1398.* — Liljegren *(Runlära, s. 167 och 212) får året 1499, emedan han läser:* ᚴ Suntahr, ta war prim ᛘᛉ (*på en staf,* tvimaþr) i tretanþu ratu ᛘ a . k .; *men i Runurk. N:o 1992 gör han detta* tvimaþr *till* ᚼ, *och får dymedelst året 1487. Läser man åter riktigt* Tir, *icke* taur (*hvilket man dels gjort till* ᛏ ta var *och dels till* ta var, *d. ä.* þa war), *och tager detta såsom namnet på runan* ᛏ *eller* Tyr, *så får man 1493 till rätta året. Det efter* prim *stående* o *kan ej betyda något annat än* ok.År 1493; enl. L. oriktigt år 1499 (Runl. s. 167), jf. not. 119.

102.

Hväte. — ... iþr, Botulfs moþir, af Westr-Hwetium, ok Botaiþr, hans husfroya, Mundwal(d)s systir af Rig(h)aim . Hwer sum þitta ...

103.

— Hustru Gartrud**103.** Gartrud; *det Gutn. namnet* Gairþruþr, *uttalas ännu på Gotl.* Gartru *eller* Gadrut.... i

Melno, han lit hagga tissan stain ywir senn bonda.

104.

— Iuan i Grenium hann gaf þissa krunu, fyrst Gudi ok wari Fru ok þairi helghu kirkiu, senni sial til þarfa, ok sidan...

105.

Haide. — Hier liggr Gairwaldr i Bierghi ok hans hus-froua.

106.

— Beden fyre Petars sial, Kauparfa; hann do siau natum efter ny; ta war ᛆ ok ᚴ prim i fiurtando rado.År 1506.

107.

— Kirkian brann a beleþes-byrþ, lauga-daghin; ta war ᚼ sunnu-daghr ok ᛙ prim i tretando raþo.År 1397; enl. L (Runl. s. 167) år 1492, men det året hade 2 söndagsbokst. ᚠ och ᚼ.

108.

— Ingemar ok Olaf, de Swensko menn, tair guto tissa klo*kko.*

109.

Klinte. — *Miþ naþum Guþs:* Roþwaldr af Huldangium hafr giafit... ...dail fyri sin(ni) sial ok sinn(s?) faþur ok Alwas**109.** Alwas, *står trol. för* Alwis *g. sg. af* Alwir *m., jf. L. Runurk. N:o 1069, 1375, 1656* Alwir, *Isl.* Ölwir; Dieterich *(Runen-wörterb.) gissar att* Alwas *står för* Hallwars, *hvilket ej är alldeles omöjligt.* sial....

110.

— Gisus Kristus · naþi Botwiþa sial, Gils(?), a Wallum

111.

— Iuan smidrin, Gannwiþa arwa, wiþr Riþa-nes. Biþin byn ok pater-nostru firi þaira s(ial)...

114.

Fråiel. — Olif(r ok)... litu giara stain þanna yfir sinn sun Butailu(?) ... ...moþur Ruþwi... ...firi þaira sal(u)...

116.

Garda. — Olafer Robbenn-arwa.**116.** Robben-arwa; *just på detta sätt uttalas ännu i dag detta gårdsnamn (i Garda socken).* Robben *är sammandraget af* Robiern *l.* Roþ-biern, *Isl.* Hróðbiörn.

122.

Lye. — Iakaupr i litla Ronum hann lit giara þinna stain yvir faþur sinn Olaf, ok broyþr sina Liknwiþ ok Simon; biþim firi þaim ok allum kristnum sialum . Ok þa war liþit af Guþs byrþ fiurtan hundraþ ar ok ainu ari minna þen ***v*** (fem) tighi ar; ok i þi ari primaþi ᚴ, ok ᚱ (war) sunnudaghr i ᛏ (*l.* ᛚ | *l.* | *l.* ᚼ | *l.* XII?) raþuÅr 1449.)

123.

— Þinna sten þa(nn) lit husfru Ruþvi giera yfir sinn bonda Iakop i Mannagardum, sum skutin warþ i hel miþ enn byrsu-sten af Wis-borgh, þa en kunung Erik war bistallaþ pa þi for-nemda slot . En þa war liþit af Guþs byrþ fiurtan hundraþ ar ok ainu ari minna þen fem-tighi ar.År 1449. Biþium þet, et Guþ naþi hans sial ok allum kristnum sialum . Amen.

124.

Lye. — Gairwatr i Lyum hann lit gera hwalf þitta yfir... ... hann Gairwat i Lyum.

125.

— Botolfr Megensarfa lit giara stain hissan ok leggia (eftir?) Petar faþur sinn.

126.

— Iuan *Afi*na, f...u hann lit gera hinna stain yfir sinn faþur Botulf ok hans m(*aga*) :**126.** Maga *a. pl. af* magr *m., måg, svåger; då det efter* m *endast är rum för 3 mynder, så finnes knappast något annat passande ord att gissa på, än detta.* Bo, *Elaif*o ok Roþwiþ (ok Ol)af . Gerin wel ok biþin fyri þaira sial...

128.

Linde. — kuml... ... lit Botulf stafa-merki**128.** *Det är troligare att* stafa-merki *(ett timradt minnesmarke? — eller ett skrifvet minnesmärke?) är ett sammansatt ord, som varit efterföljdt af ett* gera, *än att* stafa *skulle vara ett ord för sig och verbum....*

132.

Laistad. — Hwar, sum hitta **132.** Les a ta (*þa*) far, *sålunda ändradt från urskriftens* lisa ta bar (b *för* f, *jf. not. 91), då meningen blifver: Hvar som detta läser å, då (så) får han pris.* les a, ta far hann pris...

133.

— ... i maira tu bauþ ...

134.

Laivide. — ... moþur . Ofaighr gi(arþi?)...

136.

—... ...ota sun, sum sins faþur...

137.

— Siaukaim**137.** Siaukaim; *i st. f. detta obegripliga namn, torde der stå* Siaugair (*Isl.* Sægeirr) *eller något dylikt.* giarþi mik, kiallera; Botmundr maisteri— *Stenens* maistari *har ändrats till* maisteri *i öfverensstämmelse med språklynnet, hälst ordet* kiallira (kiallera) *förekommer i samma inskrift.* af Eivan ok Butair litu giara.

138.

Gerum. — Botmundr Kullans hann lit gera hela murwerk, ok sialfr gerde tre-werk-stuvu ok sumar-hus . Ta war ᚼ sunnudaghr ok ᛚ prim-stafr i tretando rado;År 1487. ok lyftaþes a san(k)ta Sim-Jude afton . Margit hit hustrun.

140.

Aista. — Botwarþr i Snoþu hann lit giara þinna stain yfir sina husfroiu Butaiþu til Aista.

142.

Sproge. — Bolwiþr i Snoþu lit giara hwalf yfir sinn faþur ok (sina) moþur; naþi Guþ þaira sial elifa,**142.** Elifa, *å stenen* eleba (*med* b *för* i), *adv., evinnerligen; jf. Isl.* at eylífu, *Yngl. Sag. k. 10.* sum hiar hwilas undir. Auþwaldr Gauti giarþi hwalf *þaira, (l. þitta,?).*

143.

— Airikr lit giara sta(i)n yfir sin*a* **143.** *Slutorden* dotur tiþig þ... *äro ej fullt säkra.dotur tiþig þ...*

144.

— Ruþwiþr a Burgh lit giara stain yfir senn faþur Botulf a Burgh; naþi Guþ þaira sial aldra, sum hiar hwilas undir; biþin patanost*u fy*(rir) þair(a) sial, sum hi(ar) h(wi)l*a*s.

145.

— ... wiþr *i S*noþu**145.** I Snoþu. *De 2 första mynderna äro otydliga, och det hela kunde äfven läsas* kanoþu *l.* þonoþu; *men då de 4 sista mynderna otvifvelaktigt äro* noþu, *så är det troligt nog, att man här har samma namn,* Snoþu, *som läses å stenarne N:o 140 och 142.* lit giara sta(i)n hinna yfir sin barn; naþi Guþ þaira sial aldra, sum hiar hwilas undir . Mib*kela— Det är möjligt, att inskriften börjar med det trol. icke rätt lästa* Mibkela (*skulle det kunna vara* miukela *adv., Isl.* miúkla *l.* miúkliga?)...

146.

— Sighraifr giarþi, Iohan lit giara... ... Ag*na*r...

147.

— Petar yfir Guþarfa hann lit gera tissan mur ok stuvona, ok baþe sendr lyftaþ a to(r)s-daghinom fy(ri) Katrino-messo. Ta war ᚡ sunnudaghr ok ᛚ prim(stafr) i taflonne.År 1514.

149.

Habblingbo. — Þaun litu giara þinna sta(i)n yfir... ...b*yn* ok *pat*er n*oster*... ok afe Maria, Roþfosar sial til (n)aþa. Goþr**149.** Goþr *står måhända för* goþri *dat. sg. f. (?)* sial se*m*... ... Þann sum biþr fyrir hanum, þa niautin baþir hans büna, — *Nu läses här:* Katri . . ok Botwiu ok ... ulaas (*L. har:* Katrin ok Botwi ok Nikulaas); *men då de icke gerna kunna vara annat än genitiver, så har jag ej dragit i betänkande att föreslå den angifna ändringen. Strängt taget borde det också varit* Botwiar *el.* Botwia.Katrin(u) ok Botviu ok Nikulasa.

150.

—... ... ok pater noster ok afe Maria . Ioan...

151.

Silte. — Forgair lit mik giara yfer sinn faþur uk (sina) moþor, Botfri(þ)r ok Butwi.**151.** Butwi, *å stenen skrifvet* Buþwi. Ok Auþwatr *(hia)gg,*— Hiagg (*å stenen* hiak *l.* hak?), *af hvilket bara sista runan är rätt läslig (L. har*

ok), *ipf. af* hagga; *jf. N:o 165.* mik . Kristr Ma(r)iu sun naþi allum, sum hier hwilas un(d)ir, uk allum kristnum sialum.

152.

Silte. — Biþin fyri Botviþa sial, Rangwalds arva.

153.

Hemse. — Botolf(r) *af Aukar*sarfa h(ann) ... hinna sta(i)n yfir Ru(þ)*a*itu af Hagh*i*b(o) *o*k**153.** *På stenen står* Hah : h*i*b : *o*k (*L. orätt* Hah : hibü : ok), *och om man då läser* o *2 ggr, så får man* Hah hibo ok, *med hvilket namn troligen menas gården Hageby i Aitelhaims (Etelhems) socken.* til Aukarsarfa . E(n) ta en iak war skrifaþ, ta war Haghal sunnudaghr undirmaþr (ᛦ)— *Med* Undirmaþr *betecknas* ᛦ, *eller samma runa, som eljest vanligtvis kallas* Stup-maþr. primstafr i tolfte r*ad*o i taflu.År 1459. Petar Aukarsarfa hann skref mik . Amen.

154.

Hafdhem. — ... liat gera... ...þann sum biþi*r* fyrir... sten patir-nostr-byna ... Botwiþa si*alu*...

155.

— Katrin (i) Vestir-Gordum**155.** Gorþum; *en å en Gotl. runsten högst ovanlig form för* garþum. lit gera tinna stain yvir sina modur Butwiu Si*ght*ryggs.

156.

— ... Guþ naþi hennar sial... ...fyri giera ... sta(in) ...

158.

Näs. — Ruþul af Ronum, Heghwiþa burna, i Hangnasteþum, han lit gera stain yvir senn husbonda Botulf ok Olaf senn sun . Biþin firi þaira sialum.

161.

— Uraþit.**161.** *L. har* Vra þit, *hvilket troligen bör läsas* Uraþit. *Om hela inskriften från början icke innehållit mer, än det enda ordet* uraþit *(orådet!), för att kanske utmärka stället, der någon stor och då allom bekant ogerning begåtts, så har man också icke kunnat välja ett på en gång kortare och hemskare uttryck.*

162.

Aike. — Arum eptir (Guþs) byrþ þusin (fyg)ur hundraþ att ok sekstighÅr 1461. ... ...kirkia... malaþ...**162.** *Uti denna nu stympade inskrift har det troligtvis berättats, att kyrkan blef ånyo målad år 1461. Af ordet* fygur *(fyra) syntes väl, när inskriften afskrefs, icke mer än den sista stafvelsen* -ur, *men då ingen annan talenhet eger denna ändelse, så kan här icke vara fråga om något annat tal, än detta.*

164.

Grötlingbo. — Katrin, Ioans husfrya**164.** Husfrya *för det äldre* -froya; *på stenen står genom ristfel* husfyra. i Sundru, han lit giara þinna stain yfir moþur sina Botiauþu, Iakups kunu, Sighlaiks arfa . Biþin firi hennar sial patir nostir.

165.

— ... (Bo)taiþi husfre(y)u sina, Iaku(p)s burn(u)**165.** Burnu (*genom tillhjelp af* u *uti* ur) *acc. sg. fem. def., af* burin *prt. pss., boren, föda; jf. N:o 158* Heghwiþa burna *acc. sg. Stenen och L. hafva* burn, *men hvilket såsom sådant icke gifver någon mening.* ur Wetaberghum; war Herra naþi þaira sial aldra... Oli hiagg runir þissar; þessun aruais.**165.** Þessun (*n. sg. f., el. n. & a. pl. n.*) arwais *gifver ingen mening, ej häller om man delar* þess unar wais.

165.

Fide. — Heghlaikr giarþi stain þissan ... Auþulfr ... *s*alu *þaira*...

168.

Åja. — Iakaups synir a Burgh litu giara stain yfir faþur senn ok broþur senn, herra Nikulas, sum Oya kirkiu atti men Guþ wildi; biþin fyri þaira sialum . Heghwalda all(ir) syni(r) þair hwilas hiar undir . Oli Euþar giarþi mik.

169.

— Hiar hwilis undir... ...Biþin all(ir, et wars?) Herra naþ h(i)a(l)pi**169.** Hialpi; *gissadt efter stenens* hab...; *men kanske är det* hafi (*med* b *för* f)? (hans s)ial... ...giara Petar Hinsarfa.

178.

Hambra. — Nikulas lit giara stain yfir Auþwald, sinn faþur, (? ok Ia)kobr þir (*l.* efþir?) sinn sun Io(an)... ...

179.

— Pet(a)r lit giara sta(i)n (þi)nna yifir Butaiþu ok ... ...ᚠ primst(afr)... ... (þair?) ritu ᚼ i ta*fl*unni.**179.** *Om man finge tyda denna afbrutna inskrifts ord så, att dermed menades att* ᚼ *var söndagsbokstaf och* ᚠ *primstaf, så skulle stenens årtal antagligen vara 1349 eller 1444. Men då det senare var ett skottår, borde tvänne söndagsbokstäfver varit utsatta (ehuru sådant likväl icke alltid skedde), och det kunde derföre synas sannolikare, att här vore fråga om året 1349, hälst då inskriftens språk mera talar för en högre ålder.* Biþin bynir...

180.

— ....(kuna *l.* sun)**180.** *Den till hälften utnötta inskriften börjar nu med genitiven* Iakoupar. *Meningens fyllande kunde ske på följande sätt:* ... lit N. N., kuna *l.* sun Iakoupar, giara stain *m. m.* Iakoupar, giara stain . Biþin bynir iþrar fyrir sialu ... (? Ru)þwiar k... ...
...tekum benedikta in m(ulieribus) ...
...sk ri*s*ti (*l.* skr*if*di?) mik.

186.

Vamblingbo. — Iuan i Nora lit giara þinna stain eftir sina moþur Hallwi(u).

187.

Vamblingbo. — ... laik(r?) ok Botau*k*r (*l.* Bot- *l.* Bolaikr?) lit(u?) gera stain hinna yvir Sigfriþ ok Botfriþ i Oyboi, faþir (*l.* feþir, feþr?) sina, hwar(?) sum hwil*as* baþir; biþin fyri þaim.**187.** *Denna bristfälliga inskrift synes innehålla flere felaktigheter; så tyckes dess* faþir *stå för* feþir *l.* feþr, *a. pl., och* hwilir *för* hwilas; hwar *passar icke rätt väl i meningen; namnet* Botaukr *har äfven ett misstänkt utseende.*

194.

— ... k stulpa.

195.

— Olafr Luþr (*l.* Suþr?) giarþi uss.

196.

Sundra — Ro(þ)laikr lit giara stain ok skira yfir Ro(þ)finn broþur sinn.

197.

— ... tr Marta lit gera tinna sta(i)n yfir sina kuno ok sin barn.**197.** *Runan* þ *har i denna inskrift öfver allt blifvit använd för att beteckna* ᛐ, *hvilket jämnte annat bevisar hennes högst ringa ålder.*

198.

— ... (?i Westir-)garþum lit gera mik yfir sina (?syst)ur, froiu Hallþiauþu, ok war [sum bioþur?] füri henna(r?)...**198.** *Inskriftens senare del låter sig icke tyda, då man icke med visshet vet, om de tvänne inklamrade orden äro ställda på riktigt ställe eller icke. Deremot kan det tagas för nästan afgjordt att den, som lät göra stenen, egt sitt hem i Vestergarda, socknens af ålder vigtigaste bondegård.*

*

(203.)

Gotland. — Ta war ᚱ sunnd(a)ghr ok ᛉ primstafar i siak(s)tando rado.(**203.**) *För att vara en så ung runinskrift, är dess språk ganska rent och väl bibehållet. Runan* þ *var naturligtvis redan då (år 1572) utbytt mot* t *eller* d. *De utelemnade bokstäfverna* a *i* sunndaghr *och* s *i* siakstando *lemnar intet bevis för språkets förfall; men ett sådant vore deremot onekeligen slutstafvefsen* -ar *såsom singular-ändelse i* primstafar, *såvida det ej är ett skriffel, men hvilket då äfven återfinnes ofvanföre uti* Botolbar *(N:o 75) för* Botolfr. *Uti* siakstando *är brytningen* ia *ålderdomligare än Guta Lags* ie *uti* siex; *dock får man ännu stundom höra gammalt folk på ön säga* siax, *ehuru* siex *visserligen är allmännare. — Denna märkeliga runkalender omtalas allra först uti* Wallins *Runograph. Gothland. (Act. Soc. Ups. 1743, s. 72) med dessa ord: "Habeo quoque* Kalendarium *Runis exaratum, & ex vetusta membrana in Gothlandia descriptum, ubi ad calcem, simili fere modo, exstat", — och derpå följer inskriften. Efter denna hemul anföres hon af L. uti Runurk. under N:o 2827, dock utan att han, enligt sin vana eljest, nämner, att hon kommit från Gotland.* År 1572.

*

Guta-alnen. Denna alns längd är i det närmaste 22 1/3 Sv. verktum.

(204.)

Stånga. — Hitta ier ret Gota eln.(**204.**) *Formen* Gota, *för* Guta, *gen. pl. m., Gutars, är anmärkningsvärd, då det torde vara enda gången som detta ord förekommer skrifvet i den äldre Gotländskan med* o *för* u, *hvilket möjligen kunde vittna om, att alnen vore förfärdigad utom ön eller af någon Ogutnisk man. Inskriften lär oss, att ordet* eln *i Gutniskan icke heter* elin *i sing., såsom det antages i* Schlyters *Gotl. Lag.*

*

1. Anmärkningar till Guta Lag.

Allmän anmärkning. — De i texten med klammer inneslutna orden äro sådana, som icke finnas uti handskr. A., *men hvilka blifvit tillagda för att göra meningen fullständigare och lättfattligare. — Noterna under texten utgöras dels af sådana parallelställen utur den yngre handskr.* B., *som innehålla nya eller i den äldre icke befintliga ord, dels af vigtigare rättelser, och hvilka då icke upptagas bland nedanstående anmärkningar.*

Då det med denna upplaga af Guta Lag bland annat åsyftas att åstadkomma en så mycket som möjligt renad och felfri text, med en i möjligaste måtto följdriktig stafning, så hafva alla handskriftens uppenbara skriffel blifvit rättade. Till sådana höra dels oriktigt utelemnade bokstäfver, t. ex. sid. 2 *rad.* 33 moþr *för* moþir, 3. 14Den första siffran angifver sidan, den andra raden i texten. tiþr *för* tiþir, 3. 39 umbla *för* humbla, 6. 9 hurvina *för* hurwitna, 25. 4 bat *för* batr, 27. 28 seþr *för* seþir, *m. fl.; dels onödigt fördubblade, såsom:* 1. 24 karllum *för* karlum, 6. 33 miþssuumar (miþsumar,) 7. 28 helg i takkit (i helg takit), 8. 29 skiellum (skielum), 12. 31

hanna (hana), 14. 25 sunna (suna), 29. 28 þolff (tolf); *eller felaktigt tillsatta:* 2. 28 hen (en), 5. 22 þairar (þaira), 13.4 halfru (halfu), 19. 33 bierint (bierin), 29. 4 dagshuerk (-werk); *dels omsatta:* 4. 33 sonch (sokn), 14. 15 liatar (laitar), 20. 18 gaþr (garþ); *och dels alldeles förbytta bokstäfver, t. ex.* 3. 17 sognamenn (sokna-), 5. 1 maþnaþi (matnaþi), 10. 9 noytgat (noyþgat), 10. 36 wiþnum (witnum), 11. 5 þairu (þairi), 29. 28 þolff (tolf), 31. 26 hasþa (Hafþa), 32. 30 siþri (sigri). *Dessa felaktigheter i skrifsättet kunna t. o. m. stundom föranleda till ovisshet och misstag angående genus, till tvekan om ord- och casual-former, samt gifva ett alldeles oriktigt begrepp om den casus, som styres af prepositioner och verber; t ex.* 1. 11 friþ (friþi), 6. 29 friþr *pl.* (*för* friþir?), 7. 27 þairi *dat.* (þairir *gen.*), 26. 3 þaim (þaun), 28. 4 krok ok kexi (kroks ok kexis), 29. 28 aþrar *a. pl. f.* (aþra *a. pl. m.*), *m. fl.*

Stundom åter medför detta vacklande skrifsätt, hvilket ofta afviker från det eljest vanliga Fornnordiska, att man stadnar uti en icke ringa villrådighet om Guta-målets forna uttal, såsom när man t. ex. träffar: 4. 28 haua *och* 18. 3 hauandi, men för *öfrigt beständigt (öfver 50 ggr!)* hafa, hafi, *och* 9. 16 hafandi, 13. 32 arui, *men* 14. 25 arfi, 18. 27 kalua (*för* kalfa). *Af liknande slag är äfven det åtskilliga gångor förekommande bruket att ett* i *insättes mellan ordrotens slutkonsonant och ändelsens* r, *d. v. s. att ändelsen blir* -ir *för* -r, *hvilket stundom händer såväl med substantiver och adjectiver som med verber, t. ex. uti följande ord, hvilkas* i *näst före slut*-r *står till öfverlopps:* 3. 2 wintir, 3. 3 *och* 5. 18 intir, 3. 42 *och* 15. 13 sitir, 5. 22 liggir, 9. 10 gutniskir, 10. 15 bierir (*för* bier), 11. 40 *och* 13. 15 fingir, 12. 2 fengir (*för* fengr?), 13. 1 dyrir (*för* dyr), 16. 25 qweþir, 16. 29 faldir, 18. 6 windir, 18. 16 slitir, 19. 23 gangir, 21. 21 sandir, 24. 34 stelkir, 31. 11 Olauir, 35. 17 laiþingir, *m. fl. Någon gång är denna öfverloppsvokal i ändelsen ett* a *eller* u, *som då äfven bör utgå, såsom:* 3. 19 laigulenningar (*för* -lendingr), 6. 32 laupar (laupr), 32. 18, 33. 4 kunungur, 32. 37 kunnugur. *I andra tillfällen fattas åter den vokal, som troligen stundom har funnits i ändelsen, t. ex.* 2. 20 witr (witir), 5. 7 raiþr, 5. 28, 12. 10, 14. 27 lifr, 5. 36, 20. 27, 23, 24, 28. 29 setr, 7. 10, 11, 16, 18 waitr, *men* 10. 30 waitir, 7. 25 hittr, *men* 4. 19, 25. 1, 3, 28. 2, 3, 5 hittir, 11. 34, 14. 5 bytr (*för öfrigt* bytir), 14. 23, 24. 23 laifr, *men* 21. 19 laifir *och* 15. 41 loyfir, 12. 26, 20. 5, 32 segr, *men* 25. 15 segir, 18. 29 haitr, *men i GS. alltid* haitir; *äfvenså* 2. 33 kallr (kallar), *m. fl. I flere af dessa fall är det svårt om icke omöjligt att afgöra, hvilkendera formen är den rätta, så mycket mera som dels bägge kunna hafva lefvat samtidigt, dels den ena tillhörten fornare, den andra en nyare tid, såsom händelsen sannolikt är med t. ex.* haitr *och* haitir. *Stundom finnes tveljudet* ei, *för* ai, *alldeles emot språkets både forna och nutida lynne, såsom:* 3. 10 fram, reida, *men* 3. 16 framraiþa, 3. 7, 11. 4 weita *och* 7. 16, 18 weitr (waitir), 16. 20 einloyptri, 21. 4 þeim. *Uti ett ord synes likväl det gamla* ai *afgjordt hafva öfvergått till* ei, *nämnligen pl.* tweir *nom. och* tweim *dat.*

(*stundom finnes t. o. m.* tuer, tuem, twem), *emedan fornformen* twaim *ingen enda gång förekommer uti handskr. A. (uti den yngre B. träffas dock* twaim *emellanåt, t. ex. 12. 45, i noten).*

Att för alla ofvanstående fall bestämma, hvilket skrifsätt grundar sig på verkligt fornbruk, och hvilket åter på missförstånd eller felskrifning, torde städse blifva nära nog omöjligt, och några fasta reglor, som vid alla likartade tillfällen strängt och följdriktigt kunna tillämpas, lära således svårligen kunna uppställas, när fråga är om en så forn tunga som den Gutniska, särdeles då hon så godt som endast finnes bevarad uti en enda handskrift, och några runinskrifter, hvilka till större delen icke äro af särdeles hög ålder. Man nödgas derföre ofta bestämma sig för det, som synes mest sannolikt, sedan man anställt en noggrann jämnförelse mellan Gutniskans alla qvarlefvor inbördes, samt mellan dem och det nu lefvande Gotlandsmålet. Under sådana förhållanden kan det derföre icke väcka någon förundran, om meningarna angående det rätta till äfventyrs varda både många och skiftande. I vissa fall är det åter alldeles påtagligt, att olikheterna i stafningen utvisa ett vacklande såväl i ordens former som i uttal. Olikheter af detta slag uti en och samma handskrift kunna hafva sin grund, antingen uti samtidigt rådande olika uttal och språkbruk, eller också deruti, att senare afskrifvare till en del ändrat det äldre skrifsättet efter sin tids förändrade bruk. Båda dessa orsaker hafva utan tvifvel haft inflytande på vår äldsta Gutahandskrift, och troheten emot henne fordrar derföre att icke borttaga de olikheter, som kunna anses vara af sådant slag.

De ord, som här förekomma skrifna på tvefaldt sätt, äro följande: al, ulu *och* skal, skulu, et *och* at, *conj. (mest i GS.),* beþi *och* baþi, baþum, burg *och* Þorsborg, fiugur *och* fiuggur, fiugura *och* fygura, fyrir, fyri *och* firir, firi, hoyrin, hoystu *och* hoygri, hoygstr (*comp. och sup. af* haur *l.* haugr), hwilik *och* hwilikin, ir, iru *och* ier, ieru*Ir, -iru* förekomma i GL. 126 ggr, och *ier, ieru* blott 61 ggr. (*præs. af* wera, wara), mandr *och* maþr,*Mandr* läses i GL. 40 ggr, meu *maþr* 54 ggr. or *och* war (*wår*), rygar, *g. sg., och* rug, *a. sg. (rog),* sinn, sitt *m. m. och* senn, sett *m. m.,* spilla *och* spiella,staf) *och* steþ, stemna *och* stefna (*subst. och verb*), stefnur *pl.*, wera *och* wara, werþa, werþr *och* warþa, warþr,*Werþr* finnes i GL. 36 ggr, *warþr* bara 1 gång (5. 24), deremot träffas *werþr* ingen enda gång i GS. eller i GLT., utan beständigt *warþr* eller *warder.* wintr, wintra *och* wittr, wittra. *Derjämnte har den några få gångor förekommande stafningen med dubbel vokal fått qvarstå i de tre orden* haan, þaar *och* seen *för de vanligare* han (*hon*), þar (*de*) *f. och* sen (*af* siþan), *då sjelfljudets längd dymedelst synes skola utmärkas.*

De vigtigaste afvikelser från handskriften eller, hvilket hufvudsakligen är det samma, från den af Schlyter *utgifna Gotlands Lagen, hvilka på ofvan antydda grunder i denna upplaga blifvit gjorda, anföras här nedanföre. Men för att icke onödigtvis belasta denna lilla skrift med ett särskildt angifvande af hvarje föga maktpåliggande ändring och rättelse af urskriftens egendomliga och icke sällan oregelbundna rättstafning, anmärkes här en gång för alla följande. Äldre tiders afskrifvare började efterhand att så mycket som möjligt inskränka bruket af dubbla medljud, så att dylika slutligen allenast regelmätigt begagnades mellan tvänne sjelfljud, hvaremot man indrog det ena, när de skulle förekomma i slutljudet*Allt efter som ett ljud befinner sig i ordets udd (början), midt eller slut, säges det stå uti dess uddljud, midljud eller slutljud, motsvarande Grimms anlaut, inlaut och auslaut., *och likaså framför ett annat medljud i midljudet.*Allt efter som ett ljud befinner sig i ordets udd (början), midt eller slut, säges det stå uti dess uddljud, midljud eller slutljud, motsvarande Grimms anlaut, inlaut och auslaut. *Då grunden till dessa och andra in- och sammandragningar uteslutande låg i den lättnad, som afskrifvaren dymedelst vann, finnes intet skäl att äfven nu bibehålla dem i tryck; de dubbelskrifna medljuden återställas derföre i alla de fall, der den gällande ordrotens beskaffenhet och härledningen sådant fordrar, och det såväl i slut- som midljud. Vår handskrift har också icke genomfört sina bokstafsförenklingar efter någon bestämd regel, utan man ser der både* kan, man, men, san, sen, sin, þan, *m. fl. och* kann, mann, menn, sann, senn, sinn, þann, *m. fl., både* ful, wil, hag, þes *och* all, will, hagg, þess; *äfvenså skrifves* alt, fult, kalt, druknir, qwert *m. fl. med enkelt för dubbelt medljud. I alla slika tillfällen är det utan tvifvel rättast att skrifva medljudet dubbelt, såsom här blifvit gjordt. Istället för urskriftens* z *skrifves här derföre öfverallt* s, *med särskildt utsättande af det föregående medljud, som man dermed tillika velat uttrycka, såsom händelsen ofta är med tandljuden* d, t, þ *med efterföljande*

s; *således:* andswaraþu, bands, gields, lands, punds, werelds *för* annzsuaraþv, banz, gielz, lanz, punz, werelz; aiþs, guþs, steþs *för* aiz, guz, stez (*men äfven* steþz); fots, getsla, haitsl *för* foz, gezla, haizl *o. s. v. Sammansättningarna* 1z *och* nz *tyckas vara skrifna för* lls, nns,*och derföre skrifves här* allswaldanda, manns, rannsaki *för textens* alzvaldanda, manz, ranzaki *l.* ranzsaki. *Vidare bortrensas alla de, såvidt vi nu kunna döma, öfverflödiga* h, *som stundom finnas skrifna efter vissa medljud, och här skrifves derföre allenast* f, g, t *för de stundom förekommande* fh, gh, th. *Likaledes brukas öfverallt* k *och* kk *der handskriften har* c *eller* ch *och* cc, ck *eller* cch, *t. ex.* kuna, kirkia, krok, naika *för* cuna, kirchia, croch, naicca *och* nakka, rekki, fikk, gikk *för* nacca, recki, ficch *l.* ficc *l.* fic, gicc; *sammalunda* sk *för* sc *eller* sch, *såsom:* skal, skulu *för* scal *l.* schal, sculu *l.* schulu, skiautr, skipta *för* schiautr, scipta *l.* schipta. *Uti stafvelsen* skie, ske *l.* sche *har* skie *blifvit bibehållet. Ljudet* v, *såväl i uddljud som midljud, har städse återgifvits med* w, *hälst urskriften i förre fallet ofta nog och i det senare nästan alltid har* u, *t. ex.* uela, uerþr, ueþium, uintr, uitr, huar, nequar, queþr, suarþsprang, suin, tueir, tuar, þuang, hagguin, stinqua.

Det ofvanföre sagda gäller för GL. och GS., enligt handskriften A., men till en del finner det äfven tillämpning på det från handskr. B. hemtade Tillägget. Men då språket uti detta är vida yngre, och då stafningen icke särdeles noggrant synes sluta sig till det då varande uttalet, så anmärkes i allmänhet om den här följda rättstafningen, att öfverflödiga h *uteslutits och onödigt fördubblade bokstäfver förenklats, såsom:* skal, iak, fikkt, ater, bot, hafa, lifir, hafi, gaft, mal *för* schal, iach, ficht, ather, boot, haffua, liffuir, haffi, gafft, maal. *Ehuru bokstafven* þ *alls icke förekommer i handskr. B.,*Jf. Schlyter: Gotl. L. s. 12. *torde detta dock icke bevisa, att ljudet var okändt år 1470, när den urskrift nedskrefs, efter hvilken afskriften gjordes 117 år senare, ehuru afskrifvaren (Prosten* Bilefeld) *då icke tyckes hafva haft reda derpå, i fall han icke snarare, hvilket åtminstone i andra fall synes vara nästan säkert, med flit och uti icke obetydlig mon moderniserat den gamla urskriften. På annat sätt kan man t. ex. knappast förklara sådana förändringar, som att det gamla tveljudet* ai *nästan öfverallt återgifves med* ey *eller* ei, *och att* o *så ofta befinnes skrifvet för* u, *t. ex.* komber, om, som, hanom, messo-fallom, *ehuru både GL. och talspråket ännu i dag (nära 300 år efter Bilefeld) beständigt har* ai (*aldrig* ei) *och* u, *såsom:* frammlaides, aigur, bain, kumbr *l.* kumbur, um, sum, hanum, messu-fallum *m. m. Jag har derföre icke dragit i betänkande att i dessa fall återgifva rättstafningen en ålderdomligare prägel, samt att insätta* þ, *när ordet dermed begynner, då det i denna ställning utan tvifvel längst bibehållit sitt forna ljud. Det omtalade slaget af* o *har likaledes blifvit ändradttill* u. *När denna handskrift brukar ändelsen* -er (kumber, reter, sliker) *för* -r, *hade hon kanske bort ändras till denna fornare form, som icke allenast finnes å de två yngsta till åldern bestämbara runstenarne (18 och 147 af år 1514), men som ännu i dag höres af gammalt folk i de bästa språkegnderna; men då hon i handskriften tillika motsvarar ändelsen* -ir, *kunde ett sådant åtskiljande möjligen föranleda misstag, och hon har derföre bibehållits. — Då handskrifterna stundom skrifva de båda delarne af ett sammansatt ord åtskilda, har jag här alltid förenat dem med ett bindestreck, t. ex.* 1. 14. haima-friþi *för* haima friþi.

*

Härefter följer en förteckning på de vigtigaste fall, i hvilka handskrifternas läsarter i närvarande upplaga blifvit rättade, dels i öfverensstämmelse med Schlyters *Gotlands Lag och dels oberoende af denna.*

1.

11.

(*1 sp.*) friþi (*står uti A.* friþ). — 19. osoyþum (*står* osoyþom).

2.

6.

bygþu (bygdu). — 10. at *bör rättas till* et (at). — 12. þan (þann). — 28. en (hen). — 33. moþir ... kallar (moþr ... kallar). — 36. ambatnu (ambætnu, jf. 5. 16. ambatn).

3.

2. *och* 3.

wintr ... inntr (vintir ... intir). — 6. hann (han). — 7. waita (veita). — 10. framm-raiþa (fram reida). — 14. tiþir (tiþr). — 15. framm-raiþ (fram raid). — 17. sokna- (sogna). — 19. laigulendingr (laigulenningar). — 22. sir (siir). — 30. sielfr (sielf, *B.* sieluer). — 31. et (at). — 34 *och* 35. prests sens (prest senz). — 39. humbla (umbla). — 42. sitr (sitir).

4.

2.

blot iru mannum imer firi-buþin (*A.* blotir iru mannum imer firi buþin; *Schlyt. läser det sista:* mier firi buþni. *Då* blotir *fem. icke passar till* firi-buþin *neutr., torde felskrivningen* blotir iru *kunna förklaras så, att man först kommit att hopskrifva ett tillämnadt* iru *med det föregående* blot, *men sedan stadnat vid* blotir *och derpå tillskrifvit ett nytt särskildt* iru, *med tanke att utskrapa det första öfverflödiga* ir, *hvilket dock sedan blifvit bortglömdt. De fyra strecken uti* im (*i* imer) *kunna nästan läsas efter godtycke* imer, mier, inier, nuer, uner *o. s. v.; men i vissa rätt fördelaktiga dagrar visar det sig dock såsom nästan säkert, att den rätta läsarten är* imer, *hvilket ock öfverensstämmer med* Hadorphs *läsning af den då 180 år yngre handskriften. Af samma skäl kan man äfven med sist nämnde utgifvare läsa* firi-buþin *för* firi-buþni.Herr Bibliothekarien G. E. Klemming har vänskapsfullt och redoboget bistått stått mig genom att underkasta detta och andra dunkla ställen i handskriften sin granskning. — 3. *Præp.* a *står kanske öfverflödigt i* haita a. — 4. hwatki... haiþin (huathci...haþin). — 20. til sakar (*A. blott* sakar, *men ordet är säkerligen g, sg. och* til *uteglömdt, såsom ock* 8. 14, *jf* 8. 8. til sakar). — 23. et (at). — 28. hafa (haua). — 31. nauþ-synar (nauþ-sinar). — 35. sir (siir). — 36. wald (wal).

5.

1.

matnaþi (maþnaþi). — 6. i-staþin (.i. staþin). — 7. raiþir byrþi (raiþr byrþi). — 8. giera (giara). — 17. firi þaun (*A. och Had., jf* 3. 2. firi hana; *Schlyt.* firi þaim). — 18. inntr (intir). — 22. þaira ... liggr (þairar ... liggir). — 24. at-biþar (*Schlyt 2 ord*). — 31. werelds- (verelz). — 38. gangdagar (gangdahar).

6.

9.

hurwitna (hurvina).

7.

10. *och* 11.

waitir (vaitr, *jf.* 10. 30 waitir). — 16 *och* 18. waitir (veitr). — 19. markr (markar, *jf.* 30. 22 (*not. 6) och Schlyt. kap. 63: 3 not. 13).* — 25. hittir (hittr). — 27. þairir (*B.* teirir), *A. genom skriffel* þairi). — 28. i helg takit . . . Farþhaim (helg i takkit . . . farþeim). — 31. langt (lang). — 33. annan weg skogs (*A.* annat vegscogs, *B.* annan weg til skogs).

8.

14.

til sakar (sakar; til *är tillagdt, liksom ofvan* 4. 20). — 29. skielum (schiellum). — 33. manaþa-frest (*Schlyt. 2 ord*).

9.

4.

bana-sak (*jf Schlyt. s. 379 Addenda, A.* bana). — 10 *och* 12. Gutniskr . . . Ogutniskr (gutniskir . . . ogutnischir). — 17. qwikt (*A.* quict; *Schlyt. af* qvikkr, *i Glossar.* — 28. han (hann).

10.

5.

bundnan (butnan). — 9. noyþgat (noytgat). — 12. warþar þrel sir (varþr þrell siir). — 15. bier (bierir). — 16. al (all). — 22. wintra, *a. pl.* (*eljest* wintr *l.* wittr). — 29. krefia (creifia). — 34. et (at) ... qwikt (quict, *jf.* 9.17). — 36. witnum (wiþnum). — 37. sum han (sum hann).

11.

5.

þairi (þairu). — 34. bytir (bytr). — 39. hwert (hwer, *B.* hwart). — 40. fingr (fingir).

12.

2.

fengir *rättas till* fengr (fengir) — 18. lestir (lestr). — 28. handa-lestr (-lastr *vore kanske rättare*).

13.

1.

dyrir *rättas till* dyr (dyrir). — 14. skiegg (skieg). — 15. fingr (fingir). — 20. af-dragit (af dregit). — 22. yfirkleþi (ifircleþi). — 32. arfi (aruj). — 35. axlar (acslar). — 36. ertaugar (ertaugr). — 39. hagg (hag). — 40. bytr (byttr).

14.

5.

bytir (bytr). — 8. han (hann) — 15. laitar (liatar). — 17. fyþur (fyþyr). — 23. laifir dytrir (laifr dydir). — 25. dytrir ok suna- (dydir oc suna) — 39. nekrar (neccrar).

15.

11.

þoygin (*B.* thoygin, *A.* þaigin). — 13. sitr (sitir).

16.

6.

kleþis (cleis). — 19. segt (sect). — 20. ainloyptri (einloyptri). — 25. qweþir *rättas till* qweþr (queþir). — 29. faldr (faldir). — 32. myþr (myþir). — 35 *och* 39. markr markar, *jf. not. till* 7. 19).

17.

6.

markr (markar). — 31. yfir (ifir).

18.

3.

hafandi (hauandi). — 7. et (at). — 14. ofrels kuna (ofrelscuna). — 16. slitr (slitir). — 24. han (hann). — 27. kalfa (calua).

19.

2.

drikks (drigs). — 4. af-taknar (*B.* aff tachnar, *A.* af taknir). — 5. drotsietum (drozsietum). — 19. oraþlika (oratlica). — 26. liks-witni (ligs vitnj). — 33. bierin (bierint).

20.

18.

garþ (gaþr). — 23. siau natum (*A. och Schlyt.* siaunatum). — 36. osoyþ (*Schlyt., A.* osoyþan).

21.

9.

brestr (*man skulle snarare väntat* bristr). — 13. ertaugar (ertair). — 21. sandr (sandir). — 32. markr (markar).

22.

4.

et (ett). — 7. byti (buti). — 16. at *är tillagdt efter B.*

23.

3.

raþi (raiþi). — 5. skynis (scynias). — 7. feþr (feþir)... skynis (*Schlyt., A.* scyni). — 35. fyrstu (fystu)... manaþafrest (*A. och Schlyt.* manaþa frest).

24.

1.

þriþiu (*rättare vore* þriþia). — 3. siau nata (siaunata). — 14. lastir (laistir). — 23. laifir (laifr). — 25. qwerran

(querrant). — 32. las (laas). — 34. rekki (vecki).

25.

4.

batr (bat). — 32. þingfyra (þinfyra).

26.

4.

osinum (*kanske* osinnum?). — 8. þriggia (*Schlyt., A.* þrim). — 10. symi (syma). — 32. Simonis- (symonis)... ok *utstrykes.*

27.

1.

hapt (haft). — 10. ertaugar (ertaugr). — 13. þings miþ (þins meþ). — 14. upp-haitslu- (upp hailzlu).

28.

1.

hafreki (*B., A.* afreki). — 29 *och* 31. sokninnar (sokninna). — 30. at III (*B., A.* III).

29.

1 *och* 2.

byrgslu-(byrslu). — 11 *och* 16. Simonis- (symonis).

30.

4.

ok þair þet (ok þet). — 8. hyl (hyll). — 9. hwert (huart). — 11. hwer (huar). — 15. mandr (mann).

31.

5.

gull-laþ (gullat). — 6. slikt (*B.* slicht, *A.* slit). — 14. hwer (huar).

*

2. Anmärkningar till Guta Saga.

31.

26.

Hafþa (hasþa).

32.

5.

Þors-borg (þors borg). — 15. andswaraþu (annzsuaraþv). 18. kunungr (kunungur). — 22 *och* 23. synum ok dytrum ... mungati (synnum oc dydrum ... mundgati). — 31. sendimenn (sendumen). — 37. snieldr ok fiel-kunnugr (senieldr Oc fiel kunnugur). — 38. staþgaþan (staggaþan). — 39. ar (arr). — 41. staþga (staþgaþ).

33.

5.

kunungr (kunungur). — 7. lata (latta). — 8. Uppsala (upsala). — 11, 13, 15 *och* 18. Olafr (Olauir). — 21. haiþnir (hainir). — 24. Akubekk (acubek). — 27. enn (en). — 31. rikasta (ricasca). — 38. snielli (snelli).

34.

1.

kristna ok husfroyu (crisna oc husfoyu). — sin ... sinn (sinn ... sin). — 4. kristna (crisna). — 9. Farþhaim i sunnarsta (farþaim i sunnarnasta). — 16. Ryþsaland (ryzaland). — 20. steddum (steþdum). — 25. gingierþa sinna *g. pl.* (ok *är tillagdt*)*; Schlyt. öfversätter detta såsom om der stode* gingierþir sinar *a. pl.* — 29. markr (marcar, *jf. Anm. till* 7. 10).

35.

4.

hoggri (hoyþri). — 17. laiþingr (laiþingir). — 21. enn (en). — 35. liggia (liggie). — 36. raþr (raþir).

*

3. Anmärkningar till Gata Lag: Tillägg.

36.

5.

Kerldi (keldi). — 28. biera (bierra).

37.

9.

hunds (Hwnss). — 16. giets (gies). — 23. gield (gelt). — 30. kallas (kalas).

38.

3.

þau (than; *och fl. st.* n *för* u *och* u *för* n). — 7. engti (enchti). — 8. wensl (wesl). — 21. fundar-laun (fund*e*r laun). — 29. lagrekit (lagrekat).

39.

2.

fyribudin (fyrbudin). — 4. ar (aar).

*

4. Anmärkningar till Runinskrifterna.

I. Afdeln.

1) 1. Der allenast sockennamnet står utsatt, finnes (eller fanns) runstenen antingen i kyrkan eller å kyrkogården.

' 2) — AUa de bokstäfver eller ord, som äro tryckta med kursiv stil, äro otydliga, och läsningen således ej fullt säker; när åter min läsning afviker från liljegrens, och ingen sär-68

skild anmärkning dervid finnes anförd, är min läsning afgjordt den rätta.

3) L Lilj. har: sun :.. an : mik: kira m. m.

4) — De inklamrade orden äro anförda efter IAlj., emedan de nu antingen äro alldeles utnötta och oläsliga, eller (såsom här) dolda af trappor eller någon annan öfverbyggnad. De ord åter eller enskilda bokstäfver, som äro satta inom parenthes, hafva blifvit tillagda jör att rätta påtagliga fel, eller för att göra meningen lättfattligare genom ott ersätta något af det, som efter ali sannolikhet fordom stått på det skadade stället.

5) 5. Enligt sägnen, skall en brud hafva ridit ihjäl sig på detta ställe.

6) 6. En bonde från gården Väinur skall här hafva ridit ihjäl sig. — Dessa båda inskrifter äro troligtvis bland de allra yngsta på Gotland, kanske från 15-, 16-hundratalet.

7) 7 och 8. Dessa tvänne inskrifter, som stå på särskilda graf-stensstycken, gör L. till en enda; men så väl runmyndernas olika form som isynnerhet stenartens olika färg och beskaffenhet utvisar, att de qvarvarande styckena tillhört två olika graf stenar. Då de runristade styckena fordom voro flere, än nu, är det svårt att afgöra, huru mycket af den efter L. upptagna inklamrade delen af inskriften tillhört N:o 7 eller N:o 8.

8) 18. L. har: Ganwiþr; möjligen kan der hafva stått Gairwiþr.

9) — Ett stycke är här fordom af slaget; och troligen är det ren gissning, när L. (efter Wallins Runographia Göth-land.) fyller luckan med de hardt nära oantagliga orden Kaslla ok þair. Ordet Kassla skulle väl betyda namnet på en gård i socknen, hvilket visserligen nu uttalas Kassla, men hvilket egentl, är Kastelia och fordom säkert uttalats K äst al a, efter ett invid gården fordom stående kasteli, Gotl. Kastàl, m. En möjlighet vore dock, att der kunde hafva stått Kastla ok Gair, hvilket i runskrift föga skiljer sig från Kassla ok þair.

10) — Redan Wallin har riktigt aitin Guþ, i st. f. det orimliga stin þisi hos L.

11) — Just här är, ty värr, en liten skärfva slagen ur stenens kant, på hvilken en eller två runor, eller en runa och en prick kunnat få rum. Det är derföre ovisst, om man bör läsa: h ok .. (efi annan runa) pirimstefr, eller: Loker pirim-stefr; plur. stefr talar för det förra, men sing. war för det senare. Wallin har: þa war i . ok . pirimstefr, hvilket L. utan ali hemul ändradt till: ta . var . Loker pirimstafr. Dessutom talar emot antagandet af ordet "Loker" så välAnmärkn. 4. J. {11—26.)

69

rotvokalen o, då der hade bort stå a, som framför allt den aüdehs Ogutniska ändelsen -er; namnet på runan h borde nödvändigt vara Laghr (Isl. Lögr), såsom hon också riktigt benämnes (Lahr) på N:o 63, såvida icke detta Loker el. Lokr är en felristning för Lakr, samt då också stefr för stafr. — De sista orden han do ändras till ha do.

12) 19 och 20. Flinawik; oaktadt L. (efter Hilfeling) på båda ställena läser Flintwik, och oaktadt ordets 5:te runa på N:o 19, som nu ensam är qvar, mera liknar 1 än så tvekar jag likväl icke att frångå denna läsning, dels då dessa runor så nära likna hvarandra, att ett läs- eller ristfel lätt är begånget, och dels då Wallin,* som allra först läst inskrifterna (Runogr. Gothl. s. 70) har Flinavik, hvilket både öfverensstämmer med det nuvarande uttalet Flen vik och med Rimkrönikans skrifsätt (s. 381): "Tha Magnus (Gren) siglade i Flänawijfc\

13) 34. Helg vi, skrifves vanligen Ilelvi och uttalas Hällvi.

14) 38. Der har troligtvis stått: Otaim han (fem.; eller ock ett namn) a mik.

15) 41. Ij. har Køztu.

16) 43. L. läser: ... in : auk : rira: þaira: v.. i sail: ok... sina: Faþur: lit...

17) 46. L. har litr, trol. är det lit. — haka ändras till hka.

18) 50. Ordet kan läsas för taweh l. faweh; men jag anser det första vara rättare, emedan det ser ut som om de både qvistarne på Y skutte vara senare tillristade af någon, som ej kände det då föråldrade ordet ta-weg, och derföre ville göra det titt faweg, för att få det mera likt det för honom begripligare far-weg.

19) 51. Den runsten, som Tios L. upptages under N:o 1724, finnes icke i Hainhem, utan är den samme som N:o 1737, hvilken rätteligen angifves tillhöra Gammalgarn. Inskriften, som således af L. genom misstaa blifvit upptagen två gängor y är dock fullständigare under N:o 1724, än under N:o 1737.

20) — Här menas troligen: ger(þ)i hwalf; L. gissar: gerþi mik.

21) — L. läser, troligen rättare: Patr nüstu (l Pat nüstu).

22) 58. Vid denna kyrka nämnes af under N:o 1646, "en liten sten i form af en likkista, utan påskrifthvilken således icke kan upptagas bland runstenarnes antal, då han icke egt någon runskrift.

23) 63. Ordet hwilis är ristadt under raden. — ur stankar, läs: ur ar stankar.

24) 69. Ordet han står öfver raden.

25) 70. L. 1947 har orätt Farwaltr.

26) 72. L. 1737 är samma inskrift som L. 1724; jf. not. 19.70

(Anmärhn. 4. I. 27—41.)

27) 72. Uti orden: ir : kraþi (l. graþi, för graiþi?) : us utgöras icke rundragen som vanligt af streck, utan blott af prickar; hvilket således tyckes utvisa, huru man på den tiden började, när runor skuue inristas i sten.

28) 73. Runorna: — n ro : war finnas nu icke å stenen.

29) 83. Inskriften återaifves i Liljegrens och Brunii Nord. Fornl. XXXI (1823) sålunda: B . a . B . a . Gunwar...

stain--atfaþur : sin : kuþ : hialbi : selu : hans: auk:

kus : muþir: beþr: þen : wir: beþia: sina.

30) 84. H au ggr än (d. ä. Hög-gran) skrifves nu orätt Hogrän, men uttalas Hau-grän.

31) 85. Bardlingbo, skrifves vanligen Barlingbo.

32) — Sinnebilderna äro förvexlade, så att namnet Markus står i oxens gloria och Lukas tvärtom i lejonets; uti ängelens kunna nu inga rundrag upptäckas, men uti helgonets synas några matta drag, liknande: nik..mn(??).

33) 87. Ordningen emellan dessa 4 afbrutna rader är nu svår att bestämma.

34) 89. L. har här: sünir (rättare vore süni) : þria, i oafbruten följd, liksom om intet fattades mellan dessa 2 ora. Men mellan sü — þria är nu ett långt stycke affiagnat, der åtminstone 15—18 mynder kunnat rymmas.

35) 90. L. fyller luckan (gissningsvis?) med orden: Likkn: han : warþ; men säkert är, att namnet börjar med A,

icke med L.

36) — Efter süstrir tillfogar L. ordet t war. I den nuvarande luckan skulle kunna rymmas 16—20 mynder.

37) 91. På stenen står troligtvis han, men detta har afskrifvaren då rättat till hon (att döma efter det såsom osäkert utmärkta o), emedan han icke insett, att detta han just är den rätta Fomgotl. formen för fem. På samma sätt liar detta ord hos L. nästan öfver dllt blifvit oriktigt förändradt, t. ex. N:o 94, 103 och 164, men likväl icke uti N:o 158.

38) 94. De 2 första runorna (or l. ro) äro samstafva, och derföre tör läsningen Roþmas (d. ä. Roþmars) vara att föredraga framför Orþmas; L. har orätt Ormas.

39) 96. L. läser aken; men troligtvis står der ett vänd-Y (d. ä. med qvisten till venster), hvilken blifvit läst för k, då denna mynd likväl alltid står för Y (mj på många yngre GotL runstenar.

40) 100. L. anför denna inskrift med citations-tecken efter Lin-næi 01. o. Gothl. Resa, s. 290, emedan hon i flere stycken tydligen är felaktig, har t. ex. alltid d för þ.

41) 10L Tir (d. ä. Tyr); kanske bör man hällre läsa: 1 ir; L. har oriktigt: tawr.Anmárbi. 1. I. (42—50.)

71

42) ÍOL Då vid denna inskrift ses ett Run-bomärke, hvilket ganska mycket liknar det, som finnes vid inskriften å liaide klocka, så år det sannolikt, att båda klockorna åro nära samtidigt gutna, och af samme mån.

43) 103. L. har oriktigt hon; jf 91 (Anm. 37).

44) 104. Denna uti järn graverade inskrift påträffades år 1852, och utgafs af mig såsom ny eller hittills okänd det följande året uti Annaler for nord. Oldkynd. og Hist. 1852. ss. 215— 222, Tab. VII. b. Jag fann likväl i fjor (1858), att hon redan förut blifvit bekantgjord, nämnligen uti qvart-upplagan af Liljegrens Run-urkunder (utgörande ett tillägg tiU Svenskt Dipbmatariurn, T. 1) af år 1834 (och således ett år yngre än octav-uppl.). Dessa bägge upplagor äro eljest tiU innehållet alldeles lika, utom deruti, att qvart-uppl. vid slutet eger en opaginerad sida, med tillägg af 10 då nyfunna runinskrifter, hvilka alldeles saknas i octav-upplagan. Då denna senare nästan ensam begagnas af Svenske run-forskare, så torde detta tillägg vara för mången obekant. Denna äldre läsning af Ljushrono-inskriften är likväl behäftad' med åtskilliga fel, t. ex. krenim, warra, helnu, m.fl., för Grenium, wari, hélhu, m. fl.

45) 108. Kilo : alon, L. har klfo : alon; trol. menas klokko l. klokkona.

46) 12L Endast början af inskriften kan gissningsvis läsas, ehuru högst osäkert, och utan att det gifver någon egentlig mening; jf. mina afhandl. om Tjängvide-stenen i Dybecks Runa 1845, ss. 82—93, Pl. 3, 4, samt om Alskogs-stenarne i Annal. for nord. Oldk. 1852, ss. 171—207, Tabb. VI, VII. a.

47) 122. L. har här oriktigt Ymen det finnes bland rättelserna ändradt till Y.

48) — Runan eller runorna äro här otydliga, förmedelst en liten flaga; L. har blott f\ Lilj. o. Brun. Fornlemn. XCVIII har |, Worms Mon. Dan. s. 455 har ; mig tycktes åter, att man snarare kunde läsa MZ. II, eller hällre bhtt 1-raþu, hvilket kanske äfven var ett sått att beteckna den tolfte raden i taflan, då 1 just är den tolfte bland runorna. Eller skulle de nötta dragen beteckna ett Latinskt XII?

49) 138. Denna spisstolpe bortköptes ty värr af Hilfeling och lemnades till P. Tham på Dagsnäs i Vestergötl. Men hvarest finnes han nu? — kanske någorstädes i Frankrike, då SJÖborg (Saml. 2. s. 23) säger, att Thams fornsarnlingar inropades på auktion i Skara af Franske General-konsuln Chaumette des Fossés.

50) — Der står troligtvis liiftaþes, jf. N:o 147, Anm. 55 (L. 1855).72

Anmärkn. 4. I. (65—70.) 72

51) 140. Läsningen är rättad efter Worms (Monum., s. 453), den enda man eger. Sista ordet är Aista (gen.pl.?), icke äst a.

52) 142. Der står Bolwiþr (icke Botwiþr) i Snoþu är trol. samma namn som på N:o 140, jf. äfven N:o 145 och Anm. 130.

53) 144. De i förkortning skrifna slutorden böra läsas sålunda: Biþin Patanostu (fiiri) þaira sial sum hiar hwiKs l. h wi las.

54) 146. Denne är en bland de högst få Gotländske runstenar, som äro af sandsten, då alle öfrige äro af den hårdaste kalksten, och stenmästaren har derföre kunnat utföra sitt arbete med många prydnader och med den största finhet och sirlighet, men också är han mycket förvittrad.

55) 147. För liiftaþ har L. oriktigt liigtaþ. Det är nämnligen en egenhet för Gotl., som änn i dag eger rum, att kt i många fall uttalas som ft; jf. N:o 138 Anm. 50.

56) 148. Stenen är förvittrad och inskriften ytterst svårläst; början kunde ock läsas: Alkair. auk Rusti. a... hili. þa____,

L. läser: Hikair auk Frustin......at li þa &c. Stenen

har bildliga fö7'eställningar å båda sidor (en ryttare till häst, ett skepp med flere män å däcket, m. m.), ganska mycket liknande dem å Tjängvide-stenen (N:o 121) och Laivide-stenen (N:o 136).

57) 152. WoRM uppgifver (anf. st. s. 454), att inskriften stått å en sten, som var insatt inne uti kyrkan i väggen öfver. bänkarne. Eller var det kanske blott en ristning i kalken ? — i sådant fall är hon för länge sedan och för aUtid utplånad genom hvitlimning.

58) 158. Mynden för y uti ywir liknar ett stup-W (V, eller ett Lat. V) med prick uti.

59) 163. Dessa "lemningar efter runor" äro måhända efter dem, som i Presterskapets berättelser (från Carl XI:s tid) med dessa ord omtalas: "Der står fuþork, visst 20 ggr upprepadt".

60) 164. Han; L. har felaktigt hun, jf. N:o 91 Anm. 37.

61) 165. /ak. us; kanske menas Iakus, för Iakups ? — men det kan äfven läsas som: nak . us.

62} — Der står: Wetabrhum.

63) 168. L. har uia, hvilket bestämdt är oriktigt; — de mycket nötta runorna likna visserligen |-rV| fnüa, acc. sg. f, novam), men de kunna dock äfven läsas för MV| (O ii a, gen. pl. f, insularum), hvilket sista är så mycket antagligare, som detta just utgör den rätta Gutniska formen för socknens namn (Oyar, /. pl).

64) — Wilti (1. wildi) skulle möjligen äfven kunna läsas: wil ai, hvilket dock icke gifver någon mening; L:s winni är alldeles oriktigt.

65) 195. Då runan V[(bakvänd, med qvisten fäst vid toppen af den med de andra mynderna jämnhöga stafven, hvilken form nästan är den allmännaste å Gotl. runstenar) ganska nära liknar 1% så är det nästan troligt, att namnet skall vara Suþr, icke Luþr, och dermed kan då menas någon Olaf, som varit bördig från gården Suders i Hambra.

66) 196. Rolaikr; skulle också kunna läsas Rolaifr, men alldeles icke Roþalfr, såsom L. har.

67) 197. L. börjar inskriften med: Biapr: Marþi. Stenen hör troligtvis till de yngre, då þ nästan öfver allt synes vara skrifvet för t, hvilket har blifvit rättadt i II Afdeln.

68) 198. i^Voaoiu; sedan man en gång huggit miste oa (för oi), tillsatte man ett nytt oi, för att få det tiü froiu, fru; L. har felaktigt ro k .. «u.

69) — De 2 orden: sum bioþur (l. broþurj, på det lilla los-slagna hörnstycket, inpassas af L. (utan någon anmärkt bristfäUighet) uti inskriften mellan orden war och furri; men ehuru en lucka äfven å min ritning just här förefinnes, så har jag likväl icke der angifvit, att något stycke af gråstenen på detta ställe saknas. Äfven är luckan

allt för trång, att så många mynder der kunnat rymmas. Huru saken i sjelfva verket förhåller sig, står likväl icke nu, efter mer än 14, år fullt klart för mitt minne.

70) (202.) Denna runinskrift är af L. upptagen efter J. G. KLINGWALLS Fornlemningar i Wisby, H. 1. s. 7 (Stockh. 1823), ehuru han snarare tyckes angifva WALLINS Runo-graphia Gothland. såsom sin källa. Språket i denna inskrift ser likväl högst misstänkt ut, då Guta-målet från 12:te årh., vore det ock från år 1199, nödvändigt skutte hafva visat sig under en mycket renare och ålderdomligare form. För den sammandragna Nynord. formen elfa skulle man då med runor säkerligen skrifvit ilifu etter kanske t. o. m. ainlifu (uti Uppl.- och Östg. Tjxg. ællifu;-i Guta L. saknas ordet); för biþim shdle man begagnat det här rättare biþin, eller kanske biþiþ, och naturligtvis skulle man ej begått ett så groft fel som att skrifva or, för ar (år). Dessutom är konstruktionen h . o . h . afvikande från den å runstenar vanliga; emedan man på sådana väl finner t. ex. JBotwiþr lit kira stain, men icke stain B. lit kira (hvilka sista tu ord dessutom år 1199 borde hafva låtit liat karva!) Att här börjas med angifvandet af årtalet, är också tvärt emot fombruket; ja, då tänkte man icke ens på att angifva tiden, åtminstone icke på detta sätt. Oväntadt är också, att här finna en stungen runa (i fhK^J och ännu mera att träffa den samstafva mynden ^R (i hunaraþ, för huntraþ).74

Ånmärkn. 4. 1. (70.) II. (71—82.)

Med ett ord: inskriften innehåller alltför mycket, som smakar af en nyare tid och af ovana vid formspråkets behandling,, för att man skulle kunna våga lita på hennes äkthet, särdeles som det icke är kändt, ott flere än en ende har sett och granskat denna runsten, hvilken straxt efter upptäckten sporlöst synes hafva försvunnit Det är således att befara, att upptäckaren i denna sak blifvit förd bakom ljuset af någon icke rått väl gjord efterapning.

4. Anmärkningar till Runinskrifterna.

II. Afdeln.

71) L Någon verklig reda på denna inskrift lär icke kunna fås, förrän allt sådant blir afröjdt från stenen, som nu till en stor del hindrar läsningen.

72) 3. Syndir, só segdi; något bättre vet jag icke att föreslå i stället för inskriftens alldeles tydliga: sidir su sedi.

73) 7. Heghwata; den i både masculina och feminina namn ofta förekommande formen för gen. sg.; utaf Hegh-hwatr, af adj. hwatr, rask, djerf hvass.

74) — Med detta . iþium, hvars första runa är oläslig, menas kanske Fiþiuin (möjligen Fide socken). Den efterföljande stafvelsen ry gifver ingen mening, äfven om man skulle taga henne för by. Snarare torde det vara en felristad början tiU följande fyrþi, hvilken fått stå qvar.

75) 9. Lafrans torde hår menas, ehuru ordet snarare liknar Alfrans. Kanske är det samme manf som byggt Helgvi kyrka, jf. N:o 35.

76) 10. Yttir, på stenen uti el. yti, är en ännu vekare form, än yftir å N:o 17, hvilken förstnämnda ännu lefver på Fårö (yttur) och det nordligaste Gotland (öttur). Detta, jämnte annat, visar denna inskrifts ringa ålder.

77) 2L Roþiauþur synes vara ristfel för Roþiauþar g. sg.

78) 22. Detta hin (anin l. nin) kan jag alldeles icke tyda.

79) 24. och 25. Biþir står troligen för biþin.

80) 24. Botlikrar står trol. för Botliknar (jf. Likn-wiþ, N:o 122).

81) 25. Här har troligen stått: firi Botuifs Smis ok Olafs siel. Detta Smis är ett på ön ofta förekommande gårdsnamn, som nu uttalas Smiss, eg. skulle det vara Smiþs g. sg. af mansnamnet Smiþr, jf. N:o 72.

82) 27. Slutet på denna inskrift är så oredigt och nött, att någon reda derpå svårligen lär kunna fås.Anmårkn. 4. II. (83—95.)

83) 28 och 39. Aghnabo är namnet på en gård uti Lärbro socken, hvilket dock nu allestädes på sjelfva Gotland uttalas Angelbos, men hvilkets rätta uttal, Agnabo, ännu fortlefver uti det forntrogna Fårö-målet.

84) 35. Uttalet Yskilaim (för Yskilhaim) brukas ännu i daa af allmogen i st. f. Eskilhem, af Eskil, Isl. Ás-kell eL Ås-ketill.

85) 40. Linhatta(r) g. sg. m., är samma ord, som finnes i gårdsnamnet Linhatta i Vall; men kanske äro bägge komna af en nom. Liknhattr, jf. gården IAknhatta i Stenkyrka, m. fl. ord på likn, jf. not. 80.

86) 43. Om man kunde antaga} att här verkeligen menades: i K-raþu och att detta skulle utmärka l:sta raden uti Påsk-taflan, så skulle denne stens år falla emellan 1140 och 1167; men sådant är knappast sannolikt.

87) 45. Randulfr; stenens Raneulfr är säkerligen läsfel, man har läst } för Det påföljande namnet Sniawalfds) upplyses af en annan grafsten på samma ställe, hvilkens muiikstils-inskrift börjar: "Hic requiescit Snyowaldus". Sno- el. Snauvalds är ock ett flerestädes förekommande gårdsnamn. Jf. Wallin Runogr. Gothl. s. 127, 128.

88) 46. Detta öfverflödiga e synes hafva uppkommit genom att man ristat nästa ords begynnelsebokstaf 2 ggr, i fall ej dermed skulle menas ok.

89) — bukka är otydligt; det kunde äfven läsas butkka, L. har buti a.

90) 50. Einu är en gissning för det eljest fullt tydliga einn; meþ einu skulle kunna betyda: med ens, en gång för alla9 för ali tid.

91) 5L A stenen står husbroia, b för f, såsom å flere andre af de allra yngste runstenarne, jf. N:o 72, 75, 132, 142.

92) — Inskriften å denne präktige, men ej särdeles gamle runsten (4 aln. 2 t. lång och 3 aln. 81, bred) är svår att förstå, särdeles mot slutet. Gissningsvis kunde detta så tolkas: ... och I värden det, som de (båda) städse äro nu (ni. saliga, arfvingar af Guds rike?).

93) 53. Ordningen tyckes här vara något förvirrad. Det ser ut som att de tre sönemes namn först blifvit glömda och sedan efteråt tillsatta. Faþur borde ock varit faþir, nom.

94) 58. Man kan af det Latinska Autlew(u)s se, att det Runska Aulaif bör vara Auþlaif. Ehuru orden af Botlini kunde synas utmärka ett ortnamn, torde dock dermed snarare menas mannens faders namn (Botlingr), ott döma af det Lat. Botlingis; men præp. af bör då utgå.

95) 61. Likat står mnske för Liknhatt, a. sg. m.76

Anmärka. 4. II. (96—105).

96) 62. B. betyder möjligtvis Bartolimeus, jf. N:o 96.

97) 63. Denna långa och för Gotlands historia troligtvis fordom högst vigtiga inskrift är, ty värr, till en del alldeles utplånad, till en del högst svårläst. Det tyckes vara tal om någon utsänding, som, kanske i landets eller kyrkans ärenden, "kom inför konungen, ärkebiskopen och inför vår (d. ä. Linköpings) biskop \ — Arsuppgiften synes innehållas uti, att þors var söndag sbokstaf och Laghr prim, hvilket inträffade åren 1210, 1305. Det sistnämnda är väl då det antagligaste, och runstenen blir då den äldste på Gotland med utsatt årtal. Men äfven de föregående orden Sol ok Ur (om de blifvit rätt åtskilda) tyckes hänvisa på en annan tidsbestämning. Man måste likväl då taga dem omvändt, d. ä. Ur såsom söndag sbokstaf och Sol som prim, och man får då året 1435. Men hvad betyder då ordet stankar eller stangar? kan det vara stank-ar (stänk-år) eller stang-ar (stäng-, el. stång-år)? Allt är här mycket osäkert, utom deri först omtalade årsbestämmelsen. — Till ledning för kommande forskare hitsättes en ordagrann afskrift af WALLINS läsning för mer än 100 år sedan (Runogr. Gotfd., Act. Soc. Ups. 1744—50, 8. 155 o. följ.), som icke upptages af L.: Hier huili : Kairuatr : þironiþr : leraiukaitl : atiroia ok i :

{)kui : laoiiiliu.......Kairuoriom : irinl . iriiu . fultir . ha

kuam firi kunink o . kirkibik ... kub . ok orn bikkub i:

iaehniiiil......kir so uilti kuþ onumi. sol kuu ar siankar

sum þ . ors uai____

98) 65. Bolein ser ut att vara felläst för Boleikr el. Bolaikr.

99) 69. Lundi kan stå för: i Lundi och vara ortnamn, eller ock kan det vara en latiniserad genit. af Lund el. Lundr och betyda: Lunds son. — Det derpå följande um teu aar är sannolikt um tiu ar, d. ä. i tio år, jf II Afdeln.

100) 7L Det å runstenen felristade Rohllaik kan icke gerna betyda något annat än Rolaik eller Roþlaik (l. Roglaik?).

101) 72. Unga Käns l. Kani kan jag icke tyda, såvida det icke skulle stå i stället för unga Hans, hvarmed då kunde menas, att mannen var från Ung-IIansa gård i Aja.

102) — Smiþs; på stenen står Smis gen. sg. af det längre ned stående Smiþr, jf. 25, not. 81.

103) — Haweþ kunde möjligen stå för hawuþ l. hafuþ, hufvud.

104) — De prickade slutorden kan jag ej tyda.

106) 73. Stenens begia feiga (L. har orätt PegiafegiaJ kan icke gerna vara något annat än beggia feþga, de bägge fädgar-nes (d. ä. fader och sons);. jf. den ännu fornare formen feþrga a. pl., N:o 87, i Guta Lag (15. 28) förekommer feþgar, nom.Anmärkn. 4. II. {106—118.)

77

106) 75. Slutorden itagn el. i tagn kunna möjligen beteckna köporten. — Uti Botolfar l. Botolfr står b för f, liksom hus-broya, för -froya; jf. N:o 51, 72, not. Öl.

107) 80. Det besynnerliga ortnamnet Annuhanendium påminner något om gårdsnamnen Hanes i Endra ford. Endrum d. pl. och Anningakra (-åkra) i Hafdhem.

108) 83. Betr ändradt från beþr. Slutordet sunia (el. sina, se not. 29) står måhända för kuna (kunna).

109) 84. Denna inskrift, den enda Gutniska, som är affattad på vers, är på flere ställen högst svårläst, hvadan flere rader nu svårligen kunna förstås, såsom verserna 14—17 och 22—27. — I vers. là får man merkiu(m) mieter, om man läser m 2 ggr, liksom man i vers. 11 måste läsa a 2 ggr uti aldr(a) auk.

110) 87. Leubika kan möjligen betyda Lybeckare och stå i acc. pl., och således kan här vara tal om någre, som dråpo (trabu) dem. Men kanske har der stått Leubikar, nom., och det kan således varit de, som för Gotländske föräldrar dråpo "deras ende son\

111) 89. Hialpin borde varit hialpi. — Ordet swiku förekommer 2 ggr på två olika sätt felristadt: siku och swiu.

112) 90. Uti orden Airik han'warþ är allt gissadt, utom första runan A och de 2 sista rþ; men det är mycket sannolikt, att det just stått så, då luckan synes jämnt kunna rymma de 9 mellanstående runorna.

113) 9L Waltika kan måhända stå för ett Waldinga.

114) — Walkustar; om detta rätteligen skulle vara -kusta l. kasta, acc. pl., så kunde ordet kanhända vara det Isl. val-köstr m., hög af slagne å valplatsen.

115) 94. Etlings står säkerligen för Atlings, ännu i dag namnet på en gård i Atlingbo socken.

116) — Af detta gissade i ai (för beständigt??) ses endast, att den mellersta runan varit a, af de andra återstå bara staf -varne. Ordet byn (l. afej hade här passat fullkomligt. — Pronomen han, d. ä. hon, förekommer 2 ggr uti denna inskrift. A första stället är det i L., såsom vanligt, ändradt till hon, men å det sista har det fått stå.

117) 95. Dessa bägge namn, jämnte N:o 5 och 6, sannolikt de yngsta å sten runskrifna ord, som i denna samling förekomma, äro just derföre upptagna, att de visa huru nära intill våra dagar runskrift var i bruk eller åtminstone förstods på Gotland. — Isem el. Isam skuttett på det äldre språket hetat Isaim el. Ishaim; nu uttalas det. Aisums, ett gårdsnamn i socknen.

118) 96. Om å stenen verkeligen står irni l. erni, impt. af ett erna, så kunde detta vara samma ord som Isl. árna, tala78 Anmärk*. 4. II. (119-127.)

till någons förmon, fälla förbön, gynna; men kanske står der allenast kiri (geri, göre). — Hwalf þis.. är i början af inskriften antingen felläst för |)it(a), eller också har der troligen stått þisun, acc. pl. n.

119) 10L Denna korta inskrift är för ingen del svårläst, och det är derföre förunderligt, att man läst henne så olika. sjöborg (Saml. 2. fig. 3): Y suntahr:1 taur: prim: ok i: tretnaþu: rato : /k (med tvärstreck uppe å stafven) . \ : Y : De 2 sista runorna finnas der alis icke, och dubbelrunan näst efter rato är ett bomärke, som står under runraden, likasom å Haide klocka, se N:o 108 och not. 42. Sjöborg får det på sådant sätt att betyda året 1398. — Liljegren (Runlära, s. 167 och 212) får året 1499, emedan han läser: Y Suntahr, ta war prim ACf (på en staf\ tvi-máþr) i tretanþu ratu /K a. k .; men i Runurk. N:o 1992 gör han detta tvimaþr till och får dymedelst året 1487. lAser man åter riktigt Tir, icke taur (hvilket man dels gjort till 1 ta var och dels till ta var, d. ä. þa war), och tager detta såsom namnet på runan 1 eller Tyr, så får man 1493 till rätta året. Det efter prim stående o kan ej betyda något annat än ok.

120) 103. Gartrud; det Gutn. namnet Gairþruþr, uttalas ännu på Gotl. Gartru eller Gadrut.

121) 109. Alwas, står trol. jör Alwis g. sg. af Alwir m., jf. L. Runurk. N:o 1069, 1375, 1656 Alwir, Isl. Ölwir; Diete-rich (Runen-wörterb.) gissar att Alwas står för Hallwars, hvilket ej är alldeles omöjligt.

122) 116. Robben-arwa; just på detta sätt uttalas ännu i dag detta gårdsnamn (i Garda socken). Robben är sammandraget af Robiern l. Roþ-biern, Isl. Hró&biörn.

123) 126. Maga a. pl. af magr m., måg, svåger; då det efter m endast är rum för 3 mynder, så finnes knappast något annat passande ord att gissa på, än detta.

124) 128. Det är troligare att stafa-merki (ett timradt minnesmarke? — eller ett skrifvet minnesmärke?) är ett sammansatt ord, som varit efterföljdt af ett gera, än att stafa skulle vara ett ord för sig och verbum.

125) 132. Les a ta (pa) far, sålunda ändradt från urskriftens lisa ta bar (b Jör f, jf. not. 91), då meningen blifver: Hvar som detta läser å, då (så) får han pris.

126) 137. Siaukaim; i st. f. detta obegripliga namn, torde der stå Siaugair (Isl. Sægeirr) eller något dylikt.

127) — Stenens maistari har ändrats till maisteri i öfverensstämmelse med språklynnet, hälst ordet kiallira (kiallera) förekommer i samma inskrift.Anmärlen. 4. 11. (150, 151.)

79

128) 142. Elifa, å stenen eleba (med b för i), adv., evinnerligen; jf. Isl. at eylifu, Yngl. Sag. k. 10.

129) 143. Slutorden dotur tiþig þ... äro ej fullt säkra.

130) 145. I Snoþu. De 2 första mynderna äro otydliga, ocli det liela kunde äfven täsas kanoþu l. þonoþu; men då de 4 sista mynderna otvifvelaktigt äro noþu, så är det troligt nog, att man här har samma namn, Snoþu, som läses å stenarne N:o 140 och 142.

131) — Det är möjligt, att inskriften börjar med det trol. icke rätt lästa Mibkela (skulle aet kunna vara miukela adv., Isl. miúkla l. miúkliga?)

132) 149. Goþr står måhända för goþri dat. sg. f. (?)

133) — Nu läses här: Katri . . ok Botwiu ok ... ulaas (L. har: Katrin ok Botwi ok Nikulaas); men då de icke gerna kunna vara annat än genitiver, så har jag ej dragit i betänkande att föreslå den angifna ändringen. Strängt taget borde det också varit Botwiar el. Botwia.

134) 151. Butwi, å stenen skrifvet Buþwi.

135) — Hiagg (å stenen hiak l. hak?), af hvilket bara sista runan är rätt läslig (L. har ok), ipf. af hagga; jf. N:o

136) 153. På stenen står Hah : Inb : ok (L. orätt Hah : hibü : ok), och om man då läser o 2 ggr, så får man Hah hibo ok, med hvilket namn troligen menas gården Hageby i Aitelr haims (Etelhems) socken.

137) — Med Undirmaþr betecknas /k, eller samma runa, som eljest vanligtvis kallas Stup-maþr.

138) 155. Gorþum; en å en Gotl. runsten högst ovanlig form för garþum.

139) 161. L. har Yra þit, hvilket troligen bör läsas Uraþit. Om hela inskriften från början icke innehållit mer, än det enda ordet uraþit (orådet 1), för att kanske utmärka stället, der någon stor och då allom bekant ogerning begåtts, så har man också icke kunnat välja ett på en gång kortare och hemskare uttryck.

140) 162. Uti denna nu stympade inskrift har det troligtvis berättats, att kyrkan blef ånyo målad år 1461. Af ordet fygur (fyra) syntes väl, när inskriften afskrefs, icke mer än den sista stafvelsen -ur, men då ingen annan talenhet eger denna ändelse, så kan här icke vara fråga om något annat tal, än detta.

141) 164. Husfrya för det äldre -froya; på stenen står genom ristfel husfyra.

142) 165. Burnu (genom tillhjelp af u uti ur) acc. sg. fem. def., af burin prt. pss., boren, föda; jf. N:o 158 Heghwiþa burna80

Anmärkn. 4. 11. (142—150.)

acc. sg. Stenen och L. hafva burn, men hvilket såsom sådant icke gifver någon mening.

143) 165. |>essun (n. sg. fi, el. n. & a. pl. n.) arwais gifver ingen mening, ej haller om man delar þess unar wais.

144) 169. Hialpi; gissadt efter stenens hab...; men kanske är det hafi (med b för f)?

145) 179. Om man finge tyda denna afbrutna inskrifts ord så9 att dermed menades att + var söndagsbokstaf och Y prim-staf, så skulle stenens årtal antagligen vara 1349 eller 1444. Men då det senare var ett skottår, borde tvänne söndags-bokstäfver varit utsatta (ehuru sådant likväl icke alltid skedde), och det kunde derföre synas sannolikare, att här vore fråga om året 1349, hälst då inskriftens språk mera talar för en högre ålder.

146) 180. Den till hälften utnötta inskriften börjar nu med genitiven Iakoupar. Meningens fyllande kunde ske på följande sätt: ... lit N. N., kuna l. sun Iakoupar, giara stain m. m.

147) 187. Denna bristfälliga inskrift synes innehålla flere felaktigheter; så tyckes dess faþir stå för feþir l. feþr, a. pl., och hwilir för hwilas; hwar passar icke rätt väl i meningen; namnet Botaukr har äfven ett misstänkt utseende.

148) 197. Runan þ har i denna inskrift öfver allt blifvit använd för att beteckna 1, hvilket jämnte annat lovisar hennes högst ringa ålder.

149) 198. Inskriftens senare del låter sig icke tyda, då man icke med visshet vet, om de tvänne inklamrade orden äro ställda på riktigt ställe eller icke. Deremot kan det tagas för nästan afgjordt att den, som lät göra stenen, egt sitt hem i Vestergarda, socknens af ålder vigtigaste bondegård.

150) (203.) För att vara en så ung runinskrift, är dess språk ganska rent och väl bibehållet. Runan þ var naturligtvis redan då (år 1572)*) utbytt mot t eller d. De utelemnade bokstäfverna a i sunndaghr och s i siakstando lemnar intet bevis för språkets förfall; men ett sådant vore deremot onekehgen slutstafvefsen -ar såsom singular-ändelse i prim-stafar, såvida det ej är ett skriffel, men hvilket då äfven återfinnes ofvanföre uti Botolbar (N:o 75) för Botolfr. Uti siakstando är brytningen ia ålderdomligare an Guta Tjxgs ie uti siex; dock får man ännu stundom höra gammalt folk

*) S. 59 r. 34 står, genom tryckfel, oriktigt 1575 för 1572; likaledes har nottecknet (*)) blifvit der ofvanför (s. 59 r. 13) uteglömdt.*på ön säga* siax, *ehuru* siex *visserligen är allmännare. — Denna märkeliga runkalender omtalas allra först uti* Wallins *Runograph. Gothland. (Act. Soc. Ups. 1743, s. 72) med dessa ord: ”Habeo quoque* Kalendarium *Runis exaratum, & ex vetusta membrana in Gothlandia descriptum, ubi ad calcem, simili*

fere modo, exstat", — och derpå följer inskriften. Efter denna hemul anföres hon af L. uti Runurk. under N:o 2827, dock utan att han, enligt sin vana eljest, nämner, att hon kommit från Gotland.

151) (**204.**) *Formen* Gota, *för* Guta, *gen. pl. m., Gutars, är anmärkningsvärd, då det torde vara enda gången som detta ord förekommer skrifvet i den äldre Gotländskan med* o *för* u, *hvilket möjligen kunde vittna om, att alnen vore förfärdigad utom ön eller af någon Ogutnisk man. Inskriften lär oss, att ordet* eln *i Gutniskan icke heter* elin *i sing., såsom det antages i* Schlyters *Gotl. Lag.*

*